

Poštnina za kraljevino Jugoslavijo v gotovini plačana.

BOGOSLOVNI VESTNIK

**IZDAJA
BOGOSLOVNA AKADEMIJA**

**LETO XIV
ZVEZEK II**

LJUBLJANA 1934

KAZALO.

(INDEX.)

I. Razprave (Dissertationes):

- Turk, Kje je umrl in bil pokopan Tomaž Hren (De loco obitus et sepulcri Thomae Hren episcopi) 97
Odar, Avstrijski konkordat (De concordato austriaco inito die 5. Iunii 1933) 106

II. Praktični del (Pars practica):

- Versko-politična zakonodaja v kraljevini Jugoslaviji. 4. Ustava srbske pravoslavne cerkve. — A. Odar 132
Fakultete izpovednikov v izrednem svetem letu 1934—1935. — F. Ušeničnik 163
O Katoliški akciji. — F. U. 169
Odloki sv. stolice: 1. O uporabi prevodov sv. pisma v cerkvi. — 2. Navodilo o binaciji za svečenike bizantinskega obreda. — 3. Prepoveduje se pobožnost, ki jo imenujejo štiriinštiridesetih maš. — F. U. 171

III. Slovstvo (Litteratura):

a) Pregledi:

- Orientalia Christiana, 1933. Vol. XXIX—XXXII (F. Grivec) 173

b) Poročila in ocene:

- Bea, Institutiones biblicae I, 1: De Pentateucho² (M. Slavič) 176
Rembold, Der Davidpsalter des Römischen Breviers (M. Slavič) 177 — S. Laurentii a Brundusio Opera omnia II, 3 (J. Turk) 178 — Bihlmeyer, Kirchengeschichte III⁸⁻⁹ (J. Turk) 178 — Zbornik znanstvenih razprav X (A. Odar) 179.

KJE JE UMRL IN BIL POKOPAN TOMAŽ HREN. (De loco obitus et sepulcri Thomae Hren episcopi.)

Dr. Josip Turk.

Summarium. — In sequente dissertatiuncula demonstratur Labacensem episcopum Thomam Hren (Chrön) 10. februarii 1630 in oppidulo Gornji grad (Oberburg) obiisse corpusque eius in crypta, quam a. 1612 ibidem in ecclesia erexerat, repositum esse. Errores hac de re, qui auctoribus J. G. Dolničar (Thalnitscher) et P. Radics in complures recentiores libros irrepserunt, corriguntur eorumque origo ostenditur.

Vprašanje, kje je umrl in bil pokopan Tomaž Hren, potrebuje kritičnega pojasnila. Kakor bomo videli, sta v tej zadevi povzročila veliko zmedo Janez Gregor Dolničar in Peter Radics.

V svojem spisu *Historia cathedralis ecclesiae Labacensis* (Zgodovina ljubljanske stolnice) poroča Dolničar v 6. poglavju *De monumentis et inscriptionibus veteris basilicae*, da je Hren umrl v Ljubljani. Navaja tudi njegov epitaf.

Tekst¹ se glasi:

»Sub sacello omnium Sanctorum exstat crypta, cuius pavementum sectili marmore stratum, reconditur insignis supradictus Praesul Thomas IX episcopus Labacensis, Carnioliae amor et delictum, qui sumo cum planctu obiit Labaci 10 februarii 1630. Epitaphium vero sic sonat.

HAC IN TVMBA | REQVIESCO POST LABORES THOMAS | CRÖN, EPISCOPVS LABAC : S : C : M : CONSILIA-RIVS, AC REDEMPTOREM | MEVM HIC EXPECTO, CARNIS | RESVRECTIONEM, ET VITAM | VENTVRI SAECVLI AMEN. | ANNO. M. D. C. IX.

Hoc sibi vivus composuit humili pena, cum sumum meruisset elogium. Omnia quasi monumenta, quae Oberburgii exstant, Antistitum Labacensium ille propriis sumptibus confici

¹ Tekst navajamo po rokopisu (= rks), ki se hrani v arhivu stolnega kapitlja v Ljubljani, ker je Koblarjeva objava rokopisa (Labaci 1882) kritično nerabna.

curavit, licet alibi ii conditi sint, ut Balthasoro Radlitio, Labaci vita functo et Joanni Tautscher, Graecii condito« (rks str. 50, 51).

V 9. poglavju, ki ima naslov De palatio episcopali in govori tudi o vrsti ljubljanskih škofov ter navaja epitafa, ki jih je v Gornjem gradu postavil Hren svojim prednikom Sigismundu Lambergu, Radliču in Tavčarju (rks str. 85, 87), pa izrečno poudarja, da je bil Hren pokopan v ljubljanski stolnici: »Obiit vir apostolicus plenus dierum 10 feb. An. 1630. Sepultus Labaci in Cathedrali Basilica« (rks. str. 87).

V svojem spisu *Cypressus Labacensis* (Ljubljanska cipresa) hoc est Epitaphia nec non inscriptiones publicae memorabiles navaja v 1. knjigi (Lib. I. Epitaphiorum Labacensium ad D. Nicolauum cathedrali ecclesia) Hrenov epitaf v ljubljanski stolnici takole²:

Hac in tumba | Requiesco post Labores Thomas Crön | Episcopus Non : Laba : S : C : M : consiliarius | ac Redemptorem meum hic expecto | carnis resurrectionem, et uitam uenturi | saeculi amen. Anno M. D C : IX (rks str. 6).

Radics, ki je ta Hrenov epitaf objavil iz Dolničarjeve Ljubljanske ciprese³, je pripomnil sledeče:

Dieser Grabstein war also lange vor des Bischofs Tode aufgerichtet, denn er starb erst 1630. — Er starb am 10. Febr. 1630 auf der bisthum-laibacherischen Herrschaft Oberburg in der Steiermark. Zuerst wurde sein Leichnam in die von ihm bestimmte Gruft (Kapelle Allerheiligen) des hiesigen Domes beigesetzt (Thalberg, Epitome p. 70); 1701 aber beim Niederreißen der alten Kathedrale nach Oberburg überführt, wo er allen seinen Vorgängern hatte Monumente errichten lassen. (Historia Cathedralis, p. 51.)⁴

To je bila prva Radicseva objava Hrenovega ljubljanskega epitafa v Mittheilungen des historischen Vereins für Krain leta 1860. Kot gost ljubljanskega škofa Vidmarja v Gornjem gradu pa je imel Radics priliko ogledati si tudi gornjegrajske epitafe ljubljanskih škofov. Te je zbral in že naslednje leto 1861

² Citiramo zopet po rokopisu, ki se hrani v semeniški knjižnici v Ljubljani. V Mittheilungen des hist. Vereins f. Krain (= MHK) 1860, 47—53 je P. Radics nekatere nagrobne napise iz tega Dolničarjevega rokopisa objavil, a ne brez napak.

³ MHK 1860, 51.

⁴ MHK 1860, 52.

objavil v članku Grabdenkmale zu Oberburg in der untern Steiermark v dunajskih Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale VI str. 243—46. Na str. 244/5 opiše Hrenovo gornjegrajsko grobno ploščo z napisom. Sliko ohranjene plošče in napis nam nudi Gruden v svoji Zgodovini slovenskega naroda str. 872. Na popis plošče, ki jo nudijo Mittheil. d. Centr.-Commission, je pri Radicsu vplival poskus, kako naj Hrenov ljubljanski epitaf skombinira z gornjegrajskim, ki se glasi:

EGO AVTEM HIC EXPE
CTO RESVRRECTIO
NEM MORTVORVM ET
VITAM VENTVRI SAECVLI
LIBERA ME DOMINE

Nad tem napisom je v posebnem polju z arabskimi številkami vsekana letnica 1609, nad njo pa na levi strani grb z dvo-glavim orlom, v sredi škofovsko palica z mitro, na desni pa Hrenov grb. Zgoraj označeni gornjegrajski epitaf je Radics v Mitth. d. Centr.-Comm. ponatisnil tako, da ni mogoče dobiti o njem zadosti jasne slike. Potem pa si je mislil, da se je pod tem napisom moral nahajati še en del grobne plošče, na katerem je bil napis, ki ga nam nudi Dolničar v svoji Ljubljanski cipresi. Ta ljubljanski epitaf Radics v Mitth. d. Centr.-Comm. ponovno ponatisne s starimi in novimi napakami. Končno pripomni o prevozu Hrenovih ostankov isto, kar je pripomnil že v Mitth. d. hist. Ver. f. Kr. Le v eni točki je njegova pripomba v Mitth. d. Centr.-Comm. bolj jasna kot v Mitth. d. hist. Ver. f. Kr., namreč, da se na Dolničarjevo Zgodovino ljubljanske stolnice (str. 51) sklicuje ne morebiti v pogledu na epitafe, ki jih je Hren dal postaviti v Gornjem gradu svojim prednikom, temveč v pogledu na prenos Hrenovih ostankov iz Ljubljane v Gornji grad.

Na prvi pogled je čudno, da Dolničar ne omenja Hrenovega epitafa v Gornjem gradu, ko vendar navaja gornjegrajske epitafe drugih škofov, najsi tudi je ta ali oni umrl in bil pokopan kje drugje. Ali ni bilo v Gornjem gradu nobenega Hrenovega epitafa, ko je Dolničar pisal svojo Zgodovino ljubljanske stolnice? Ali so morda ljubljanski epitaf pozneje prenesli v Gornji grad? Toda ljubljanski epitaf, kakor ga navaja Dolničar, se razlikuje od gornjegrajskega, poleg tega pa ponavlja nekatere

besede v takšni zvezi, da bi se na isti grobni plošči težko ponavljale. Potem pa Dolničar sam niti ljubljanskega epitafa ne navaja dvakrat enako. V njegovi Ljubljanski cipresi je dodatek Non(us), ki ga v njegovi Zgodovini ljubljanske stolnice ni.

Ali si je Hren res dal napraviti v ljubljanski stolnici tak epitaf, kakor ga navaja Dolničar? To se nam zdi izključeno. Ne glede na to, da se Hrenov epitaf, ki ga navaja v Zgodovini stolnice razlikuje od onega, ki ga navaja v Ljubljanski cipresi, vsebuje epitaf, kakor ga Dolničar navaja na obeh mestih, nekaj, česar si Hren leta 1609 nikdar ni mogel dati zapisati, namreč S. C. M. t. j. Sacrae Caesareae Maiestatis consiliarius. Tedaj Hren še ni bil cesarski svetnik. Leta 1609 se imenuje Serenissimi Archiducis Ferdinandi etc. consiliarius⁵. Istotako se imenuje leta 1607⁶, leta 1611⁷ in leta 1612⁸. Leta 1618 pa se že imenuje »Ferdinandi Regis etc. consiliarius⁹. Leta 1622 pa čitamo »Sac. Caes. Mtis consiliarius«. ¹⁰

Ali si je Hren dal napraviti v ljubljanski stolnici sploh kak epitaf? Samo po sebi bi bilo to mogoče in celo verjetno. Kajti dejstvo je, da si je bil dal napraviti dve grobnici, eno v ljubljanski stolnici, eno pa v gornjegrajski cerkvi, da bi bil tedaj lahko položen k večnemu počitku na pripravljen kraj, bodisi da umrje ali v Ljubljani ali pa v Gornjem gradu. Že v njegovem koledarju iz leta 1607¹¹ čitamo beležko k 18. decembru, da se je pogodil s slikarjem Guettsolzom za 600 fl. »ratione sepulchri nostri depingendi et inaurandi«, vendar ni razvidno, za katero grobnico je tedaj šlo.

V njegovem škofijskem protokolu je popisana posvetitev njegove ljubljanske grobnice. O njej čitamo tole:

Crypta Thomae Chrönni in Ecclesia cathedrali Labaci.

Consecratio cryptae, sacelli et altaris s. Thomae apostoli, s. Floriani martyris et omnium Sanctorum, quae fundavit et erexit in memoriam et sepulturam sui ac successorum (qui grati fuerint) Labaci in cathedrali ecclesia ad S. Nicolaum Thomas

⁵ Vol. I PPP 225 (= Primi Protocolli Pontificalium v škof. arh. v Ljubljani kot kopiji).

⁶ Vol. I PPP 193, 198, 200.

⁷ Vol. I PPP 310, 328.

⁸ Vol. II PPP 1; prim. dalje istotam str. 36, 37, 106, 129, 132, 136, 140.

⁹ Vol. II PPP 197; prim. še istotam str. 207, 210, 215, 223, 225.

¹⁰ Vol. II PPP 289.

¹¹ V ljublj. kapit. arhivu.

nonus episcopus Labacensis iniquissimo reipublicae tempore, plura factururus, ni vires ac nervi aedificiorum pecuniae defuissent.

Anno Dni MDCXI. Mensis Maii, die 29, quae fuit Dominica et Festum SSS. Trinitatis, indictione nona et pontificatus Sanctissimi in Christo Patris et D. N. Dni Pauli Papae V. anno septimo: Ego Thomas, nonus episcopus Labacensis consecravi sacellum, cryptam et altare hoc in honorem Dei omnipotentis et gloriosissimae Virginis Mariae ac totius Curiae coelestis ad nomen et memoriam s. Thomae apostoli, s. Floriani martyris et omnium Sanctorum Patronorum et infrascriptas Reliquias sacratissimas (ki jih takoj našteje dolgo vrsto) in eo inclusi.¹²

Ljubljansko grobnico je torej posvetil 29. maja 1611. Gornjegrajsko grobnico pa je posvetil 18. novembra 1612. O tem nam priča Hrenov zapisek, ki se glasi:

Consecratio sacelli nostri et arae s. Martini episcopi Virginisque Annuntiatae nec non cryptae pro sepultura nostra et episcoporum Labacensium in aede Mariana Oberburgensi 18. Novemb. Anno 1612. Nato sledi podoben protokol kot zgoraj za ljubljansko kapelo sv. Tomaža, sv. Florijana in vseh svetnikov¹³.

Ko govori o beneficijih, ki jih je bil ustanovil pri raznih kapelah, omenja zopet gornjegrajsko kapelo z grobnico¹⁴ prav tako kot ljubljansko. Zapisek o zadnji je važen zato, ker nam pove, zakaj si je bil dal napraviti dve grobnici; pravi namreč: »in qua pariter cryptam sumptuosam et alia (pro sepultura nostra, si Labaci moriemur) construximus«. ¹⁵ O obeh grobnicah govori Hren še na raznih drugih mestih¹⁶.

¹² Vol. I PPP 321—23.

¹³ Vol. II PPP 18.

¹⁴ Vol. II PPP 323.

¹⁵ Vol. II PPP 324.

¹⁶ O ljubljanski grobnici govori v svojem poročilu na papeža iz leta 1616 (ljubl. kap. arh. fasc. 57, 26) in potem zopet v poročilu iz leta 1628 (ibid. fasc. 57, 40). O gornjegrajski grobnici piše leta 1617: hic Oberburgi in collegiata Mariana ecclesia et sacello meo eidem Annuntiatae Virgini super omnia benedictae dicato (in quo etiam requiem et sepulturam corpusculo meo, donec aliquando in voce archangeli ac tubae novissimae de terra resurgat, mihi constitui) pontificale sacrum... peregrimus (ibid. fasc. 157, 39 fol. 63r). V njegovem koledarju leta 1611, 22. aprila je zapisano, da je gornjegrajsko grobnico poslikal Höbtner in da je decembra leta 1611 dobil za svoje delo 190 fl. (MHK 1862, 87; Blätter aus Krain 1865, 43; Orožen, Das Bisthum und die Diocese Lavant II/2, 8).

Možno je torej, da je dal Hren napraviti epitaf tudi v ljubljanski stolnici in ga je potem Dolničar napačno čital in površno zapisal, kakor je to delal tudi v drugih primerih.

Neresnična pa je Dolničarjeva trditev, da je Hren umrl in bil pokopan v Ljubljani. Kako je mogel kaj takega trditi? Saj je vendar poznal Valvasorja, ki ga sicer v drugih primerih navaja in ki poroča, da je Hren umrl in bil pokopan v Gornjem gradu¹⁷. Tudi Dolničarjev sodobnik stolni dekan Jurij Andrej Gladič ve, da je Hren umrl v Gornjem gradu¹⁸. Ali ga je zavedlo dejstvo ljubljanske grobnice do tega napačnega sklepa? Toda zakaj ga ni potem dejstvo gornjegrajske grobnice zavedlo k podobnemu sklepanju, da je Hren umrl in bil pokopan v Gornjem gradu? Sumimo, da je Dolničarja zapeljal njegov napačni lokalni patriotizem, ki je bil pri njem zelo razvit. Zato si je brez trdnih zgodovinskih dokazov po svoji nevestni površnosti upal trditi, da je Hren umrl in bil pokopan v Ljubljani, da bi mogel reči o Hrenu »ad excitandam veteris urbis Labacensis gloriam«¹⁹, kar je dejal o prvem ljubljanskem škofu Lambergu: »Hoc itaque thesauro faelix et fortunata civitas gloriatur,«²⁰ zlasti še, če mu je Hren »Carnioliae amor et delictum«²¹. Ko govori o napisih v stari ljubljanski stolnici, pravi, da so po porušenju stolnice znamenite napise spravili na varno²². Kaj se je zgodilo s Hrenovim epitafom, nič ne pove. Ali mar molči zato, da bi epitafa, kakršnega navaja on, ne bilo mogoče kontrolirati? Tudi o prenosu Hrenovih ostankov iz Ljubljane v Gornji grad nikjer ne govori in se Radics brez vsakega razloga sklicuje nanj²³.

¹⁷ Die Ehre des Herzogthums Krain VIII, 671: Endlich ist er bey grauen Jahren und Haaren zu Oberburg den 10. Februar Anno 1630 dieser Zeitlichkeit entnommen und allda seinen Vorfahren beygesetzt worden.«

¹⁸ Relatio historico-poetica de memorabilibus Carnioliae ob robu proti koncu X. poglavja »Oberburgi obiit 10 feb. 1630« (rks v semeniški knjižnici v Ljubljani).

¹⁹ Historiat cathedr. eccl. (rks) str. 67.

²⁰ Istotam str. 50.

²¹ Istotam str. 51.

²² Monumenta conspicua illustrissimarum familiarum alio reposita, ne pessumdarentur. Istotam str. 101.

²³ Tudi epitafa škofa Lamberga Dolničar ne navaja enako. Lambergov ljubljanski epitaf v Zgodovini ljublj. stolnice (rks str. 50) se glasi drugače kot v Ljubljanski cipresi (rks str. 5). Iz Ciprese je Radics ta epitaf zopet slabo ponatisnil v MHK 1860, 51. A tudi gornjegrajskega epitafa, ki ga je Hren postavil Lambergu, v isti zgodovini ljublj. stolnice ne navaja na dveh mestih enako (rks str. 50, 85).

Na misel o prenosu Hrenovih ostankov je prišel šele Radics. Po njem bi bilo treba misliti celo na njih dvakraten prenos: najprej iz Gornjega grada v Ljubljano neposredno po Hrenovi smrti, ker pravi, da je Hren umrl v Gornjem gradu; potem pa iz Ljubljane v Gornji grad. Najbrž je Radics prezrl dejstvo, da si je dal Hren napraviti dve grobnici, in za razlog, zakaj si ju je dal napraviti. Vsekakor je skušal gornjegrajski

V njej poroča (rks str. 41), da je dal Hren v stari ljubljanski stolnici poslikati več sten, o čemer da je pričal napis iz leta 1597 nad oltarjem sv. Andreja, ki ga navaja na str. 42. Lahko da je dal Hren stene poslikati leta 1597 in da je svoje delo označil s kakim napisom. Toda napis, ki ga navaja Dolničar, ne more biti iz leta 1597. Kajti v napisu se Hren imenuje svetnik Ferdinanda II., kar je mogel biti šele, ko je nadv. Ferdinand postal cesar. Dalje se Hren imenuje per Carniollam universam, comitatum Goritiae et inferiore Styriam reformator. To pa je Hren postal in se tako imenoval od leta 1600 dalje; tudi ni bil Hren reformator per comitatum Goritiae, ampak Cileiae.

Neenotno sporoča Dolničar tudi epitaf ljubljanskega kanonika Adama Sontnerja v Ljubljanski cipresi (rks str. 9) in v Zgodovini stolnice (rks str. 55). A na obeh mestih se trdi, da si ga je dal postaviti sam l. 1611, ko je bil star 30 let; potem pa se nedosledno omenja, da je umrl l. 1641, ko je bil 44 let star.

V zgodovini ljublj. stolnice (rks str. 49) poroča, da so odprli Lambergov grob v ljubljanski stolnici leta 1674, ko je on ta del svoje zgodovine pisal, v istem spisu (rks str. 85) pa zopet pravi, da so isti grob odprli leta 1678.

Historia cathedr. eccl. ima v naslovu Labaci MDCCI, a poroča dogodke do leta 1713. Cypressus Labacensis ima v latinskem naslovu, da je tiskana v Ljubljani pri Mayru leta 1688, v nemškem naslovu pa, da je tiskana pri istem tiskarju leta 1691. V resnici ni bila nikdar tiskana.

Vse te ugotovitve so važne za sodbo o Dolničarju kot zgodovinarju. Že Radics, ki je Dolničarja zelo cenil, je priznal, da je Dolničarjeva Epitome chronologica (Labaci 1714) »wenig kritisch« (MHK 1860, 49). O Dolničarju je izrazil ostro kritiko Klun v MHK 1857, 49, ki jo je Radics zavračal v MHK 1862, 42. Velik prepir je povzročil tudi epitaf Natesije, ki ga sporoča Dolničar v Zgodovini ljublj. stolnice (rks str. 187) in ki je ohranjen celo v kamnu, vzidanem v semeniško poslopje v Ljubljani. Že Mommsen ga je leta 1873 (CIL III, Nr. 197) proglasil za potvorbo. A. Müllner (Emona, Laibach 1879, 325/6) je skušal dokazati, da ga je potvoril Dolničar. Njegovemu mnenju se je pridružil tudi A. v. Premmerstein v Jahreshefte des österr. archäol. Instit. Band V (1912) v članku J. G. Thalnitschers Antiquitates Labacenses, v katerem ugotavlja »die geringe Gewissenhaftigkeit Thalnitschers als epigraphischen Gewährsmannes«; večino napisov da je interpoliral iz lokalnega patriotizma. V zadnjem času je pristnost epitafa Natesije dokazoval Iv. Lunjak v Glasniku Muzej. društva za Slovenijo X (1929) 17—21. A iz njegovega članka sledi le to, da je Dolničar pač dobro poznal antično literaturo, epigrafični pomisleki pa niso ovrženi.

epitaf iz leta 1609 spraviti v zvezo z Dolničarjevim ljubljanskim epitafom iz istega leta in mislil, da so tudi ljubljanski epitaf prenesli v Gornji grad, kjer se je ohranil v okrnjeni obliki.

Radicsu je najprej sledil Orožen²⁴. Iz skupnih napak vidimo, da je povzel iz obeh epitafov kombinirani epitaf po Radicsevi objavi v Mitth. d. Centr.-Comm. Od Radicsa se Orožen razlikuje po tem, da je ljubljanski epitaf postavil pred gornjegrajskega in ga okrnil tako, da se iste besede ne ponavljajo. A na to svojo kombinacijo je Orožen brž pozabil in z Radicsem nedosledno zapisal, da se je od grobne plošče ohranil le zgornji del.

Radics je zapeljal tudi Stegenška²⁵, Grudna²⁶ in končno Pirjevca²⁷. Vsi ti trdijo, da so Hrena pokopali v ljubljanski stolnici, po porušenju stare stolnice pa prepeljali v Gornji grad. Da je Hren umrl v Ljubljani, je leta 1900 zapisal tudi Steska²⁸.

Za to, da je Hren umrl in bil pokopan v Gornjem gradu, imamo trdne pozitivne dokaze, na katere pa se še nihče ni skliceval.

Iz nekega pisma Hrenovega brata Andreja, ki se v prepisu hrani v kapiteljskem arhivu v Ljubljani²⁹, izvemo, da se je Andrej mudil v Ljubljani, ko je okoli polnoči prispel v Ljubljano sel z žalostno novico, da je škof Tomaž v Gornjem gradu umrl. Andrej se je nato brž napotil v Gornji grad k pogrebu (zur Begräbnis dahin) svojega brata.

Hrenov neposredni naslednik na ljubljanskem škofovskem sedežu Scarlichi je takoj po nastopu svoje službe vizitiral ljubljansko škofijo in o vizitaciji sestavil zapisnik, ki se hrani v ljublj. škofijskem arhivu³⁰. Dne 21. novembra 1631 je vizitiral gornjegrajsko cerkev in postavil v zapisnik tudi tole:

A cornu Evangelii est capella B. Virgini annunciatae ac s. Martino dicata, in qua est altare consecratum omnia habens necessaria, restaurata a pie defuncto Illustrissimo, qui etiam hic sibi criptam posuit in eaque sepultus est.³¹

²⁴ Das Bisthum und die Diöcese Lavant II/2 str. 24.

²⁵ Cerkveni spomepiki lavantinske škofije. I. Dekanija Gornjegrajska, Maribor 1905, str. 139.

²⁶ Zgodovina slov. naroda 870.

²⁷ Slovenski možje. Izd. Mohorjeva družba leta 1927.

²⁸ Izvestja muz. društva za Kranjsko 1900, 154.

²⁹ Fasc. 50, 21.

³⁰ Visitatio generalis prima dioecesis Labacensis in Carniola 1631. Škofijski protokol št. 4.

³¹ l. c. str. 383. Orožnova objava (l. c. 12) je pomanjkljiva.

Hrenov drugi naslednik škof Buchheim je k Hrenovemu poročilu za Rim iz leta 1628, kjer se omenja tudi Hrenova grobnica v ljubljanski stolnici, ob robu pripisal opombo: Sed dein A^o 30 in altera Oberburgi . . . collocatus fuit.³²

Dne 12. junija 1742 je v Gornjem gradu umrl ljubljanski škof Sigismund Feliks grof Schrattenbach. Pokopan je bil 14. junija v gornjegrajski cerkvi in sicer v kripti, v kateri je bil pokopan Tomaž Hren. Ko so odprli kripto, so našli od Hrenovih ostankov kosti, ki so še bile nekako sklenjene. K Schrattenbachovemu pogrebu je bila povabljena duhovščina iz bližnje okolice; v njeni navzočnosti je bil sestavljen in podpisan naslednji protokol o otvoritvi Hrenove kripe:

Antequam autem exanime corpus altefati gratiosissimi Pastoris terrae mandaretur, conclusum est ab infrascripto et tunc praesente clero illud in sacello S. Ursulae ibidem in cryptam reponendum esse, in qua felicis memoriae Thomas Chrön, episcopus Labacensis quiescit haecque in praesentia infra nominatorum sacerdotum prima vice sine omni praeiudicio reclusa est, prout attestatum ab iisdem officio capitulari datum exhibet estque sequens.

Anno MDCCXXXII. die 14. Junii hora media tertia pomeridiana adstantibus, idipsum approbantibus ac sub fide sacerdotali contestantibus ex dioecesi Labacensi sequentibus sacerdotibus reclusa est crypta beatae memoriae celsissimi ac reverendissimi S. R. I. principis ac episcopi Labacensis Thomae Chrön, ut celsissimi ac reverendissimi S. R. I. principis ac episcopi Labacensis Sigismundi Felicis e S. R. I. comitibus de Schrattenbach in eandem venerandae reponerentur exuviae, qua in crypta praeter ossa utut articulatim juncta, aliqua pars ex parte sinistra stollae, ac vitta supra calvariam ex violaceo holoserico contexta nihil repertum, quod ipsum absque omni praeiudicio reclusae cryptae in omnem eventum fide sacerdotali ac juramento eodem die, anno et hora subscribunt, roborant ac propria manus subscriptione solidatum confirmant sequentes: Carolus comes Barbo de Waxenstein, canonicus cathedralis ecclesiae Labacensis, testis — Joannes Jacobus a Toperzer, comissarius Frasslaviensis — Sigismundus Sibenacher, testis, vicarius Lauffensis — Josephus de Graffhaiden, commissarius Scalensis — Philippus Renalotschnig, vicarius

³² Kapit. arhiv v Lj. fasc. 57, 40.

Praspergensis — Thomas Francus de Battisti, celsissimi principis Sigismundi Felicis pie defuncti capellanus aulicus et secretarius — Franciscus Blasius Saulzin, altefati celsissimi principis Sigismundi Felicis pie defuncti capellanus aulicus — Joannes Michael Treppan, alumnus — Ferdinandus Zeplogk, testis — Josephus Werendler — Josephus Fridericus Weiß, cooperatores Praspergensis — Matthias Josephus Mullej, curatus Xaverianus — Joannes Josephus Roth, cooperatores in Riez — Matthaeus Enzi, cooperatores ad S. Paulum penes Praewald, testis — Antonius König, cooperatores in Schwarzenbach — Joannes Ludovicus Umeck, parochus et commissarius Oberburgi.³³

Vsi ti dokazi so bili razlog, zakaj sem že v svoji biografski skici o Hrenu³⁴ postavil trditev, da je Hren umrl in bil pokopan v Gornjem gradu.

AVSTRIJSKI KONKORDAT.

De concordato austriaco inito die 5 Junii 1933.

Dr. Al. Odar.

Summarium. Dissertatiuncula praesens dividitur in duas partes. In prima continetur brevis descriptio relationum inter Ecclesiam et societatem civilem in statu Austriaco tum antiquo tum novo a tempore imperatricis Mariae Theresiae (medio saec. XVIII) usque ad diem hodiernum. Ex tribus fontibus profluunt nempe normae, quibus praefatae relationes usque ad novissimum concordatum veteri austriaco concordato de anno 1855 sub inani praetextu a parte Status anno 1870 denunciato regebantur; qui sunt apostolica privilegia antiquis temporibus Austriae concessa praesertim circa nominationes ecclesiasticas, systema Iosephinismi nec non principium libertatis religiosae. — In secunda parte illustratur momentum novissimi concordati in comparationem adductis et aliis concordatis postbellicis praesertim italico et germanico.

I. Historični uvod.

Novi avstrijski konkordat, ki je bil letos prvega maja ratificiran na Dunaju, je tretji izmed konkordatov, ki so v tesni zvezi s tem mestom. Prvi je tako zvani dunajski konkordat¹ iz leta 1448., ki sta ga sklenila papež Nikolaj V. in Friderik III. Uredil je ta konkordat po zgledu tedanjih knežjih konkordatov le dvoje večjih vprašanj, namreč papeške dajatvë in papeške rezervate, vendar je bil njegov pomen za ureditev cerkvenopolitičnih vprašanj v Nemčiji velik. V znanih, še danes branja vrednih »študijah o avstrijskem konkordatu z dne 18. avgusta 1855« je pisal ob drugem avstrijskem konkordatu o prvem tedanji profesor cerkvene zgodovine in cerkvenega prava

³³ Protokol v škof. arhivu št. 58 (stara št. 51) str. 630—632.

³⁴ Tomaž Hren. Ljubljana 1928 str. 1, 4.

¹ Tekst pri: Mercati, Raccolta di Concordati, Roma 1919, 177—185.

na dunajski univerzi, Fessler, da je ostal več kot tri sto let trdna podlaga mirnega in dobro urejenega razmerja do katoliške cerkve v Nemčiji². Veliko pomembnejši tako po vsebini kakor tudi po zgodovinskem pojavu pa je bil nedvomno znani avstrijski konkordat, ki sta ga sklenila po dveletnih³ pogajanjih papež Pij IX. in cesar Franc Jožef I. leta 1855. Zato ni čuda, da si je ob njegovem postanku literatura od nje zelo veliko obetala, prav tako pa je tudi umevno, da ga je nasprotna literatura naravnost besno napadala⁴. Razmere pa so bile v sredi 19. stoletja v Avstriji take, da se konkordat za dolgo časa ni mogel obdržati. Cesar je sicer 12. aprila 1856 izjavil škofovski deputaciji: Was ich im Concordate versprochen habe, werde ich mit jener Treue erfüllen, die dem Mann und dem Kaiser ziemt⁵, toda napadi liberalnih in protestantskih krogov so bili vedno silnejši in uspešnejši. Že v začetku šestdesetih let so se začela pogajanja za spremembo konkordata⁶, ki pa so bila brez uspeha. Ustavni zakon iz leta 1867⁷ zlasti pa majski zakoni iz leta 1868⁸ so

² Archiv f. kath. K. R. I, 1857, 220.

³ Cfr. A. f. k. K. R. I, 1857, 184. Pogajanja so se prav za prav vlekla pet let, kot je omenjeno v Motivenberichtu k zak. z dne 7. V. 1874, d. z. št. 50 (Burckhard, Gesetze u. Verordnungen in Cultussachen 1887, 99). Prim. odlično delo: Hussarek, Die Verhandlungen des Konkordats vom 18. August 1855 (Sonderabdruck aus dem Archiv f. österr. Gesch., 109 Bd. 2. H., Wien 1922).

⁴ Cfr. Huber, Die Literatur des österr. Concordates (A. f. k. K. R. I, 1857, 180—186; 218—225; 365—374).

⁵ Iz govora gališkega škofa dr. Litwinowicza v avstrijskem parlamentu 12. maja 1862 (A. f. k. K. R. VIII, 1862, 263).

⁶ Vering, Der österreichische Reichsrath und das Concordat (A. f. k. K. R. VIII, 1862, 234—235). Na predlog poslanca v. Mühlfelda je bil ustanovljen (leta 1861) med odseki, ki bi se bavili z ustavnimi pravicami, tudi poseben odsek za konfesionalne zadeve. Ta odsek je sestavil zakonski osnutek v 71 paragrafih, »womit die Grundsätze und Vorschriften in betreff der Religionsverhältnisse überhaupt und der Kirchen- und Religionsgesellschaften insbesondere für die durch den engeren Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder festgestellt werden.« Ta osnutek je bil zloglasni »Mühlfeld'sches Religionsedict«.

⁷ Z dne 21. decembra. Konkordatu so nasprotovali čl. 1 (vse sodstvo se izvršuje v cesarjevem imenu), čl. 6, odst. 2 (omejitve za »mrtvo roko«), čl. 15 (ki je ponovil § 2 patenta iz leta 1849 s to omejitvijo, da je slednji garantiral cerkvi svobodo v njenih zadevah, cit. čl. 15 pa v njenih notranjih zadevah); potem čl. 16 (o neosvojenem veroizpovedanju) in čl. 17 (o svobodi pouka in o državnem nadzorstvu vsega pouka in vzgoje) (cfr. Vering, Lehrbuch des katholischen, orientalischen und protestantischen Kirchenrechts³, Freiburg 1893, 124—126).

⁸ Z dne 25. maja, a) št. 47, b) št. 48, c) št. 49.

- a) Gesetz wodurch die Vorschriften des zweiten Hauptstückes des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches über das Eherecht der Katholiken wiederhergestellt, die Gerichtsbarkeit in Ehesachen der Katholiken den weltlichen Gerichtsbehörden überwiesen und Bestimmungen über die bedingte Zulässigkeit der Eheschließung vor weltlichen Behörden erlassen werden (II. pogl. o. d. z. se upostavi; svetno sodstvo v zakonskih pravnih; zasilni civilni zakon).
- b) Gesetz, wodurch grundsätzliche Bestimmungen über das Verhältniß der Schule zur Kirche erlassen werden.
- c) Gesetz, wodurch die interconfessionellen Verhältnisse der Staatsbürger in den darin angegebenen Beziehungen geregelt werden.

bili stvarno konkordatu že močno in v bistvenih točkah nasprotni. V konzistorialnih alokucijah z dne 22. junija 1868 in 25. junija 1869 je papež Pij IX. te zakone obsodil. Ko pa je bila na vatikanskem cerkvenem zboru leta 1870, proglašena dogma o papeževi nezmotljivosti, je tedanji avstrijski kultni minister v. *Stremayer* predložil cesarju Francu Jožefu, naj proglasi konkordat za odpravljen (als tatsächlich durch Proclamirung des Unfehlbarkeitsdogmas aufgehoben) iz razloga: der Compaciscent sei ein anderer geworden; an Stelle der alten historischen, limitirten Kirchengewalt sei eine neue, unbeschränkte und unbeschränkbare getreten⁹. Cesar se je vdal in minister za zunanje zadeve v. *Beust*, je dobil nalog, da je v gornjem smislu javil sv. stolici odpoved konkordata.

Pomen avstrijskega konkordata je bil v tem, da je bil z njim prelomljen stari jožefinski sistem državnega cerkovništva. Danes se težko vživimo v jožefinska iura circa sacra. Jožef II. je namreč pred 150 leti javno povedal, da je stvar svetnega vladarja skrbeti za zunanje cerkvene zadeve. Pojem externa religionis pa so raztegnili do skrajnih mej, dvorni dekret z dne 19. decembra 1781 na primer »an alle Gegenstände, welche nicht dogmatische, die Seele allein angehende Dinge betreffen«. Državni birokratizem se je vtikal v povsem cerkvene zadeve. Jožefov naslednik Leopold II. je moral sicer že nekoliko omiliti nekatere odredbe, a vendar je še hudo tlačila jožefinska policijska država Cerkev prav do srede devetnajstega stoletja, čeprav je že Leopoldov naslednik Franc I. (v pismu z dne 28. februarja 1835) priporočal na smrtni postelji svojemu nasledniku Ferdinandu, naj vrne Cerkvi svobodo. Šele prva avstrijska ustava z dne 4. marca 1849 je v načelu začela odstopati od jožefinizma. Postavila se je v § 2 na stališče, da ima vsaka zakonito priznana cerkev in verska družba pravico javno izvrševati božičastje, urejati in samostojno upravljati svoje zadeve, posedovati poslopja, ustanove in fonde, namenjene v njene verske, šolske in dobrodelne namene, je pa pri tem, kakor vsaka druga družba, podvržena splošnim državnim zakonom. Cesarski naredbi z dne 18. aprila in 23. aprila 1850 sta citirani paragraf deloma izvedli; prva govori o razmerju katoliške cerkve do državne oblasti in druga o odnosih katoliške cerkve do javnega pouka. Razmerje, ki ga je uvedla cit. ustava iz leta 1849, po načelih katoliškega cerkvenega prava za Cerkev nikakor ni bilo idealno, absolutno govorjeno še celo ugodno ne, v Avstriji pa je pomenilo veliko osvobojenje Cerkve izpod neznosnega jožefinskega jarma in zato ni čuda, da so na cerkveni strani z zadovoljstvom sprejeli omenjeno razmerje; celo konkordat iz leta 1855 so njegovi zagovorniki tolmačili kot logično posledico navedenega ustavnega člana in cesarskih naredb¹⁰.

Če imamo pred očmi jožefinski sistem iz konca 18. in iz prve polovice 19. stoletja nam postane razumljiv člen 4. avstrijskega konkordata iz leta 1855, ki bi se zdel v drugih okoliščinah povsem odveč.

⁹ A. f. k. K. R. XXIV, 274 nsl.; *Vering*, o. c. 134.

¹⁰ Cfr. *Huber*, Die Literatur des österr. Concordates (A. f. k. K. R. I, 1857, 180—186).

Po drugi strani pa nam prav ta člen pokaže v polni luči jožefinsko varuštvo nad Cerkvijo. Takole namreč opisuje svobodo avstrijskih škofov: Archiepiscopis et Episcopis id quoque¹¹ omne exercere liberum erit, quod pro regimine Dioecesium sive ex declaratione, sive ex dispositione sacrorum Canonum iuxta praesentem et a S. Sede adprobatam Ecclesiae disciplinam ipsis competit, ac praesertim: a) Vicarios, Consiliarios et adiutores administrationis suae constituere ecclesiasticos, quoscumque ad praedicta officia idoneos iudicaverint. b) Ad statum clericalem assumere et ad sacros Ordines secundum Canones promovere, quos necessarios aut utiles Dioecibus suis iudicaverint, et e contrario quos indignos censuerint a susceptione Ordinum arcere. c) Beneficia minora erigere, atque collatis cum Caesarea Maestate consiliis, praesertim pro convenienti reddituum assignatione, parochias instituere, dividere vel unire. d) Praescribere preces publicas aliaque pia opera, cum id bonum Ecclesiae aut Status populivae postulet; sacras pariter supplicationes et peregrinationes indicere, funera, aliasque omnes sacras functiones, servatis quoad omnia canonicis praescriptionibus, moderari. e) Convocare et celebrare ad sacrorum canonum normam Concilia provincialia et Synodos Dioecesanarum, eorumque acta vulgare¹².

V vseh naštetih zadevah škofje za jožefinizma niso bili svobodni. Bil je ta sistem v resnici neznosen; dušil je v kali vsako cerkveno delovanje, ki se ni zdelo policijski državi koristno.

Po svoji vsebini nam kaže avstrijski konkordat, da ga je sklenila država, ki je še bila katoliška; razodeva pa nam še vedno zelo tesno in naravnost pretesno zvezo med Cerkvijo in državo. Tudi največji njegovi zagovorniki, kot n. pr. že zgoraj omenjeni Fessler¹³, so morali priznati, da je država ozir. krona dobila odn. ohranila s konkordatom izredno velike predprave, tako zlasti glede imenovanja škofov, kanonikov in župnikov. V vsebinskem pogledu je bil ta konkordat¹⁴ zelo bogat¹⁵. V več točkah je bil Cerkvi in njenim zahtevam

¹¹ V prejšnjem čl. 3 je namreč zasigurano svobodno občevarje škofov z verniki. V pismu kardinala Rauscherja, cesarjevega zastopnika, kardinalu Viale Prela, nunciju in pooblaščenca sv. stolice, ki vsebuje dostavke k čl. 3, 4, 7, 8, 17, 22, 24, 28 avstrijskega konkordata, in ki jih je papež omenil v pismu avstrijskim škofom z dne 5. novembra 1855 (cfr. dokumente k avstrij. konkordatu pri Mercatiju, o. c. 829—844), se glasi dostavek k zgoraj omenjenemu čl. 3: In pontificia instructione dicitur Episcopis, ut eodem tempore, ac sua publicabunt acta, eorum exemplar Gubernio notitiae causa transmittant.

¹² V dostavku k čl. 4 je bilo za točko sub e) rečeno: Instructioni pontificiae inseretur, ut Episcopi Gubernium de Synodis celebrandis certius reddant, ac eidem decretorum exemplar notitiae causa communicent.

¹³ Cfr. A. f. k. K. R. I, 1857, 225.

¹⁴ Tekst gl. v Mercatijevi zbirki, str. 821—844; cesarski patent z dne 5. novembra 1855, »womit das ... zu Wien abgeschlossene Übereinkommen (Konkordat) kundgemacht und angeordnet wird«, z latinskim in nemškimi konkordatovimi besedilom je priobčen v A. f. k. K. R. I, 1857, str. II—XIX.

¹⁵ Čl. I govori o priznanju cerkve; čl. II je odpravil placetum regium; čl. III in IV določujeta svobodo škofov; čl. V—VIII o verski vzgoji in pouku ter šolstvu; čl. IX o cerkveni cenzuri; čl. X o pristojnosti cerkvene oblasti

zelo pravičen. Tako n. pr. že v čl. 1, ki se glasi: *Religio catholica Apostolica Romana in toto Austriae Imperio, et singulis, quibus constituitur, Ditionibus sarta tecta conservabitur semper cum iis iuribus et praerogativis, quibus frui debet ex Dei ordinatione, et canonicis sanctionibus.* Nadaljni členi seveda niso vsi odgovarjali temu načelnemu stališču. Poleg očitka, ki je bil v zvezi z navedenim čl. 1, češ da so drugoverci s tem konkordatom v Avstriji močno prikrajšani in da so postali naravnost brezpravni¹⁰, so nasprotniki zamerili zlasti še one odredbe, ki so se tikale šolstva ozir. vzgoje in zakona. Glede prvega so bili kamen spodtike zlasti čl. 5, 7 in 8. Čl. 5 se je namreč glasil: *Omnis iuventutis catholicae institutio in cunctis scholis tam publicis quam privatis conformis erit doctrinae religionis catholicae. Episcopi autem ex proprii pastoralis officij munere dirigent religiosasam iuventutis educationem in omnibus instructionis locis et publicis et privatis, atque diligenter advigilabunt, ut in quavis tradenda disciplina nihil adsit, quod catholicae religioni, morumque honestati adversetur.* V čl. 7 se je zdela nekaterim neznosna določba, ki jo je vseboval prvi njegov stavek, ki se je glasil: *In gymnasiis et omnibus, quas medias vocant, scholis pro iuventute catholica destinatis, nonnisi viri catholici in professores seu magistros nominabuntur et omnis institutio ad vitae christianae legem cordibus inscribendam pro rei, qua tractatur, natura composita erit.* Čl. 8 je govoril o osnovnem šolstvu in o učiteljstvu na osnovnih šolah: *»Omnes scholarum elementarium pro catholicis destinatarum magistris inspectioni ecclesiasticae subditi erunt. Inspectores scholarum dioecesanos Maiestas Sua Caesarea ex viris ab Antistite dioecetano propositis nominabit. Casu quo iisdem in scholis instructioni religiosae haud sufficienter provisum sit Episcopus virum ecclesiasticum, qui discipulis cathechismum tradat libere constituet. In ludimagistrum assumendi fides et conversatio intemerata sit oportet. Loco movebitur qui a recto tramite deflexerit.* Te določbe v šolstvu, ki so zato obširneje navedene, da je boljše razvidna razlika med njimi in odgovarjajočimi določbami v novem avstrijskem konkordatu, so s stališča, ki ga zavzema do vzgoje katoliška Cerkev, povsem razumljive; prav tako pa je umevno, zakaj jih je

v zadevah: quae fidem, sacramenta, sacras functiones, officia ac iura ministerio sacro adnexa respiciunt; čl. XI—XIV o sodstvu in kazenskih zadevah klerikov; čl. XII o patronatu; čl. XV o imuniteti svetišč; čl. XVI o spoštovanju vere in klera; čl. XVII o semeniščih; čl. XVIII o ustanavljanju školij; čl. XIX o cesarski nominacijski pravici; čl. XX o prisegi škofov; čl. XXI o oporočni sposobnosti duhovnikov; čl. XXII o imenovanju kapiteljskih dignitet; čl. XXIII o škofovi pravici imenovati kanonika penitenciarija in teologa; čl. XXIV o župnem konkurzu; čl. XXV o imenovanju kanonikov in župnikov na beneficije pod verskozakladnim patronatom; čl. XXVI o ureditvi kongre; čl. XXVII o kanonični umestitvi; čl. XXVIII o redovništvu; čl. XXIX o cerkveni imovinski sposobnosti; čl. XXX o upravi cerkvene imovine; čl. XXXI o verskem zakladu; čl. XXXII o upravljanju izpraznjenih beneficijev; čl. XXXIII o odkupu desetih; čl. XXXIV o priznanju kanonskega prava za one cerkvene zadeve, ki niso v konkordatu urejene; čl. XXXV in XXXVI o končnih odredbah.

¹⁰ Tožbe so bile brezpredmetne, zakaj cesarski patent z dne 8. aprila 1861 (cfr. A. f. K. K. R, VI, 1861, 216—216 d) je priznal protestantom veliko več pravic, kot so jih imeli n. pr. v protestantski Prusiji.

liberalna miselnost, ki je bila v drugi polovici 19. stoletja v razmahu, zelo temperamentno napadala.

Čl. 10 je v načelu priznal pristojnost Cerkve in njenih sodišč zlasti v verskih zadevah in tudi nad zakonom¹⁷.

Navedeni členi so bili za Cerkev ugodni; še več pa je bilo v konkordatu takih členov, kjer je morala Cerkev dati državi koncesije. Razlogov za to je bilo več; odločila pa sta zlasti dva, ki sta bila oba historičnega porekla, namreč stari privilegiji in jožefinska miselnost. Nominacijske pravice, pripadajoče kroni, ki zlasti karakterizirajo omenjeni avstrijski konkordat, so bile v glavnem stari privilegiji, ki jih je naklanjala sv. stolica avstrijskim Habsburžanom za usluge, ki so jih ti izkazali Cerkvi v verskih bojih. Te privilegije, ki so zašli v konkordat in ga preživeli in ostali tudi po razpadu v novi državni formaciji, čeprav je upravičeni nosilec odpadel, in so končno veljavno prenehali šele z novim konkordatom, so v Avstriji tudi na državni strani, kot dobro naglašja Hussarek¹⁸, smatrali za privilegije, podeljene od sv. stolice, in jih tako razlikovali od zgoraj omenjenih jožefinskih iura maiestatica circa sacra. Drug razlog za koncesije s cerkvene strani državi je bila že opisana jožefinska miselnost, ki se nikakor ni dala na enkrat premagati. Na državni strani so se neprestano bali, da ne bi bila Cerkev preveč osvobodjena in odtegnjena državni kontroli. Nekaj zgledov za to so nam nudili že zgoraj omenjeni dostavki k členoma 3 in 4 konkordata. Med koncesijami in omejitvami, ki jih je morala Cerkev priznati v avstrijskem konkordatu, bi bilo omeniti poleg obširnih nominacijskih pravic krone (čl. 19, 22, 25) še odpoved privilegiju fori (čl. 12—14), državni pristanek za teritorialno spremembo cerkvenih distriktov (čl. 4, 18) in za uvajanje redovništva (čl. 28) in končno še obširno državno ingerenco v cerkvenih imovinskih zadevah (čl. 30, 32).

Stara Avstrija je torej priznala pravico Cerkve v šolstvu in nad zakonom, zahtevala pa je zase odločevanje v cerkveni upravi. Čez pol stoletja pa so se razmere skoro docela spremenile. Moderne države namreč si več ne prilaščajo pravice odločevati v cerkvenih upravnih zadevah, toda laizirale so šolstvo in zakon.

V že zgoraj omenjenem Motivenberichtu k zak. z dne 7. maja leta 1874, d. z. št. 50 se trdi, da je bil v avstrijskem konkordatu izražen glede razmerja med Cerkvijo in državo koordinatni sistem, ki je bil moderen sredi 19. stoletja¹⁹; prav tam se ta sistem imenuje tudi dualistični, kar da pomeni »Parität der Staats- und Kirchengewalt«²⁰.

¹⁷ Člen se glasi: Quum causae ecclesiasticae omnes, et in specie quae fidem, sacramenta, sacras functiones, nec non officia et iura ministerio sacro adnexa respiciunt, ad Ecclesiae forum unice pertineant, eisdem cognoscet iudex ecclesiasticus, qui perinde de causis quoque matrimonialibus iuxta sacros Canones et Tridentina cum primis decreta iudicum feret, civilibus tantum matrimonii effectibus ad iudicem saecularem remissis. Sponsalia quod attinet, auctoritas ecclesiastica iudicabit de earum existentia et quoad matrimonium impediendum effectibus, servatis quae idem Concilium Tridentinum et Apostolicae litterae, quarum initium Auctorem fidei, constituunt.

¹⁸ Grundriß des Staatskirchenrechts², Leipzig 1908, 24.

¹⁹ Burckhard, o. c. 100. — ²⁰ Burckhard, o. c. 106.

Že zgoraj sem omenil, da se je vnela proti avstrijskemu konkordatu divja gonja, ki je trajala vseh petnajst let²¹, dokler ni bil konkordat leta 1870 enostransko odpovedan iz razloga, ki je bil iz trte izvit. Dobro je označil tožbe proti konkordatu v. M o y v recenziji Fesslerjeve knjige *Die Revision des Concordates*; takole namreč pravi: »Allein jene Klagen, wo sie nicht gegen einzelne Bestimmungen der Staatsgesetzgebung gerichtet sind (resne in utemeljene pomisleke je vzbujalo le vprašanje, kako je po konkordatu s privilegiji ogrske krone), die im Concordat ihren Anlaß, aber keineswegs ihre Begründung haben, sind eigentlich nur Klagen über das Fortbestehen der katholischen Kirche und ihrer Grundgesetze und Gesetzgebung, und treffen das Concordat nur in so ferne, als dieses die Anwendung dieser Gesetze in Österreich neuerdings gesichert und durch die Wiederherstellung der bischöflichen Jurisdiktion die katholische Kirchendisziplin wieder aufgerichtet und gekräftigt hat²².

Z odpovedjo konkordata je nastala v Avstriji nujna potreba, da se razmerje do katoliške Cerkve znova uredi. O tem je značilno mesto v Motivenberichtu k zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, ki se glasi: »Mit der Lösung des Concordates kamen die staatsrechtlichen Verhältnisse der katholischen Kirche in eine auf die Dauer nicht haltbare Lage. Da nämlich die Convention vom 18. August 1855 nicht als solche, sondern nur in Folge ihrer Publication mit dem Patente vom 5. November 1855 in gesetzlicher Kraft stand, so wurde durch die im internationalen Wege erfolgte Lösung der Convention die auf derselben basirte Gesetzgebung zwar nicht direct berührt, es war aber damit das Motiv weggefallen, welches bisher in dem Bestande der Convention für die Aufrechthaltung der auf derselben basirten Gesetzgebung lag. Die Lösung der Convention hatte somit nur die Folge, daß die staatliche Gesetzgebung für eine neue Ordnung der äußeren Rechtsverhältnisse der katholischen Kirche freie Hand erhielt, allein so lange diese Gesetzgebung nicht zu Stande kam, bestand zwar nicht mehr das Concordat, wohl aber das Patent vom 5. November 1855 fort²³. Tej motivaciji seveda ni mogoče pritrčiti, ako jo motrimo s stališča koordinatnega sistema, ki je bilo stališče konkordatne ureditve, s stališča tedaj moderne paritetnega sistema z državno superiornostjo nad Cerkvijo pa je seveda umljiva. Cesar je 30. julija 1870, prav istega dne, ko je bila odpoved konkordata javljena sv. stolici, poveril kultnega ministra, naj pripravi nov zakon »zur Regelung der katholischen Kirchenverhältnisse in Österreich nach Massgabe der Staatsgrundgesetze und mit Rücksicht auf die

²¹ Podatki o boju za avstrijski konkordat in proti njemu so v A. f. k. K. R. zlasti v letnikih I, VI, VII, VIII (1857—1862). V boju proti konkordatu je povzročil največ govorjenja poslanec dr. G i s k r a s svojim demagoškim in zelo plitvim govorom v spomladnem zasedanju l. 1862; proti Cerkvi in konkordatu je nagromadil neverjetne očitke.

²² A. f. k. K. R. 1861, 181, cfr. Hussarek, *Die Krise und die Lösung des Konkordats vom 18. August 1855. Ein Beitrag zur Geschichte des österr. Staatskirchenrechts* (Sonderabdruck aus dem Archiv f. österr. Geschichte 112 Bd., 2 H., Wien 1932).

²³ Burckhard, o. c. 103.

historisch gegebenen Verhältnisse«. Zakon o zunanjih zadevah katoliške Cerkve v Avstriji, kakor se je imenoval, je bil izdan 7. maja 1874, d. z. št. 50 in je ostal v veljavi ves čas v stari in novi Avstriji, dokler ni bil po šestdesetih letih z novim avstrijskim konkordatno stvarno, z dodatkom k njegovemu dvainvajsetemu členu pa tudi formalno odpravljen. Bil je ta avstrijski zakon, ki je pri nas v Sloveniji še vedno veljaven, svojevrstna posebnost. Cesar je naročil ministru, kakor je bilo omenjeno, naj izdela zakon v skladu z državnimi ustavnimi zakoni in z ozirom na historične razmere. V Motivenberichtu k cit. zakonu se široko in zelo odkrito popisuje²⁴, da je imel zakonodavec izbirati predvsem med trojno možnostjo, ko je znova urejal razmerje do katoliške Cerkve: ali da sprejme stari jožefinizem, ali koordinacijski sistem iz konkordatne dobe ali pa sistem ločitve od države. Jožefinizem so odklonili, ker ne odgovarja moderni pravni državi. Prav tako pa so odklonili koordinacijski sistem, kot času neprimeren. »Die heutige politische Auffassung erkennt im Staate keine andere Souveränität an, als die des Staates, sie zählt auch die Kirche nur zu den Lebenskreisen der Individuen und sie erkennt ihr daher wie allen diesen zwar Freiheit und Selbstbestimmung auf dem besonderen eigenen Gebiete, aber keine vom Staate unabhängige Macht zu.«²⁵ Sprejeli tudi niso sistema ločitve Cerkve od države in sicer iz dveh razlogov, prvič, ker tega sistema v Evropi, kot se izraža Motivenbericht, ni mogoče »theoretisch zu rechtfertigen, historisch zu vermitteln, praktisch durchzuführen«²⁶. Se bolj zanimiv je drugi razlog, namreč z ločitvijo bi postala Cerkev preveč svobodna. »In unseren Tagen drängt insbesondere seit den Beschlüssen des Vaticanums, Alles nicht nach einer Verminderung, sondern nach einer Vermehrung²⁷ des staatlichen Einflusses auf die kirchlichen Verhältnisse. Es soll zwar der Josephinismus nicht wieder aufgerichtet, aber ein beträchtlicher Theil jenes Einflusses zurückgewonnen werden, welchen die liberalisirenden Bestrebungen der letzten Jahrzehnte in gänzlicher Verkennung des großen Unterschiedes zwischen mächtigen Kirchen und kleinen Privatgesellschaften leichtfertig aufgegeben haben. Nun ist aber die öffentliche Stellung der Kirchen das vorzügliche Medium, durch welches der staatliche Einfluß auf die kirchlichen Verhältnisse vermittelt wird. Die Zurückdrängung der Kirchen in das Privatrecht würde daher praktisch nicht als eine Reducirung der kirchlichen Macht, sondern nur als Schwächung der staatlichen Aufsicht empfunden werden.«²⁸ Citirana motivacija je menda zadosti jasen dokaz, da bivša monarhija katoliški Cerkvi ni bila preveč naklonjena. Zakon z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50 je tako sprejel v načelu stališe paritetne države, toda žal samo v načelu. Cerkev je bila pač priznana kot javna korporacija,

²⁴ Burckhard, o. c. 106—113.

²⁵ Burckhard, o. c. 106.

²⁶ Burckhard, o. c. 111.

²⁷ Oba izraza sta podčrtana v izvirniku.

²⁸ Burckhard, o. c. 112—113. V luči te avstrijske miselnosti je razumljiva trditev nekaterih katoličanov, pri nas dr. Kreka, da je za Cerkev boljša ločitev od države kot dosedanje stanje.

priznana ji je bila pravica urejati lastne notranje zadeve. V ustavi iz l. 1849 je bilo rečeno, da Cerkev svobodno ureja svoje zadeve; zanimiv je passus v Motivenberichte o tem, zakaj da je bilo treba dostaviti n o t r a n j e zadeve in kako da je ta izraz umeti. »Jožefinizem je zamenjal cerkveno območje z verskim območjem in tako priznal le tiste zadeve za cerkvene, »welche den Glauben oder die Seele betreffen«, nasprotno pa je bil v konkordatu obseg cerkvenih zadev preveč po cerkvenem umevanju določen in je zato n. pr. tudi zakonodajo in sodstvo v zakonskih zadevah in nadzorstvo nad javnim poukom in tako dalje obdelaval kot cerkveno zadevo.« Ker je glede pojma notranja cerkvena zadeva neprestan spor med cerkvijo in državo, določa država v formalnem oziru povsem suvereno, katere zadeve so notranje in katere so zunanje²⁰. Poleg načelnega priznanja paritetnega sistema in pravic, ki iz njega običajno za Cerkev izvirajo, pa je ohranil zakon vse tiste privilegije, ki jih je dobila avstrijska dinastija odnosno država za usluge, izkazane Cerkvi v historiji, kakor tudi tiste, ki so jima bili podeljeni s konkordatom. Vrh tega pa je obdržal zakon jožefinsko cerkveno nadzorništvo nad Cerkvijo, ki se je izražalo zlasti pri nastavljanju cerkvenih funkcionarjev, v minucioznem vtikanju v cerkvene imovinske zadeve in v policijskem nadzorovanju klera. Iz trojnega vira so torej potekali pravci zakona z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, ki je ostal odločilen za cerkvenopolitično razmerje prav do novega konkordata, in sicer: iz načela paritetne države, iz starih cerkvenih privilegijev in iz jožefinskega državnega cerkovništva. Zato pa je samo po sebi umevno, da je bil omenjeni zakon v načelnem pogledu pravi konglomerat. Redkokdaj se je cesarsko naročilo tako točno izpolnilo kot pri izdelavi tega zakona, čeprav je bilo jasno, da se zakon ne da enotno izdelati tako, da bi bil »v skladu z državnimi ustavnimi zakoni in z ozirom na historične razmere«, ker sta si nakazana vidika med seboj močno nasprotovala. Bil je zato ta zakon poln zgodovinskih reminiscenc in značilen dokument tedanje liberalne dobe. Za razumevanje tega zakona je bilo potrebno poznati razvoj avstrijske cerkvenopolitične zakonodaje iz časa sto let pred njim. Prav tako je mogoče umeti pomen novega avstrijskega konkordata, ki je v mnogih stvareh odpravil ostanke starega jožefinizma in popolnoma abrogiral omenjeni zakon le v zvezi z avstrijsko cerkvenopolitično zakonodajo od Marije Terezije dalje.

Zakon z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, je imel nadomestiti odpovedani konkordat; zato je urejal tiste cerkvene zadeve, ki so bile predmet bivšega konkordata, v kolikor že niso bile drugod urejene, n. pr. v ustavi iz l. 1867 in v majskih zakonih iz l. 1868. Zakon ima osem oddelkov: v prvem je govor o nastavljanju cerkvenih nameščencev in o pogojih, ki se pri njih zahtevajo (§§ 1—13), v drugem o izvrševanju cerkvene oblasti in dušnega pastirstva (§§ 14—29), v tretjem o zavodih za izobrazbo duhovnikov (§ 30), v četrtem o redovniških združenjih (§ 31), v petem o cerkvenem patronatu (§§ 32—34), v šestem o župnih občinah (§§ 35—37), v

²⁰ Burckhard, o. c. 107.

sedmem o cerkvenem imovinskem pravu (§§ 38—59) in v osmem o državnem nadzorstvu cerkvene uprave (§ 60).

Partikularnemu cerkvenemu pravu je dal ta zakon prav posebno »avstrijsko« obiležje. Nenavadno se zdi, a je vendar resnično, kar priznava sam Hussarek³⁰, da je bila namreč v Avstriji od vseh priznanih konfesij najmanj svobodna katoliška. Sicer se pa to dejstvo prav dobro ujema z zgoraj citiranim naziranjem, izraženem v Motivenberichtu, da velika družba ne sme imeti toliko svobode kot brezpomembna privatna družba. Drugod je običajno tako, da vera, ki ima absolutno večino v državi, uživa posebne svoboščine, v katoliški Avstriji je bilo pa obratno.

V podrobnosti se pri navedenem avstrijskem zakonu kakor tudi v druge avstrijske cerkvenopolitične zakone ne spuščam, ker nam gre v tej zvezi le za načelno usmeritev stare avstrijske cerkvenopolitične zakonodaje. Podal pa je to zakonodajo v strnjeni obliki Hussarek v že zgoraj citiranem delu Grundriß des Staatskirchenrechts. V novi republiki se smer cerkvenopolitične zakonodaje do novega konkordata ni spremenila³¹. Omenim naj le, da je čl. 7 zvezne ustave z dne 1. oktobra 1920 priznal enakost vseh državljanov pred zakonom, nezavisno od veroizpovedi; po čl. 10 istega zakona so spadale kultne zadeve v pristojnost »Bundesstaata«. Na tihem so bile opuščene cesarske patronatne pravice.

Cerkvenopolitične določbe obsegajo tudi čl. 63, 66, 67, 68, 69³² St. Germainске pogodbe z dne 19. septembra 1919, ki jih je kot obvezne sprejela po določbi čl. 62 iste pogodbe zgoraj citirana avstrijska ustava v čl. 149.

V novi avstrijski ustavi, ki se pričinja takole: *Verfassung 1934. Im Namen Gottes, des Allmächtigen, von dem alles Recht ausgeht, erhält das österreichische Volk für seinen christlichen, deutschen Bundesstaat auf ständischer Grundlage diese Verfassung*, razpravljajo o razmerju države do religije in konfesij predvsem čl. 27 do 30. Čl. 27 zagotavlja svobodo vere in vesti; čl. 28 govori o nepriznanih konfesijah; čl. 29 in 30 pa o pravicah priznanih konfesij in posebej o katoliški cerkvi.

Čl. 29 se glasi: *Die katholische Kirche und die anderen gesetzlich anerkannten Kirchen und Religionsgesellschaften genießen öffentlichrechtliche Stellung.*

Jede gesetzlich anerkannte Kirche und Religionsgesellschaft hat für ihre Religionsangehörigen das ausschließliche Recht der öffentlichen gemeinsamen Religionsübung; sie ordnet und verwaltet ihre inneren Angelegenheiten selbständig; sie bleibt im Besitz und

³⁰ O. c. 25.

³¹ Prim. Badii, *Ius canonicum comparatum*, Romae 1925, 439—441.

³² V čl. 63 se je Avstrija zavezala, da bo nudila vsem svojim državljanom zaščito življenja in svobode, brez ozira na vero. Vsi bodo mogli javno in privatno izpovedovati vero, ako obredi ne nasprotujejo javnemu redu ali morali. V čl. 66 je zajamčena popolna enakopravnost brez ozira na vero. Verske manjšine imajo po čl. 67 pravico ustanovljati s svojimi sredstvi dobrotelne ustanove in šole in jih upravljati; če so manjšine znatne, imajo pravico do podpore iz javnih sredstev, namenjenih v verske namene (čl. 68).

Genuß ihrer für Kultus-, Unterrichts-, und Wohltätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und Fonds. Ihr Eigentum sowie ihre anderen Vermögensrechte sind gewährleistet. Hiebei sind unbeschadet der Bestimmungen des Artikels 30 die für alle geltenden Gesetze anzuwenden.

Jede gesetzlich anerkannte Kirche und Religionsgesellschaft ist berechtigt, Abgaben einzuheben, die zur Erfüllung ihrer kirchlichen (religionsgesellschaftlichen) Aufgaben dienen. Zur Hereinbringung dieser Abgaben und sonstiger Leistungen ihrer Mitglieder wird der staatliche Beistand gewährt, sofern sie im Einvernehmen mit der Staatsgewalt auferlegt wurden oder aus sonstigen Titeln zu Recht bestehen.

Citirani člen izraža običajni paritetni sistem z nekolično prednostjo katoliške Cerkve.

Važen je naslednji čl. 30, ki se glasi: Die Angelegenheiten der gesetzlich anerkannten Kirchen und Religionsgesellschaften, die auch die staatlichen Interessen berühren, werden besonders geregelt.

Hiebei können der einzelnen Kirche oder Religionsgesellschaft je nach ihrer Eigenart oder allgemeinen Bedeutung im Staate auch noch andere als die im Artikel 29 genannten Rechte zuerkannt werden.

Für die katholische Kirche erfolgt diese Regelung grundsätzlich durch Vereinbarung zwischen dem Bund und dem Heiligen Stuhle.

Die Artikel I, II, V, § 1, Absätze 1 bis 3, Artikel VI, § 1, Absätze 1 und 2, Artikel X, § 1, Absatz 1, Artikel XIII, § 1 und § 4, Artikel XIV, Satz 1 samt Absatz 1 des Zusatzprotokolls hiezu, Artikel XV, Absatz 1 und Artikel XVI, Absatz 1, des am 5. Juni 1933 unterzeichneten Konkordats zwischen den Heiligen Stuhl und der Republik Österreich haben mit dem Tage seiner Kundmachung die Kraft von Verfassungsbestimmungen.

Bei den anderen gesetzlich anerkannten Kirchen oder Religionsgesellschaften erfolgt diese Regelung nach geflogenem Einvernehmen mit ihnen durch Gesetz.

Citirani členi konkordata govore, kakor bomo videli iz naslednjega: o priznanju Cerkve kot javnopravne korporacije in o njenem svobodnem udejstvovanju (čl. I, II), o teoloških šolah (čl. V, § 1), o pravici Cerkve poučevati verouk v šolah (čl. VI), o svobodi redovništva (čl. X), o zaščiti cerkvene imovine (čl. XIII), o izpolnjevanju finančnih obveznosti države napram Cerkvi (čl. XV), o dušnem pastirstvu v državnih zavodih (čl. XVI).

II. Pomen novega konkordata.

Novi avstrijski konkordat so po dovršenih pogajanjih, ki so se začela 17. marca 1931, podpisali dne 5. junija 1933 v Rimu za sv. stolico kardinal državni tajnik Pacelli in za avstrijsko državo kancler Dollfuss in tedanji minister, poznejši kancler Schuschnigg. Konkordat je sestavljen v nemškem in italijanskem jeziku; ratificiran pa je bil

letos 1. maja³³ na Dunaju. Avstrijski konkordat je deseti³⁴ v vrsti konkordatov, ki so bili sklenjeni do sedaj za pontifikata Pija XI. in ki se nazivajo s tem nazivom pogodb; konkordatom slične pa so še štiri druge³⁵, ki so bile sklenjene v tej dobi, a teh ne imenujejo konkordate³⁶.

³³ Ratifikacije ni bilo toliko časa radi tega, ker je sv. stolica želela, da bodi konkordat sprejet v parlamentu kot druge meddržavne pogodbe po določilih avstrijske ustave. Razmere v avstrijskem parlamentu pa so bile l. 1933 take, da se je bilo upravičeno bati neljubih incidentov ob debati o konkordatu. Pozneje je bil parlament poslan na počitnice. Dne 1. maja 1934 pa je bila promulgirana nova avstrijska ustava in zvečer istega dne so bile izmenjane na Dunaju ratifikacijske listine. Kot druge meddržavne pogodbe tako se tudi konkordati običajno datirajo z onim dnem, ko so bili podpisani ne pa z dnem, ko so bile ratifikacijske izmenjave.

Za avstrijski konkordat so se vršila pogajanja od marca l. 1931 do junija l. 1933; nemški pa je bil podpisan po razmeroma zelo kratkih pogajanjih (le nekaj tednov) dne 20. julija 1933, zato je avstrijski konkordat starejši kot nemški. Iz tega sledi, da je napačno mnenje onih, ki so hoteli videti v avstrijskem konkordatu odgovor sv. stolice na ravnanje nemške države glede interpretacije nekaterih členov nemškega konkordata. (Cfr. Yves de la Brière, Le concordat Autrichien, Études z dne 5. junija 1934, 683).

Od študij o novem avstrijskem konkordatu omenim zlasti Perugini, Inter Sanctam Sedem et Rempubicam Austriacam sollemnis conventio, Apollinaris 1934, 193—219.

³⁴ V znameniti konzistorialni alokuciji In hac quidem z dne 21. novembra 1921 (AAS 1921, 521) je papež Benedikt XV. jasno povedal, da je Cerkev vedno pripravljena skleniti nove konkordate, ki spremenjenim časovnim razmeram bolje ustrezajo. S tem se je začela nova doba konkordatov, ki si sledijo v naslednji časovni zaporednosti: letonski z dne 30. maja 1922, bavarski z dne 24. januarja 1925, poljski z dne 10. februarja 1925, rumunski z dne 10. maja 1927, litvanski z dne 27. septembra 1927, italijanski z dne 11. februarja 1929, pruski z dne 14. junija 1929, badenski z dne 12. oktobra 1932, nemški z dne 20. julija 1933 in avstrijski z dne 5. junija 1933. — Moderni konkordati so sestavljeni običajno v francoskem jeziku; oni z nemškimi deželami: pa imajo nemški in italijanski tekst.

Pri poveljnih konkordatih se navaja različen datum, namreč ali dan sklenitve ali dan ratifikacije. — Teksti so objavljeni v Acta Apostolicae Sedis. Besedilo konkordatov iz poveljne dobe do l. 1928 je s kratkimi uvodi vred objavil Giannini, I concordati postbellici, Milano 1928. Pred kratkimi sta izšli v Rimu dve zbirki, ki obsegata vse poveljne konkordate s kratkimi historičnimi in juridičnimi pripombami. Eno je izdal profesor na Gregorijanski univerzi pater Restrepo pod naslovom Concordata regnante Ssmo Dno Pio PP XI inita, Roma 1934; drugo pa profesor kanonistične fakultete pri sv. Apolinarju v Rimu Perugini pod naslovom Concordata vigentia notis historicis et iuridicis declarata, Roma 1934.

³⁵ Modus vivendi s Češkoslovaško z dne 2. februarja 1928; sporazum s Francijo glede liturgičnih časti njenim predstavnikom v Orientu z dne 4. decembra 1926, sporazum s Portugalsko glede nekaterih cerkvenih razmer v Indiji z dne 15. aprila 1928 in sporazum s Portugalsko glede meliopske škofije v Vzhodni Indiji z dne 11. aprila 1929. Sem moremo šteti tudi dogovor z Rumunijo glede takozvanega Status Romano-Catholicus Transylvaniensis z dne 30. maja 1932 (cfr. BV 1933, 86, 88) in lateranski pakt z dne 11. februarja 1929, ki je v tesni zvezi z zgoraj omenjenim italijanskim konkordatom.

³⁶ Cfr. O d a r, Ob poveljnih konkordatih, Čas 1933/34, 10—18; Kušelj, Katoliška cerkev in njeno pravo v poveljni dobi (posebni odtis iz Zbornika znanstvenih razprav jur. fakultete VII) 1930.

Ob študiju razvoja povojnega konkordatnega prava se pokažejo ne le načela³⁷, ki vodijo Cerkev v modernem času pri pogajanjih z državo, temveč je očit tudi nekak tehnični napredek, da tako rečem. Besedilo v konkordatu postaja vedno bolj precizno in konkretno in terminologija vedno bolj fiksna³⁸. Zanimiva je v tem pogledu primerjava italijanskega, nemškega in avstrijskega konkordata na eni strani z drugimi starejšimi na drugi strani. Seveda s tem nikakor ne negiram razlik med konkordati v geografskem in partikularnem pogledu³⁹. Ker so historične, kulturne in verske prilike v posameznih državah različne, je jasno, da se razlikujejo tudi dogovori o njih med Cerkvijo in državo. Tako moremo govoriti s cerkvenega stališča kljub skupni ideološki usmeritvi o boljših in slabših konkordatih. Pod nakazanimi vidiki spada avstrijski konkordat med najboljše povojne konkordate; pomeni velik uspeh katoliške Cerkve že samo s svojim obstojem in je dokaz katoliške močnatosti odgovornih avstrijskih državnikov. Upoštevati pa je seveda treba tudi dejstvo, da je v Avstriji velikanska večina prebivalstva katoliška; po štetju iz leta 1931 je bilo katolčanov 93,7%.

Na splošno karakterizira novi avstrijski konkordat⁴⁰ troje: močno naglašanje pravic, ki pripadajo Cerkvi (priznanje pravne osebnosti katoliške Cerkve; svoboda redovništva; uradno priznanje kanonskega prava za cerkvene zadeve); katoliškemu naziranju zelo pravična rešitev šolskega vprašanja in priznanje katoliškega nauka o zakonu. Oziraje se na posebne avstrijske razmere pa prinaša konkordat Cerkvi osvobojenje od zadnjih ostankov jožefinskega državnega cerkovništva.

Ce primerjamo avstrijski konkordat, ki je poleg italijanskega in nemškega najtočnejši povojni konkordat, z drugimi povojnimi konkordati, bi mogli razlikovati tri vrste določb. Nekatere, n. pr. o kleru in hierarhiji, so skupne vsem povojnim konkordatom, drugim je bil za zgled italijanski konkordat, n. pr. glede določb o zakonu, oziroma nemški, n. pr. glede šolskega vprašanja; tretje pa so take, ki urejajo

³⁷ Giannini, I concordati postbellici, Milano 1929, 32 in nsl.

³⁸ Naj navedem le en zgled. V srbskem konkordatu (leta 1914) in črnogorskem konkordatu (leta 1886) je bilo določeno, da more državna oblast sporočiti sv. stolici, iz katerega političnega ali civilnega razloga ne želi predlagane osebe za škofa (... per conoscere se vi siano fatti o ragioni di ordine politico o civile in contrario). Po vojni so dostavek »in civilnega« opustili; du point de vue politique se glasi n. pr. v čl. 4 letonskega konkordata; de caractere politique v čl. 11 poljskega konkordata in v čl. 11 litvanskega konkordata. Politični razlog pa mora biti »allgemein-politischer, nicht aber partei-politischer Art«, pojasnjuje čl. 3, odst. 2 badenskega konkordata in to besedilo je zašlo tudi v čl. 14 nemškega konkordata in v čl. 4, § 2 avstrijskega konkordata.

³⁹ Cfr. kar piše Yves de la Brière o nemškem konkordatu v Études z dne 5. septembra 1933, str. 610—614.

⁴⁰ Uradni tekst je italijanski in nemški. Italijansko besedilo je bilo najprej priobčeno v l'Osservatore Romano z dne 2. maja 1934. Italijansko in nemško besedilo konkordata in dodatka je pod skupnim naslovom Inter Sanctam Sedem et Republicam Austriacam Sollemnis Conventio inita die 5 Junii 1933 priobčeno v sedmi številki letošnjih Acta Apostolicae Sedis z zgodovinskim datumom 2. maja.

posebne avstrijske zadeve, n. pr. odpravljajo sledove jožefinske cerkvenopolitične zakonodaje.

Avstrijski konkordat šteje 23 členov⁴¹. Kakor je nemškemu konkordatu dodan obširni protocollo finale, ki dopolnjuje od 34 členov 13, tako je pridružen avstrijskemu konkordatu poseben protocollo addizionale (Zusatzprotokoll), ki vsebuje 18 dodatnih določil in pojasnil k omenjenim členom.

Konkordat moremo razdeliti v naslednjih 10 oddelkov: 1. občne norme (čl. 1, 2, 22, 23, 14 in dost. k čl. 14); 2. cerkvene province (čl. 3); 3. hierarhija in kler (čl. 4, 5, 8, 11, 12, 17, 18, 19, 20, 21 in dostavki k čl. 4, § 2, čl. 5, §§ 2 in 4; čl. 8, § 1; čl. 11, § 1); 4. šolstvo (čl. 6 in 4 dostavki k čl. 6); 5. zakon (čl. 7 in dostavek k čl. 7); 6. prazniki (čl. 9 in dostavek k čl. 9); 7. redovništvo (čl. 10 in dostavek k čl. 10, § 3); 8. imovinske zadeve (čl. 13, 15 in dostavki k njima); 9. verski zaklad (čl. 15, § 9); 10. dušno pastirstvo po državnih zavodih (čl. 16).

V naslednjem naj podam vsebino navedenih oddelkov in omenim pri tem posebnosti avstrijskega konkordata⁴².

Stari konkordati, zlasti oni s katoliškimi državami, a tudi srbski iz leta 1914, med povojnimi pa poljski in italijanski in litvanski se začenjajo v imenu presv. Trojice; avstrijski konkordat pa se ne začinja tako.

1. Občne norme. V čl. 1 in 2 je zajamčena svoboda Cerkve in njenega delovanja. Čl. 1 ima pet paragrafov in zelo precizno izključuje kakršnokoli omejevanje ali otežkočevanje izvrševanja cerkvene oblasti in javnega kulta. »Avstrijska republika zasužura sveti rimsko-katoliški Cerkvi v njenih različnih obredih svobodno izvrševanje njene duhovne oblasti in svobodno ter javno izvrševanje kulta«, se glasi § 1 v prvem konkordatovem členu. Primeri zgoraj nav. čl. 1 iz avstrijskega konkordata iz l. 1855. Država prizna Cerkvi v mejah njene pristojnosti pravico izdajati obvezne določbe; pri izvrševanju te pravice je ne bo ovirala ali ji delala težav. Pri izvrševanju svoje duhovne službe so duhovniki od države zaščiteni (§§ 2 in 3 čl. 1).

Podobno, dasi ne tako energično določbo vsebuje tudi čl. 1 nemškega konkordata in konkordati vobče. V tej točki sta avstrijskemu konkordatu najbolj podobna čl. 1 v poljskem⁴³ in čl. 1 v italijanskem konkordatu⁴⁴. Duhovnikom kot verskim funkcionarjem nudi državno zaščito tudi čl. 5 nemškega in čl. 1 italijanskega konkordata.

⁴¹ Ostali povojni konkordati imajo členov: badenski 13, pruski 14, bavarski 16, letonski 22, rumunski 24, poljski 27, litvanski 28, nemški 34 in italijanski 45.

⁴² Omenil bom tudi vzporedne določbe v ostalih konkordatih.

⁴³ Glasi se: L'Eglise Catholique, sans distinction de Rites, jouira dans la République de Pologne d'une pleine liberté. L'Etat garantit à l'Eglise le libre exercice de Son pouvoir spirituel et de Sa juridiction ecclésiastique, de même que la libre administration et gestion de Ses affaires et de Ses biens, conformément aux Lois divines et au Droit Canon.

⁴⁴ L'Italia, ai sensi dell' art. 1 del Trattato (to je 1. čl. lat. pakta, ki se glasi: L'Italia riconosce e riafferma il principio consacrato nell' articolo

33 Sv. stolica svobodno občuje z avstrijskimi škofi, duhovniki in verniki, prav tako škofje in škofijska oblastva z duhovniki in verniki (§ 5 čl. 1). Podobna določba je običajna v povojnih konkordatih. Nekakšno izjemo nudita rumunski in italijanski konkordat. Po čl. 8 rumunskega konkordata morajo škofje splošne pomembne odloke predložiti hkratu tudi ministru za vere, tako je bilo določeno n. pr. tudi v starem avstrijskem konkordatu. Čl. 2, odst. 4 italijanskega konkordata pa določuje jezik, v katerem morajo biti odloki spisani in sicer morejo biti odloki sv. stolice objavljeni v poljubnem jeziku, škofijski odloki pa nasprotno morajo biti v italijanskem ali latinskem, ob italijanskem tekstu sme cerkvena oblast dodati prevod v katerem drugem jeziku.

Čl. 2 avstrijskega konkordata priznava katoliško Cerkev kot javnopravno korporacijo⁴⁵. Njene obstoječe pravne osebe so take tudi po avstrijskem pravu. V bodoče bodo cerkvene pravne osebe dobile pravno osebnost za državno področje, ako bodo nastale ob sodelovanju državne oblasti, kakor je predvideno v tem konkordatu.

Ostali konkordati (cfr. čl. 13 nemškega, čl. 16 poljskega, čl. 16 litvanskega, čl. 29 italijanskega konkordata) priznavajo običajno pravno osebnost za državno področje poedinim cerkvenim pravnim osebam. Posebnost pa pomeni v tem oziru prvi odstavek čl. 9 v rumunskem konkordatu, ki se glasi: *L'Etat reconnait à l'Eglise Catholique, représentée par ses légitimes autorités hiérarchiques, la personnalité juridique, selon le droit commun du pays.* V interpretaciji tega odstavka pa se je kmalu pojavil spor⁴⁶. Čl. 1 v letonskem konkordatu je pa premalo jasen, da bi mogli sklepati na priznanje pravne osebnosti Cerkvi kot taki. Glasi se namreč: *La religion catholique sera librement et publiquement exercée en Lettonie et la personnalité juridique avec tous les droits, que le Code civil de Lettonie reconnait aux autres personnes civiles, lui sera reconnue.* Cerkev polaga veliko

¹⁰ dello Statuto del Regno 4 marzo 1848, pel quale la religione cattolica, apostolica e romana è la sola religione dello Stato) assicura alla Chiesa Cattolica il libero esercizio del potere spirituale, il libero e pubblico esercizio del culto, nonchè della sua giurisdizione in materia ecclesiastica in conformità alle norme del presente Concordato.

⁴⁵ Die katholische Kirche genießt in Österreich öffentlich-rechtliche Stellung. Italijansko besedilo je jasnejše: La Chiesa Cattolica è riconosciuta in Austria come società di diritto publico.

⁴⁶ Prim. zadevno korespondenco med zunanjim ministrom Titulescujem in papeškim nuncijem Dolciem, ki je priobčena pod naslovom: *Conventionem integrant epistolae quae sequuntur tajoj za konkordatom v AAS 1929, 452—455.* Zunanji minister se izraža v pismu na nuncijska dne 20. julija 1928 o cit. čl. 9 konkordata takole: *Que, en ce qui concerne la personnalité juridique, dont il s'agit à l'art. 9 du Concordat, l'Eglise Catholique, en dehors des organisations énumérées dans l'art. 9 (Paroisses, Archiprêtres, Monastères...), ne pourra pas jouir de la personnalité juridique ni posséder des biens.* Nuncij je odgovoril v pismu z dne 22. oktobra 1923: *Cet article est très clair dans ses termes et dans sa substance. En conséquence, si le Gouvernement déclare au cours des discussions parlementaires ou à toute autre occasion que en vertu de cet article l'Eglise Catholique en Roumanie, en dehors de ses organisations énumérées dans l'art. 9 ne pourra pas exercer sa personnalité juridique au sujet dela possession des biens, le Saint-Siège, de son coté, déclare ne pas soulever d'objection.*

vážnost na to, da država v meddržavni pogodbi prizna pravno osebnost katoliški Cerkvi in njenim poedinim pravnim osebam. Po načelih kanonskega prava ni to priznanje konstitutivno, torej podelitev, temveč le priznanje že obstoječega dejstva.

Med občne norme spada tudi čl. 14 odst. 1 avstrij. konkordata, ki ugotavlja Cerkvi pravico urejati upravne zadeve cerkvenih društev (kirchliche Verbände, società ecclesiastiche), zlasti pa pravico nalagati takse⁴⁷.

Zlasti pa sta zanimiva z načelnega vidika prva dva določila k cit. členu 14 avstrijskega konkordata; v njima so podane določbe o Katoliški akciji; prvi govori namreč o svobodi društev s pretežno verskimi nameni, drugi pa o tisku. Prvi odstavek se glasi: Der Bund (il Governo Federale) räumt den Vereinigungen, die vornehmlich religiöse Zwecke verfolgen, einen Teil der katholischen Aktion bilden und als solche der Gewalt des Diözesanordinarius unterstehen, volle Freiheit hinsichtlich ihrer Organisation und Betätigung ein. Der Bund wird dafür Sorge tragen, daß die Erhaltung und Entfaltungsmöglichkeit der seitens der zuständigen kirchlichen Oberen anerkannten katholischen Jugendorganisationen geschützt werde und daß in vom Staat eingerichteten Jugendorganisationen der katholischen Jugend die Erfüllung ihrer religiösen Pflichten in würdiger Weise und ihre Erziehung in religiös-sittlichem Sinne nach den Grundsätzen der Kirche gewährleistet werde. Svoboda takozvanih katoliških društev in mladinskih še posebej je v citiranem besedilu močno naglašena. Isto zadevo obravnava znani čl. 31 nemškega konkordata, ki se pa radi intolerantnosti ne more pravilno izvesti. Deli pa ta člen katoliška društva v dve vrsti. V prvi vrsti so taka društva, ki se bavijo z izključno verskimi, čisto kulturnimi in karitativnimi nameni. V drugo vrsto pa spadajo taka društva, ki imajo poleg navedenih namenov še socialne ali strokovne naloge. Ali spada konkretno društvo v prvo ali v drugo vrsto, bosta določila sporazumno nemška vlada in nemški episkopat. Društvom iz prve vrste obljublja nemška država svoje varstvo brezpogojno; društvom iz druge vrste pa le v toliko, sofern sie Gewähr bieten, ihre Tätigkeit ausserhalb jeder politischen Partei zu entfalten (čl. 31, odst. 2). Kakor v zgoraj navedenem odstavku k čl. 14 avstrijskega konkordata, tako je tudi v čl. 31 odst. 4 nemškega konkordata zasigurana svoboda verskega udejstvovanja katoličanom v državnih sportnih in mladinskih društvih. »Insoweit das Reich und die Länder sportliche oder andere Jugendorganisationen betreuen, wird Sorge getragen werden, daß deren Mitgliedern die Ausübung ihrer kirchlichen Verpflichtungen an Sonn- und Feiertagen regelmäßig ermöglicht wird und sie zu nichts veranlaßt werden, was mit ihren religiösen und sittlichen Überzeugungen und Pflichten nicht vereinbar wäre;« se glasi zadevna določba v nav. členu nemškega konkordata.

⁴⁷ Bei Vorschreibung von Umlagen wie überhaupt in allen jenen Fällen, in denen staatliche Interessen berührt werden, wird im Einvernehmen mit der staatlichen Gewalt vorgegangen (čl. 14 avstr. konk.).

Razlika med avstrijskim in nemškim konkordatoma v obeh določbah tako glede katoliških društev kot glede katoličanov v državnih društvih je očitna in načelnega pomena. Nekak praecedens za te vrste določb nudita čl. 37⁴⁸ in 43⁴⁹ italijanskega konkordata; načelno pa tudi že čl. 25 latvijskega konkordata.

Drugi odstavek zgoraj navedenega dostavka k čl. 14 avstrijskega konkordata se glasi: »Die Presse wird hinsichtlich der Vertretung katholischer Lehrsätze keinen Beschränkungen unterworfen werden.« Določba je novum v konkordatnem pravu.

Čl. 22 avstrijskega konkordata prizna za vse cerkvene zadeve (alle auf kirchliche Personen oder Dinge bezüglichen Materien), ki niso s konkordatoma urejene, določbe veljavnega kanonskega prava. Enaka določba je bila v čl. 34 avstrijskega konkordata iz leta 1855. Čl. 33 nemškega konkordata ima ob podobni določbi dostavek »für den kirchlichen Bereich«. Razlika je očitna. Pravkar omenjeni določbi, zlasti ona v avstrijskem konkordatu, sta velikega pomena; pričata namreč o vsaj delni recepciji kanonskega prava; o pomenu te recepcije za rešitev evropske kulture primeri, kar piše dunajski kanonist H o h e n l o h e v Grundlegende Fragen des Kirchenrechts, Wien 1931 zlasti v predgovoru (str. IV—VI) in v zaključku (str. 158 do 169).

Težkoče ob interpretaciji konkordata bosta pogodbenici reševali sporazumno (čl. 22, odst. 2 avstr. konk.), kakor je določeno tudi v drugih konkordatih, n. pr. v čl. 34 nemškega konkordata. Avstrijski konkordat dostavlja, da se bodo prav tako sporazumno reševale one cerkvene zadeve, ki zadevajo tudi državno območje, pa niso v konkordatu omenjene (čl. 22, odst. 2 avstr. konk.).

Avstrijski konkordat je stopil v veljavo, ko so bile po ratifikaciji zmenjane listine (čl. 23). S tem so razveljavljeni tudi vsi zakoni in naredbe, ki nasprotujejo konkordatu (čl. 22, odst. 3); med drugimi v polnem obsegu tudi zakona z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50⁵⁰ in 51⁵¹, kakor izrečno omenja dostavek k cit. čl. 22, odst. 3. O odpovedi konkordata ni v konkordatu določbe, pač pa imata tako določbo čl. 20 letonskega in čl. 23 romunskega konkordata.

V očitanih občinih normah je splošno pravno stališče katoliške Cerkve jasno označeno; močno se naglašava svobodno delovanje Cerkve.

⁴⁸ »I dirigenti delle associazioni statali per l'educazione fisica, per l'istruzione premilitare, degli Avanguardisti e dei Ballilla, per rendere possibile l'istruzione e l'assistenza religiosa della gioventù loro affidata, disporranno gli orari in modo di non impedire nelle domeniche e nelle feste di precetto l'adempimento dei doveri religiosi.«

⁴⁹ »Lo stato italiano riconosce le organizzazioni dipendenti dall'Azione Cattolica Italiana, in quanto esse, siccome la Santa Sede ha disposto, svolgano la loro attività al di fuori di ogni partito politico e sotto l'immediata dipendenza della gerarchia della Chiesa per la diffusione e l'attuazione dei principi cattolici.«

⁵⁰ To je znani zakon o zunanjih zadevah katoliške Cerkve v Avstriji, ki sem ga zgoraj omenil.

⁵¹ To je zakon »mit welchem behufs Bedeckung der Bedürfnisse des katholischen Cultus die Beiträge zum Religionsfonde geregelt werden«, kot pravi naslov.

2. **Cerkvene province.** V tem odstavku so izražene iste smernice kot vobče v povojnih konkordatih⁵². Sprememba škofijskih mej in razmejevanje cerkvenih distriktov vobče razen manjših sprememb, ki jih narekujejo dušnopastirski interesi, se bo izvršilo po sporazumu med cerkveno in državno oblastjo. Vobče ostanejo sedanje meje (čl. 3). Da je Cerkev svobodna pri »manjših teritorialnih spremembah«, je praktično velika pridobitev. Sv. stolica bo po možnosti skrbela, da se bodo meje redovniških provinc ujemale z državnimi mejami (dost. k čl. 10, § 3).

Sv. stolica in država sta se v načelu sporazumeli, da se povzdigne sedanja apostolska administratura »Innsbruck-Feldkirch« v škofijo s sedežem v Innsbrucku in s posebnim generalnim vikariatom za vorarlberški del škofije s sedežem v Feldkirchu. Prav tako se povzdigne apostolska administratura v Burgenlandu v praelaturo nullius⁵³ s sedežem v Eisenstadtu (čl. 3).

3. **Hierarhija in kler.** O tem razpravlja 10 konkordatnih členov, ki se bavijo v glavnem z nastavljanjem cerkvenih funkcionarjev, s privilegiji duhovnikov in s teološkimi zavodi; velika večina določb je med njimi takih, ki so običajne v povojnem konkordatnem pravu⁵⁴. Glavne določbe so naslednje:

Škofe in pomožne škofe z nasledstveno pravico imenuje sv. stolica. Pred imenovanjem sporoči zaupno ime kandidata zvezni vladi, če ima kakšen splošno političen razlog proti njemu (praenotificatio officiosa). Ako zvezna vlada v 15⁵⁵ dneh ne odgovori, se smatra, da ugovora ni, in sv. stolica bo razglasila ime novega hierarha. Ako pa zvezna vlada razlog sporoči, se bosta pogodbenici poskušali sporazumeti; ako do sporazuma ne pride, sv. stolica svobodno imenuje kandidata. Za primerne škofovske kandidate zve sv. stolica tako, da sporoče po konkretni upravitvi škofijskega sedeža vsi avstrijski škofje tekom meseca vsak zase listo imen sposobnih kandidatov. Salzburški metropolitanski kapitelj je ohranil volilno pravico. Sv. stolica mu sporoči terno predlog in izmed teh treh kandidatov izvoli kapitelj v svobodni in tajni volitvi novega nadškofa⁵⁶. Kapitelske dignitete in kanonikati se podeljujejo po kanonskem pravu, prve podeljuje torej sv. stolica, druge škof, ko zasliši kapitelj. Ohranjene pa so seveda patronatne pravice (čl. 4 av. konk.).

Vojnega vikarja⁵⁷, ki bo imel škofovsko dostojanstvo, imenuje sv. stolica na neobvezen predlog zvezne vlade. Proti kandidatu ne sme biti splošno političnih razlogov. Vojne duhovnike imenuje vojni vikar v soglasju z zveznim vojnim ministrom. Vojni duhovniki (die Militär-

⁵² Cfr. čl. 11—13 nemškega konkordata.

⁵³ Število teh distriktov raste.

⁵⁴ Cfr. čl. 6—10, 14, 16, 30, 32 nemškega konkordata.

⁵⁵ Vnemškem konkordatu je rok 20 dni (čl. 14); v drugih konkordatih n. pr. letonskem (čl. 4), poljskem (čl. 11), litvanskem (čl. 11), bavarskem (čl. 14) rok ni določen.

⁵⁶ Tudi v nemškem konkordatu so ostale pravice kanoniških kapitljev neokrnjene (čl. 14 in čl. 2).

⁵⁷ Cfr. čl. 27 nemškega konkordata.

kaplâne) imajo pod jurisdikcijo vojnega vikarja v armadi delokrog župnikov (čl. 8).

Nižje cerkvene beneficije oddaja cerkvena oblast. Iz kanoničnih naslovov izvirajoče prezentacijske pravice ostanejo v veljavi. Pri beneficijah, kjer ima prezentacijsko pravico država (Bund, Stato federale) ali javni fond, predloži škof terno predlog⁵⁸. Škof sporoči imenovanje novega župnika nemudoma (sofort) vladí⁵⁹ (čl. 41).

Podelitev cerkvenega zvanja velja od dne, ko se je izvršila collatio officii; ta datum se sporoči državnemu bogočastnemu uradu (čl. 12, § 1). Primeri čl. 27 avstrijskega konkordata iz leta 1855.

Za župnike in vse cerkvene funkcionarje, za katere je predvidena dotacija (kongruino dopolnilo) iz državnih sredstev, se zahtevata dva pogoja: a) avstrijsko državljanstvo in b) dokončane teološke študije, ki so trajale vsaj tri leta na avstrijskem ali papeškem bogoslovnem zavodu ali na teološki fakulteti z nemškim jezikom⁶⁰. Po dogovoru je možna izjema glede pomožne duhovščine (čl. 11).

V sedisvakanci se upravljajo beneficiji po kanonskem pravu⁶¹. Če stoji beneficij pod verskozakladnim patronatom, tečejo dohodki ta čas v verski zaklad (čl. 12, § 2).

Vse naštete določbe so v skladu z obćim cerkvenim pravom; pravice državne oblasti temelje na finančni podpori države Cerкви.

V čl. 17 do 21 avstrijskega konkordata so našteti nekateri privilegiji oziroma predpravitve klera, kot je obićajno v povojnih konkordatih.

Službeni prejemki duhovnikov so zaščiteni do iste višine kot prejemki državnih uradnikov (čl. 17)⁶². Duhovniki so izvzeti od porotništva in varuštva⁶³ (čl. 19). Službena tajnost duhovnikov je zasigurana⁶⁴ (čl. 18). Zloraba duhovniške in redovniške obleke je sankcionirana kot zloraba vojaške uniforme⁶⁵ (čl. 21). V primeru kazenskega postopanja proti duhovniku je treba nemudoma obvestiti pristojnega škofa; kar najhitreje se mu mora sporočiti tudi rezultat preiskave ter sodba tako prvostopna kot prizivna. Ob aretaciji in zaporni kazni »soll der Geistliche (Ordensperson) mit der seinem Stande und seinem hierarchischen Grade gebührenden Rücksicht behandelt werden.«⁶⁶ (čl. 20). Duhovniku, ki je bil radi zločina pravnomočno in brezpogojno

⁵⁸ Kakor dosedaj.

⁵⁹ Dosedaj se je sporočalo ime kandidata (der Bischof hat die . . . auserlesene Person der Landesbehörde anzuzeigen) (§ 6 zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50). Rok je bil 30 dni.

⁶⁰ Cfr. čl. 14 nem. konkordata. — § 2 zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50 je zahteval: a) avstrijsko državljanstvo; b) v nravnem in državljskem oziru neoporečno življenje; c) tisto usposobljenost, ki jo za določeno službo zahtevajo državni zakoni (n. pr. maturo, konkurzni izpit).

⁶¹ Po § 59 zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50 so dohodki vseh upravnjenih svetnih beneficijev tekli v verski zaklad.

⁶² Cfr. čl. 8 nemškega in čl. 6 ital. konkordata.

⁶³ Cfr. čl. 6 nemškega, čl. 4 italijanskega, čl. 5 poljskega in čl. 9 letonskega konkordata.

⁶⁴ Cfr. čl. 9 nemškega in čl. 7 italijanskega konkordata.

⁶⁵ Čl. 10 nemškega, čl. 28, odst. a) italijanskega, čl. 17 poljskega, čl. 17 litvanskega konkordata.

⁶⁶ Cfr. čl. 8 italijanskega, čl. 22 poljskega, čl. 20 litvanskega konkordata.

obsojen, bo vlada ustavila dotacijo, ako mu ordinarij ni odvzel službene mesta (čl. 20 zad. odst.).

O semeniščih in teoloških šolah podajajo določbe štirje paragrafi čl. 5 in trije dostavki k njim.

Znanstveno izobrazbo dobivajo duhovniški kandidati ali na katoliških teoloških fakultetah, ki jih vzdržuje država, ali na teoloških učiliščih, ki jih ustanovi pristojna cerkvena oblast (an den vom Staate erhaltenen katholisch-theologischen Fakultäten oder an den von den zuständigen kirchlichen Stellen errichteten theologischen Lehranstalten [čl. 5, §1]). Vrhovna državna šolska uprava in pristojni škofje bodo določili, iz katerih teoloških učilišč je med študijem (während des Studienganges) dovoljen prestop na teološko fakulteto pod pogojem, da so izpolnjene zahteve, ki se vobče terjajo za pripust k vseučiliškemu študiju. Sv. stolica pa bo oziraje se na to skrbela, da se bo študijski načrt na teoloških učiliščih po možnosti ujemal z onim na fakultetah (dost. k § 1 čl. 5).

Semenišča in drugi zavodi za vzgojo duhovnikov zavise le od cerkvenih oblasti. O notranji ureditvi teoloških fakultet določa konkordat naslednje: Die innere Einrichtung sowie der Lehrbetrieb der vom Staate erhaltenen katholisch-theologischen Fakultäten wird grundsätzlich nach Maßgabe der Apostolischen Konstitution »Deus scientiarum Dominus« vom 14. Mai 1931⁶⁷ und der jeweiligen kirchlichen Vorschriften geregelt werden. Jene Durchführungsmaßnahmen, die sich hiebei im Hinblick auf den besonderen Charakter dieser Fakultäten bzw. ihre Stellung im Universitätsverbande als notwendig erweisen, werden jeweils im Einvernehmen mit der zuständigen kirchlichen Behörde getroffen (čl. 5, § 1 odst. 3). Innsbruška teološka fakulteta ohrani svoje posebnosti zlasti glede proforskega zbora (čl. 5, § 1, odst. 4). Slične določbe glede teoloških fakultet in semenišč so v čl. 19 in 20 nemškega konkordata⁶⁸.

Profesorji in docenti na teol. fakultetah bodo imenovani s pristankom cerkvene oblasti (čl. 5, § 3). Profesor, o katerem bo izjavila cerkvena oblast, da ni več sposoben za stolico, bo odstranjen. Tak odstavljeni profesor bo dobil kako drugo državno službo ali pa bo upokojen po številu službenih let »jedensfalls aber des Mindestruhegenusses, sofern er nach Maßgabe der sonstigen staatlichen Vorschriften nicht überhaupt den Anspruch auf Ruhegenuss verwirkt hat«⁶⁹ (dost. k čl. 5, § 4). Isto velja o veroučiteljih na državnih zavodih.

Doktorati iz teologije, ki jih podeljujejo rimske papeške univerze, so v Avstriji priznani v cerkvenem in državnem območju⁷⁰; doktorati iz posameznih delov teološke znanosti veljajo »insoweit, als es sich nicht um die Ausübung eines weltlichen Berufes handelt« (čl. 5, § 2 in dostavek).

⁶⁷ Cfr. B. V. 1932, 169—179.

⁶⁸ Iz povedanega sledi, da Cerkev energično zahteva ureditev teoloških fakultet v smislu gornje konstitucije.

⁶⁹ V določbi moremo zreti zgodovinske reminiscence v znanih aferah z odstavljenimi profesorji.

⁷⁰ Cfr. čl. 40, odst. 1 ital. konkordata.

4. Šolstvo. Že za nemški konkordat so bile posebno značilne določbe o šolstvu⁷¹, ki odgovarjajo čl. 3—9 bavarskega konkordata, o katerem je znano, da je bil v tej zadevi Cerkvi zelo pravičen, med tem ko v pruskem konkordatu kljub obljubam z državne strani in protestu nuncija Pacellija ni bilo določb o šolstvu. Nemški konkordat, kakor dokazuje Schröter v članku *Das katholische Schulideal und die Bestimmungen des Reichskonkordats*⁷², se dobro ujema z določbami cerkvenega zakonika v kan. 1372 do 1384, ki govore o šolstvu. Nemški konkordat je znova dokazal, da zahteve cerkvene šolske politike tudi v moderni dobi niso iluzorne. Še vse bolj pa velja povedano o avstrijskem konkordatu, zakaj pomniti je treba, da pomenijo določbe o šolstvu v nemškem konkordatu za Cerkev le ohranitev status quo, med tem ko so vzporedne določbe v avstrijskem konkordatu pozitivna pridobitev za Cerkev⁷³. Zadevne določbe, ki jih podaja obširni čl. 6 avstrijskega konkordata in trije določki k temu členu, se tičejo verskega pouka in verskih vaj, dalje verske usmeritve šolstva in končno privatnih šol; določbe so v kratkem naslednje:

Cerkev ima pravico podajati, voditi in nadzirati verski pouk in določati verske vaje za katoliške učence osnovnih in srednjih šol; k srednjim šolam spadajo tudi industrijske, umetnostne, poljedelske, trgovske, gozdarske in podobne šole. Veroučne programe določa in veroučne knjige potrjuje cerkvena oblast. Verouk uče duhovniki, v potrebi laični učitelji in drugi laiki; vse te osebe morajo imeti kano-nično misijo. Verski pouk in verske vaje so obvezne in sicer v dose-danjem obsegu. Glede stroškov za ta pouk ostane dosedanja ureditev. Na željo škofov se more obseg verouka zvečati; škofje bodo za ta namen stopili v stik z državno oblastjo. V tako zvečanem obsegu je verouk tudi obvezen; stroške zanj pa nosi Cerkev; če se gospodarske razmere izboljšajo, je možna sprememba.

Škofje imajo pravico, da se obrnejo na državno oblast glede nedostatkov v versko moralnem življenju katoliških učencev ali če bi šola kvarno na učence vplivala, zlasti če bi se žalilo pri pouku njih versko prepričanje ali bi bila žaljena verska čuvstva; državna oblastva bodo nedostatke odpravila. Cerkvi ostanejo v osnovnih in srednjih šolah vse dosedanje pravice, ki so v skladu z državnimi zakoni. Če se organizacija šolskih oblasti v državi ali v katerem njenem delu spremeni, se bo poskrbelo, da bo mogla Cerkev svoje interese uveljavljati kot dosedaj.

Cerkev, redovi in kongregacije imajo ob pogoju, da izpolnijo splošne šolske zakone, pravico ustanoviti osnovne in srednje šole in jih voditi; te šole imajo, dokler izpolnjujejo omenjeni pogoj, pravico javnih učnih zavodov. Takim šolam je priznana pravica do državne podpore, ako je njih frekvenca tolikšna, da so radi tega zmanjšani državni stroški za analogne šole. Zadevni § 4 v čl. 6 se glasi: »Wo solche Schulen eine verhältnismäßig beträchtliche Frequenz aufweisen

⁷¹ O dar, Cerkev kot družba, Čas 1933/34, 140—141.

⁷² Stimmen der Zeit 1933, 145—154.

⁷³ Od drugih konkordatov primer. čl. 35 in 36 v italijanskem; čl. 13 v poljskem in čl. 13 v litvanskem konkordatu.

und infolge dessen den Bestand, die Erweiterung oder Errichtung öffentlicher Schulen gleicher Art in einer Weise beeinflussen, daß der betreffende Schulerhalter eine finanzielle Entlastung erfährt, haben sie aus dem hiedurch ersparten öffentlichen Aufwand nach Maßgabe der Besserung der wirtschaftlichen Verhältnisse angemessene Zuschübe zu erhalten.«

V načelnem oziru je zelo zanimiv zadnji odstavek cit. čl. 6, ki se glasi: »Te določbe⁷⁴ naj bi podprle katoliško šolstvo v Avstriji in ustvarile tako predpogoje za razvoj javne katoliško konfesionalne šole«⁷⁵. Konfesionalne šole v Burgenlandu so izrečno priznane kot javne šole (dost. k čl. 6, § 2).

V ureditvi šolskega vprašanja kakor tudi zakonskega se v jasni luči pokaže katoliški značaj avstrijskega konkordata; še pred kratkim se je zdela taka ureditev skoro nemogoča.

5. **Z a k o n.** Vprašanje o zakonu je v modernem času tudi pod vidikom, ali spada v cerkveno ali državno kompetenco, zopet na dnevnem redu. V razpravi o značaju zakona v italijanskem konkordatu⁷⁶ sem omenil, da sta se do l. 1932. dva konkordata bavila s tem vprašanjem, namreč litvanski in italijanski. Sedaj morem dostaviti, da imata določbe o zakonu tudi nemški konkordat iz l. 1933 in avstrijski. V Nemčiji je uzakonjen obvezni civilni zakon. Civilna poroka se mora izvršiti pred eventualno cerkveno. Čl. 26 nemškega konkordata pa določa, da se more izvršiti v najhujših primerih cerkvena poroka brez civilne. Uvaja pa se člen s klavzulo, da s to določbo zakonsko vprašanje ni definitivno rešeno. Nemški konkordat se torej le nekoliko dotika zakona, vse drugače pa avstrijski konkordat. Sledi namreč v zadevnem čl. 7 italijanskemu konkordatu, ki je v čl. 34 rešil to vprašanje na način, ki se zdi v naših časih najboljši⁷⁷. Ker sem že v zgoraj citirani razpravi pisal o načelnem stališču Cerkve do zakona kakor tudi o duhu dosedanjega avstrijskega oziroma slovensko-dalmatinskega zakonskega prava zlasti pa o rešitvi tega vprašanja v italijanskem konkordatu, zato tega ne bom ponavljal.

Določbe nav. čl. 7 avstrijskega konkordata in pripadajočega določba so v kratkem naslednje: Avstrijska republika (podobno kot italijanska država) prizna civilne učinke zakonom, sklenjenim po kanonskem pravu. Prav tako prizna, da spadajo ničnostne zakonske pravde kakor tudi zadeve glede dispens super matrimonio rato et non consummato in glede pavlinskega privilegija v pristojnost cerkvenih oblastev. Glede ničnostnih zakonskih pravd je določeno po tem konkordatu naslednje postopanje: definitivno sodbo prejme vrhovno cerkveno sodišče, apostolska signatura, ki jo preizkusi glede na sodne presupozite (kompetenco, tožbeno legitimacijo) in jo potem

⁷⁴ Namreč o privatnih šolah in o njihovi podpori.

⁷⁵ Če primerjamo s temi določbami zgoraj navedene določbe v starem avstrijskem konkordatu in načelni zakon z dne 25. maja 1868, d. z. št. 48, se pokaže velika razlika v državni šolski politiki; po dobrih šestdesetih letih se Avstrija počasi vrača h katoliškemu konfesionalnemu šolstvu.

⁷⁶ BV 1932, 50—67.

⁷⁷ O. c. 66, 67.

pošlje vrhovnemu avstrijskemu sodišču. Sodba dobi učinke za civilno področje takrat, ko vrhovno državno sodišče v tajni seji izreče, naj se sodba izvrši.

Ločitvene pravde spadajo po konkordatu pred državna oblastva.

Zakoni se oklicujejo po določenih kanonskega prava; avstrijska država pa si je pridržala pravico urediti tudi civilne oklice. Državna in cerkvena sodišča so si dolžna izkazovati pomoč v mejah svoje pristojnosti.

Kakor je čl. 10 starega avstrijskega konkordata iz l. 1855, ki je govoril o zakonu, sledila znana *instructio pro judiciis ecclesiasticis quoad causas matrimoniales*, tako predvideva tudi dostavek k čl. 7 novega konkordata sub n. 3, da bo sv. stolica izdala posebno instrukcijo, ki bo za vse avstrijske škofije obvezna⁷⁸.

Dvotirni sistem zakonskega prava v Avstriji je s tem za katoličane oziroma točneje za katoliške župnike prenehal.

6. P r a z n i č n i d n e v i. Po čl. 9 se z državne strani priznajo vse nedelje in zapovedani prazniki, razen praznika sv. Jožefa, kot praznični dnevi. Državne določbe, ki določajo tudi druge dneve počitka (*Ruhetage, giorni di riposo*), niso s tem prizadete (dost. k čl. 9)⁷⁹.

7. R e d o v n i š t v o. Za avstrijske razmere pomeni čl. 10 s pripadajočim dostavkom precejšnjo osvoboditev. Jožefinska cerkvenost zlasti pa skrb liberalne miselnosti za »svobodo« vsakega državljana in bojazen pred razširjanjem redovništva, so namreč uvedle v Avstriji glede redovništva več omejitev⁸⁰, ki so sedaj radikalno odpravljene.

Redovniška združenja se morejo v Avstriji naseljevati brez kakršnekoli omejitve z državne strani glede na število članov ali glede kvalitet članov. Redovniška združenja dobe pravno osebnost v bodoče takrat, ko pri zveznem kulturnem ministru predlože potrdilo pristojnega škofa o ustanovitvi. Redovniki morejo študirati na svojih bogoslovnih učiliščih ali na papeških zavodih.

Avstrijsko državljanstvo se zahteva pri dosmrtnih predstojnikih v hišah, kjer je ukazana *stabilitas loci*, in pri provincialnih predstojnikih, ki rezidirajo v Avstriji. Provincialni predstojniki zunaj države, morejo vizitirati hiše v Avstriji, čeprav so inozemci⁸¹.

Zanimiv je dostavek k § 3 čl. 10 avstr. konkordata, ki nam odkriva tudi dušnopastirsko organizacijo v Avstriji; glasi se: *Die Bundesregierung nimmt die vom Heiligen Stuhle angeregte Frage einer Neuregelung der Pfarren, die im Gebiet der Republik Österreich geist-*

⁷⁸ Tudi za italijanske škofije je izdala sv. stolica kot nekako izvršilno naredbo k čl. 34 ital. konkordata posebno instrukcijo z dne 1. julija 1929, priobčeno v AAS št. 8 z dne 8. julija 1929.

⁷⁹ Cfr. čl. 11 ital. konkordata.

⁸⁰ Cfr. § 31 zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50; ministrski odlok z dne 13. junija 1858 (*Burckhard, o. c. 176*) in razni drugi ministrski odloki in dvorni dekreti (cfr. *Haring, Grundzüge des katholischen Kirchenrechtes*², Graz 1916, 767).

⁸¹ Cfr. čl. 15 nemškega konkordata, ki določa glede redovništva: a) organizacija in delovanje je svobodno; b) predstojniki morajo biti nemški državljanji; c) po možnosti redovniške hiše v Nemčiji ne bodo spadale pod province zunaj države; č) zunanji provincialni in generalni predstojniki imajo pravico vizitirati, četudi niso nemški državljanji.

lichen Orden und Kongregationen inkorporiert oder von solchen verwaltet sind, zur Kenntnis und wird, namentlich soweit es sich um einen Austausch einiger Regularpfarren gegen Säkularpfarren handelt, an einer solchen Aktion der zuständigen kirchlichen Behörden im Rahmen der finanziellen Möglichkeiten des Bundes mitwirken.

8. Imovinske zadeve. Samo po sebi je umevno, da je jožefinsko pobarvana avstrijska zakonodaja v imovinskopravnih zadevah zelo omejevala svobodo Cerkve. V zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50 so vsebovali določbe o cerkvenem imovinskem pravu §§ 38 do 59. Novi avstrijski konkordat prinaša v tej materiji za Cerkev marsikatero olajšavo, dalje pa zagotavlja Cerkvi finančno podporo. Ker zavise imovinske zadeve Cerkve v veliki meri od historičnih in krajevnih prilik⁸², je razumljivo, da tudi konkordati rešujejo cerkveno imovinsko vprašanje zelo različno⁸³.

Zadevne določbe v čl. 13 do 15 avstrijskega konkordata s pripadajočimi dostavki so v kratkem naslednje: Cerkev je upravičena pridobivati in posedovati premično in nepremično imovino kakor drugi. Njena imovina je nedotakljiva kot kakšna druga in prav tako zaščitena. Imovino cerkvenih pravnih subjektov upravljajo in predstavljajo pristojni organi. Redovniško imovino zastopajo lokalni predstojniki, oziroma višji predstojniki, če gre za pravne posle višjih združb. Dosedaj so veljale v tem pogledu svojevrstne določbe, ki se niso menile za redovniško eksempcijo izpod škofove oblasti. Uprava cerkvene imovine se vrši pod nadzorstvom pristojnih cerkvenih oblasti. Brez njihovega pristanka se taka imovina ne more obremeniti ali odsvojiti. Dostavek k čl. 13, § 2 še določa: »Der Heilige Stuhl wird die Diözesanordinarien anweisen, bei intabulationspflichtigen Rechtsgeschäften auf der Urkunde nach vorheriger Überprüfung eine Klausel beizusetzen, daß gegen die bürgerlich einzutragende Berechtigung oder Verpflichtung kirchlicherseits kein Anstand obwaltet und daß die Vertreter der kirchlichen Rechtssubjekte, welche das Rechtsgeschäft abgeschlossen haben, hiezu berufen waren.« Za odsvojitve ali obremenitve osnovne imovine je potrebno v primeru, da bi imela za posledico obremenitev javnega fonda, še dovoljenje državnega oblastva; škof mora biti predhodno zaslišan. Cerkvene ustanove urejajo in upravljajo cerkveni organi. Cerkvenim pravnim subjektom se ne morejo naložiti davki in dajatve, ki bi se terjale le od njih⁸⁴.

Glede finančnih sredstev, ki jih nudi ali zagotavlja država Cerkvi, vsebuje devet paragrafov v čl. 15 in eden pripadajoč dostavek precej podrobne določbe. Republika bo izpolnjevala vse finančne obveznosti napram Cerkvi, ki so osnovane na zakonu, pogodbah in partikularnih pravnih naslovih. Garantira duhovniške plače in penzije v dosedanji višini, dokler ne bo nove sporazumne ureditve. Cerkvim dostojanstvenikom, ki nimajo od drugod zadostnih dohodkov, bo dajala država

⁸² Cfr. O d a r, Vprašanje o cerkvenih davkih, B. V. 1933, 61.

⁸³ Cfr. le čl. 18 nemškega konkordata in čl. 24 poljskega konkordata.

⁸⁴ Skoro vsak stavek v navedenem odstavku pomeni novo osvobojenje Cerkve; podrobneje se ne morem spuščati v vprašanje, ker bi bilo treba očrtati vse cerkveno imovinsko pravo v avstrijskih pokrajinah.

po dogovoru s sv. stolico gmotne prispevke. Dajala bo po možnosti vsaj v dosedanji izmeri podpore za vzdrževanje katedral, ki nimajo od drugod dohodkov; v mejah budžetne možnosti bo dajala prispevke za vzdrževanje škofijskih pisarn. Podpirala bo semenišča kot dosedaj. Cerkevni oficiji, pri katerih se računi na kongruino dopolnilo, se morejo ustanoviti le s pristankom državne oblasti; ostale ustanavlja cerkvena oblast sama. Državne stavbe in zemljišče, ki aktualno služijo cerkvenim namenom, ostanejo za te namene.

Že iz nakazanega kratkega poročila se razvidi, da je država rešila vprašanje o finančni podpori Cerkvi blagohotno. Dosedanje podpore vse ostanejo.

Omenim naj v tej zvezi še, da rešujejo spore o bremenih patronov državna oblastva; sporna vprašanja o obstoju patronata ali o tem, čigav je, pa rešujejo cerkvena oblastva; če pa se v sporu o patronatnih bremenih osporava patronat sam, more državno oblastvo tudi o tem odločiti, ako še ni definitivne cerkvene odločbe in je nevarnost radi dosedanje mirne posesti. Obe označeni pravici državne oblasti se omenjata kot koncesiji s cerkvene strani (der Heilige Stuhl stimmt zu) (dost. k čl. 12).

9. V e r s k i z a k l a d. Kakor je znano, je verski zaklad ustanova iz jožefinske dobe. Čl. 31 avstrijskega konkordata iz l. 1855 je imel o njem naslednjo znano določbo: Bona, quae fundos, uti appellant, Religionis et studiorum constituunt, ex eorum origine ad Ecclesiae proprietatem spectant et nomine Ecclesiae administrabuntur. — Reditus fundi Religionis, donec collatis inter Apostolicam Sedem et gubernium Imperiale consiliis fundus ipse dividatur in stabiles et ecclesiasticas dotationes, erunt erogandi in divinum cultum, in Ecclesiarum aedificia et in Seminaria et in ea omnia, quae ecclesiasticum respiciunt ministerium. Jasno se razvidi, da smatra konkordat versko zakladno imovino za cerkveno imovino. Po naziranju Jožefa II, h kateremu se je zopet vrnil zak. z dne 7. maja 1874, pa naj bi bil verski zaklad del državne imovine, namenjen za vzdrževanje kulta⁸⁵. Od povojnih konkordatov izrečno omenjajo verski zaklad trije: rumunski, italijanski in avstrijski. Po § 4 čl. 13 rumunskega konkordata je verski zaklad samostojna pravna osebnost, upravlja ga svet škofov. Italijanski konkordat določa glede verskega zaklada v čl. 29, e) samó to, da se upravlja po mešani komisiji, v katero pošlje Cerkev polovico članov.

Novi avstrijski konkordat pa ima v verskem zakladu naslednjo določbo: Den Religionsfonds kommt kirchlicher Charakter zu; sie sind juristische Personen und werden bis auf weiteres wie bisher im Namen der Kirche vom Bund verwaltet. Im Verhältnis zwischen Religionsfonds und Bundesschatz, namentlich auch hinsichtlich der finanziellen Ergänzungspflicht des Letzteren, tritt keine Änderung ein (čl. 15, § 9). Ako imamo pred očmi dejstvo, da je avstrijski pokonkordatni kakor tudi jožefinski zakonodaji najboljše odgovarjalo mnenje, da so verski zakladi javni v bistvu državni fondi in da je v tem smislu avstrijsko državno sodišče zanikalo pravno osebnost verskih za-

⁸⁵ Cfr. BV 1933, 85—87.

kladov⁸⁶, je rešitev starega prepornega vprašanja o pravnem značaju verskega zaklada, kakor jo prinaša nav. člen novega avstrijskega konkordata, tem bolj zanimiva. Verski zakladi so torej v Avstriji pravne osebe; opravlja jih do nadaljnjega država v imenu Cerkve; da pa bi bil vsak dvom izključen, se še dostavlja, da imajo cerkven značaj.

10. Dušno pastirstvo po državnih zavodih. Taki zavodi so državne bolnišnice, jetnišnice in podobni. O dušnem pastirstvu v takih zavodih določa čl. 16: Krajevni župnik ali pooblaščen duhovnik ima svoboden dostop vanje, da svobodno vrši svoj duhovni posel. Če ima tak zavod lastnega dušnega pastirja, bo ta vedno imenovan v soglasju s pristojnim škofom.

Avstrijski katoličani morejo imeti utemeljeno upanje, da bo novi avstrijski konkordat, ki sta ga kontrahenta sklenila »zum Besten des kirchlichen und religiösen Lebens«, kot pravi uvodno besedilo, veliko pripomogel k obnovitvi katoliškega življa v Avstriji, ako znamenja ne varajo. Konkordat je Cerkev osvobodil⁸⁷ in rešil glavni moderni pereči vprašanja, namreč vprašanje o zakonu in vzgoji na način, ki je Cerkvi pravičen⁸⁸.

V zanimivi, že zgoraj omenjeni knjigi »Grundlegende Fragen des Kirchenrechts«, ki naj bi po avtorjevi zamisli⁸⁹ »kot filozofska, juri-

⁸⁶ Cfr. BV 1933, 86.

⁸⁷ Konkordat ne zahteva, da bi morali škofje ob nastopu službe podati prisego v roke državnemu poglavarju, kot to zahtevajo čl. 16 nemškega, čl. 20 italijanskega, čl. 12 poljskega in čl. 12 litvanskega konkordata, ki predpisujejo tudi besedila prisege.

Avstrijski konkordat ničesar ne določa o političnem delovanju duhovščine; pač pa imata tako določbo nemški konkordat v čl. 32 in v dveh dostavkih k nav. členu, ter italijanski konkordat v čl. 43, odst. 2.

⁸⁸ Pogrešamo pa kot Slovenci v avstrijskem konkordatu določb o narodnih manjšinah. Povojni konkordati se namreč bavijo tudi s tem. Tako določa čl. 21 litvanskega konkordata: Les Ordinaires veilleront à ce que tous les fidèles aient l'assistance religieuse dans leur langue maternelle, selon le règles de l'Eglise. Čl. 23 poljskega konkordata ima naslednjo določbo: Aucun changement à la langue employée dans les diocèses de Rite latin pour les sermons, les prières supplémentaires et les cours, autres que ceux de sciences sacrées dans les Séminaires, ne sera fait que sur une autorisation spéciale donnée par la Conférence des Evêques de Rite latin. Z določbo pa manjšine niso bile zadovoljne (cfr. Giannini, o. c. 127—128). V rumunskem konkordatu določa čl. 22, § 1, da se bo verski pouk v šolah vršil v materinem jeziku (»cette instruction religieuse leur sera donnée dans leur langue maternelle«). V italijanskem konkordatu obsega zadevno določbo čl. 22: Non possono essere investiti di benefici esistenti in Italia ecclesiastici che non siano cittadini italiani. I titolari delle diocesi e delle parrocchie devono inoltre parlare la lingua italiana. Occorendo, dovranno essere loro assegnati coadiutori che, oltre l'italiano, intendano e parlino anche la lingua localmente in uso, allo scopo di prestare l'assistenza religiosa nella lingua dei fedeli secondo le regole della Chiesa. Izrečno pa razpravlja o narodnih manjšinah čl. 29 nemškega konkordata. Določa namreč, da bodo nenemške narodne manjšine uživale glede verskega pouka, službe božje in društvenega življenja iste ugodnosti, kot nemške manjšine v njihovi domači državi. Dostavek k čl. 29 v končnem protokolu pa obljublja, da se bo sv. stolica v bodočih konkordatnih pogajanjih držala glede nemških manjšin istega načela, ki ga je sprejela Nemčija.

⁸⁹ O. c. 158.

dična in historična propedeutika uvajala v študij cerkvenega prava«, poleg tega pa naj bi »v znamenju lateranskih pogodb⁹⁰ opozarjala na socialno pomembnost priznanja cerkvenih zakonov s strani držav«, piše avtor Konstantin Hohenlohe, da more edino to priznanje rešiti Evropo propada, v katerega jo tirata pravni pozitivizem in pravni relativizem⁹¹. Den kirchlichen Gesetzen, — pravi dalje⁹², ko dokazuje svojo tezo — Anerkennung leihen, bedeutet Schule, Ehe, Familie, Armen- und Krankenfürsorge auf Grund der christlichen Wahrheiten aufbauen. Es bedeutet aber auch, dem Gesetzgeber einen Maßstab leihen über den wesentlichen Unterschied von Gut und Böse, von sittlich und unsittlich, über die Grundlagen von Jugenderziehung und die Grundlagen des Strafrechts, das ja die öffentliche Moral darstellt. Ja, was noch mehr ist, selbst die Grenzen der Staatsgewalt sind den kirchlichen Gesetzen zu entnehmen, welche uns lehren, wo göttliches Recht beginnt, das durch ein weltliches Gesetz nicht abgetan werden kann, wie sich die deutschen Rechtsquellen des Mittelalters ausdrückten. Die Scheidung des geistigen Reiches vom irdischen, das ist ja die Großtat des Christentums, welches die ewigen Wahrheiten von allen Utilitäts- und Machtfragen unabhängig macht, Recht an Stelle von Gewalt setzt.« Lateranski pogodbi pomenita že velik korak naprej v tem priznanju. Še bolj pomemben pa je v tem pogledu novi avstrijski konkordat. V šoli, v zakonu in družini je priznal cerkveno oblast. V imovinskopravnih vprašanjih je Cerkev osvobodil, da bo mogla svobodno vršiti karitativno delo, česar v Avstriji od Jožefa II. dalje ni mogla. S čl. 22 je končno priznal kanoške določbe za vse zadeve, ki se tičejo »cerkvenih oseb ali stvari«. Iskreno sodelovanje Cerkve in države je za prospeh tako prve kot druge v Evropi nujna zahteva. »Nur Staat und Kirche, auf dogmatischer Grundlage vereint, vermögen der Welt den sozialen Frieden und den Völkerfrieden zu schenken.«⁹³ Iz novega avstrijskega konkordata proseva načelo resnega sodelovanja obeh družb, zato je ta konkordat za katoličane in svet v resnici velik dogodek.

PRAKTIČNI DEL.

VERSKO-POLITIČNA ZAKONODAJA V KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

(Nadaljevanje.)

4. Ustava srbske pravoslavne cerkve.

19. Že zgodaj je bilo omenjeno, da predvidevajo verski zakoni posebne verske ustave. Tako omenja tudi zakon o srbski pravoslavni cerkvi z dne 16. novembra 1929 v čl. 5, 24 in 26 »cerkveno ustavo o celokupni ureditvi srbske pravoslavne cerkve in vseh

⁹⁰ Namreč lateranski pakt in italijanski konkordat iz l. 1929.

⁹¹ O. c. 160-1.

⁹² O. c. 163.

⁹³ O. c. 169.

cerkvenih samoupravnih oblastev«. Čl. 24 nav. zak. določa, da sklene ustavo sveti arhijerejski zbor (zbor škofov srbske prav. cerkve) in jo predloži ministru pravde, ta pa jo predloži, potem ko si jo je osvojil, kralju v zakonitev. Ustavo je kralj uzakonil 16. novembra 1931, št. 134.880, »na dan velikega mučenca Đorđa (jesenskega)«. Objavljena je bila ustava v Služb. Nov. z dne 24. novembra 1931, št. 275/LXXVI/603 in je s tem stopila v veljavo in dobila obvezno moč. Slovensko besedilo je prinesel Službeni list z dne 20. januarja 1932, kos 5, na str. 121 do 146.

Čl. 265 ustave srb. prav. cerkve¹ določa, da se mora izvesti organizacija oblastev in organov, kakor jo predvideva ta ustava, v roku dveh let od dneva, ko je stopila ustava v veljavo; in sicer izvede organizacijo po določbi čl. 267 iste ustave sveti arhijerejski sinod²; le arhijerejska namestništva, cerkvene občine in parohije organizira, kot določa isti člen, v vsaki eparhiji njen arhijerej z eparhijskim cerkvenim sodiščem³ v roku, ki mu ga določi arhijerejski sinod; predložiti pa mora slednjemu zadevne odločbe v odobritev. V smislu nav. čl. 267 ust. srb. pr. c. je izdal arhijerejski sinod obširno izvršilno naredbo k ustavi dne 29. decembra 1931, sin. br. 4507, priobčeno v Glasniku, službenem listu srbske pravoslavne patrijarhije z dne 28. februarja 1932 na str. 49 do 63. Zakon in ustavo srbske pravoslavne cerkve z omenjeno izvršilno naredbo in s kratkim komentarjem sta izdala v Zbirki crkvenih zakonov njena urednika dr. Vojislav Janić in Milenko M. Janošević (Beograd 1932); za uvod je dodana priložnostna poslanica arhijerejskega sinoda.

20. Ustava šteje 280 členov in razpada v 6 delov, nekateri od teh so dalje razdeljeni na oddelke in pododdelke. Omenjena izvršilna naredba ima 72 paragrafov, ki so razdeljeni prav tako kot ustava na 6 delov in vsebujejo deloma pojasnila k nekaterim ustavnim členom, deloma pa izvršilne naredbe k njim.

Prvi del ustave ima naslov temeljne določbe in šteje čl. 1—45.

Drugi del se glasi ustroj oblasti, teles in organov srbske pravoslavne cerkve s čl. 46—207; razpade pa na 14 oddelkov z naslovi: patrijarh (čl. 46—49), sveti arhijerejski zbor in sveti arhijerejski sinod (čl. 50—61), veliko cerkveno sodišče (čl. 65 do 75), patrijarhijski svet (čl. 76—85), patrijarhijski upravni odbor (čl. 86—94), eparhijski arhijerej (čl. 95—108), eparhijsko cerkveno sodišče (čl. 109—130), eparhijski svet (čl. 131—136), eparhijski upravni odbor (čl. 137—150), arhijerejski namestnik (čl. 151—155), paroh (čl. 156—171), cerkveno-občinski zbor (čl. 172), cerkveno-občinski svet in upravni odbor (čl. 173—200), predstojnik in samostansko bratstvo (čl. 201—207). Omeniti moram, da uporabljam oblike in pravopis, kakor je uporabljen v Službenem listu; na žalost pa si

¹ Ustavo citiram ust. srb. pr. c.

² Arhijerejski sinod sestavljajo patrijarh in štirje eparhijski arhijereji (rezidencialni škofje).

³ Arhijerejska namestništva odgovarjajo našim dekanatom; eparhijsko cerkveno sodišče pa naši škofijski kuriji.

Službeni list v tem ni dosleden, včasih n. pr. piše arhirerejski, včasih pa arhijerejski. Čeprav Službeni list ni noben obnarodovalni organ, se držim v njem poslovenjenih izrazov, da ne nastane zmeda.

Naslov tretjega dela je cerkvena kazniva dejanja in kazni (čl. 208—220), četrtega cerkvena prosveta (čl. 221 do 229), petega cerkvena imovina (čl. 230—264) in končno prinaša šesti del prehodne odredbe in končne določbe (čl. 265—280).

O nazivu ustava se izraža zgoraj omenjeni komentar k čl. 1 ust. srb. pr. c.: »Naziv Ustav nije zgodno upotrebljen za ovaj zakon. Pre bi se Zakon o Srpskoj pravoslavnoj crkvi mogao nazvati Ustavom. Ustav znači osnovni zakon, iz koga proističu svi ostali zakoni.« Razmerje med verskimi zakoni, ki sem jih zgoraj opisal, in med verskimi ustavami, ki jih prvi predvidevajo, v resnici ni preveč jasno, zlasti še, ker imajo obojni obliko zakona. Toda če imenujemo (državno) ustavo, kot pravi Pitamic v Državi (str. 176), »najvišja izmed organizatornih državnih pravil, ki določajo najvišje organe v državi, njih delovanje in medsebojno razmerje, s tem pa obliko države«, pripade po analogiji tudi »verskim ustavam« dosti dobro naziv ustave, ker vsebujejo tudi one najvišja organizatorna pravila in najvišje organe ter njih delovanje in razmerje. Prof. dr. Lapažne se izraža o naših verskih ustavah v razpravi »Razvoj in sedanje stanje našega državljsanskega prava« (Ljubljana 1934) takole: »Najrazširjenejšje teh konfesij (cerkev) so dobile s posebnimi zakoni svoje statute: Srbska pravoslavna cerkev z zak. z dne 16. XI, 1931... (na osnovi čl. 24 zak. z dne 8. XI, 1929 i. t. d.)« (str. 11). Prvi izmed navedenih zakonov je ustava srbske prav. cerkve in drugi je zakon o srbski pravoslavni cerkvi.

V formalnem pogledu je ustava srbske pravoslavne cerkve po zapadni terminologiji cerkveno-političen zakon, torej zakon, ki ga je izdala država v cerkvenih zadevah. Pravim po zapadni terminologiji, ker na zapadu, ki je stal pod vplivom srednjeveške, na svojski način organizirane in manifestirane cerkve, dobro razlikujemo med cerkvijo in državo, bodisi da motrimo cerkev kot popolno družbo ali ne, ali smo za sodelovanje obeh družb ali ne. Le v tej miselnosti je n. pr. možna zahteva po ločitvi cerkve od države. Na vzhodu pa so že iz bizantinskih časov pojmovali razmerje med cerkvijo in državo drugače. Poudarjali so tako tesno sodelovanje med obema družbama, ki sliči že stapljanju; ena nekako prehaja v drugo. Le cerkveni nauk in uprava bogoslužja in zakramentov v najozjem pomenu besede je zgolj cerkvena zadeva, vse ostalo, nad čimer si lasti n. pr. katoliška cerkev izključujočo pravico, spada na vzhodu pod pojem zunanja cerkvena zadeva in zato v pristojnost sodločujoče države. Zato je umevno, da na vzhodu ni bilo toliko kompetenčnih sporov med cerkvijo in državo, kot na zapadu, kar štejejo pravoslavni kanonisti za veliko prednost vzhodne cerkve. Prav tako pa je lahko razumeti, da je ta vzhodna miselnost čisto drugače formirala cerkveno zakonodajo in upravo, kot smo navajeni videti v katoliški cerkvi. V učinkih je podobna omenjeni vzhodni miselnosti

protestantska zamisel o državni cerkvi, kot je n. pr. izražena tudi v ustavi nemške evangeljsko-krščanske cerkve v krajevini Jugoslaviji z dne 19. septembra 1930 in v ustavi reformirane krščanske cerkve kraljevine Jugoslavije z dne 11. maja 1933, ki ju bom v naslednjem poglavju na kratko orisal, in znana državna cerkovnost cesarja Jožefa II.

V Srbiji in Črni gori je bila pravoslavna vera državna vera, zato je bila tesna zveza med cerkvijo in državo še laže izvedljiva. Pokazala se je omenjena vzhodna miselnost o tesnem sodelovanju med državo in državno cerkvijo zlasti v srbskem državnem zakonu o cerkvenih oblasteh vzhodno-pravoslavne cerkve z dne 27. aprila 1890, ki točno karakterizira, kakor bom še omenil, organizacijo pravoslavne cerkve v predvojni Srbiji. Ta zakon je v veliki meri vplival na novo ustavo srbske pravoslavne cerkve.

Naša kraljevina je z vidovdansko ustavo, kakor je bilo že zgoraj omenjeno, sprejela sistem paritetne države. S tem je pravoslavna cerkev izgubila položaj državne cerkve. Na organizacijo srbske pravoslavne cerkve pa ta sprememba nikakor ni v toliki meri vplivala, kot bi z zapadnega stališča motreč pričakovali. Stoletna miselnost se ne da čez noč predrugačiti. Nova ustava srbske pravoslavne cerkve nam razodeva še vedno tako tesno zvezo med cerkvijo in državo oziroma tako velik vpliv in poseganje države v cerkev, kot si ga na zapadu v moderni dobi skoro predstavljati ne moremo. Univerzalna cerkev stoji pač v drugačnem razmerju napram državi kot pa nacionalna in državna cerkev v pomenu omejena na narod in državo. Ako hočemo razumeti ustavo srbske pravoslavne cerkve, moramo imeti povedano pred očmi; spominja pa nas omenjena ustava zopet na dejstvo, da so sistemi o načelni ureditvi razmerja med cerkvijo in državo zelo relativni, ter da je sistem moderne paritetne države le tedaj kolikor toliko uporabljiv, če se postavi na načelo: vsaki religiji svoje, popolnoma zgrešen pa, če se izrazi v unifikacijski obliki: vsem religijam enako.

Če z očrtano ustavo srbske pravoslavne cerkve v vsebinskem pogledu vzporedimo *codex iuris canonici*, se takoj pokaže velika razlika. V našem kodeksu ni razlikovanja med ustavnimi določbami in raznimi zakoni oziroma zakoniki, temveč je v njem podano celokupno obče (postavljeno) pravo zapadne katoliške cerkve, razume se da v letu 1917. Ustava srbske pravoslavne cerkve pa nima namena, kot že ime pove, podati vsega prava, temveč le bolj določbe o organizaciji cerkve, o zunanjih cerkvenih zadevah v pravoslavnem pomenu besede. Kakor je razvidno iz zgoraj podanega pregleda, je najobširnejši drugi del ustave, ki se bavi z ustrojem oblasti, teles in organov srbske pravoslavne cerkve. In sicer podaja ustava za nekatere organe zelo podrobne predpise; pri drugih pa samo okvirne, ali pa se dotakne le nekaterih strani. Značilen je v tem pogledu n. pr. prvi stavek čl. 49, ki se glasi: »patrijarh ima kot vrhovni poglavar srbske pravoslavne cerkve razen pravic, ki mu jih dajejo kanoni in cerkveni predpisi, še te-le...« ki se nato naštevajo v 13 točkah. Podobno je formuliran prvi stavek čl. 102, namreč: »razen pravic in

dolžnosti, ki jih ima po cerkvenih in kanonskih predpisih, eparhijski arhijerej v svoji pristojnosti...» Videti je, kako se v navedenih členih navajajo pravice oziroma dolžnosti obeh hierarhov, v kolikor gre za zunanje organizatorične cerkvene zadeve. Pravice in dolžnosti svetega arhijerejskega zbora⁴ in sinoda⁵ pa so nasprotno skoro taksativno naštetje. Prav tako se v cerkveni ustavi taksativno naštevajo cerkvena kazniva dejanja in cerkvene kazni⁶; začrtana je tudi v tem oziru kompetenca med cerkveno in državno kompetenco⁷. Iz povedanega je tudi razumljivo, zakaj manjkajo v ustavi določbe o zakramentalnem pravu⁸, o procesnem pravu⁹, o redovniškem pravu¹⁰ in končno o tem, kar razpravlja Codex iuris canonici v prvi knjigi¹¹ in v drugi pod naslovom de clericis in genere, izvzemši določbe o privilegijih.

21. V naslednjem naj podam kratek sistematičen vsebinski pregled ustave srbske pravoslavne cerkve. Poudariti hočem zlasti bistvene točke v organizaciji te cerkve in tako nakazati glavne ustavne razlike v organizaciji katoliške in pravoslavne cerkve. Taka primerjava se mi zdi tudi iz tega razloga važna, ker se pri nas pojmi in določbe pravoslavnega cerkvenega prava večkrat srečajo tudi na področjih državne zakonodaje in uprave; tako se n. pr. vzporejajo pravoslavni arhijerejski sabor in konferenca katoliškega episkopata, arhijerejski sinod in predsedništvo škofovskih konferenc, zadužbine in cerkvene ustanove. Vnaša se v upravo vzhodna miselnost o razmerju med cerkvo in državo in tako dalje. Ker bo na koncu orisana tudi obojna ustava protestantskih cerkva, ki pa razodevata en tip, bodo tako v tem sestavku nakazane posebnosti treh tipov, ki jih tvorijo ustave glavne krščanskih cerkva v naši državi.

Ustava srbske pravoslavne cerkve se v dveh temeljnih točkah, kar naj takoj omenim, razlikuje od ustave katoliške cerkve. Prva razlika je v tem, da je srbska pravoslavna cerkev urejena zborno,

⁴ Cfr. čl. 63 ust. srb. pr. c., ki v 31 točkah opisuje njegov delokrog; točka 32 v cit. členu pa se glasi: vrši tudi druge posle, ki spadajo po tej ustavi in po drugih cerkvenih predpisih v njegovo pristojnost, pa niso tu naštet.

⁵ V 35 točkah čl. 64 ust. srb. pr. c.

⁶ Čl. 208 in 210 ust. srb. pr. c.

⁷ Čl. 213 ust. srb. pr. c.

⁸ V čl. 63, t. 13 je omenjeno samo to, da spada izdajanje predpisov o zakonskih zadevah v pristojnost arhijerejskega zbora; čl. 64, t. 19 pa določa, da daje pojasnila v spornih vprašanjih arhijerejski sinod. Bračna pravila je sprejel arhijerejski zbor 9. junija 1933; objavljena so v »Glasniku« z dne 7. septembra 1933, str. 514—529 (cfr. »Bog. Vestnik« 1933, 265—277 in Kušej, Bračna pravila srbske pravoslavne cerkve, Zbornik znanstvenih razprav jur. fakultete X. letnik, Ljubljana 1934, 79—112).

⁹ Arhijerejski zbor je na podlagi čl. 63, t. 12 ust. srb. pr. c. na 25. redni seji 12. junija 1933 osvojil postopek za sodišča v srbski pravoslavni cerkvi, ki je objavljen v »Glasniku« z dne 8. decembra 1933, št. 44 in 45, str. 705 do 745.

¹⁰ Čl. 207 ust. srb. pr. c. določa, da predpiše arh. zbor posebno uredbo glede notranjega in vnanjega redovniškega življenja; cfr. tudi čl. 27—30; 201—206 ust. srb. pr. c.

¹¹ Temeljne določbe v ustavi srb. prav. cerkve so povsem nekaj drugega, kot *normae generales* v prvi zakonovi knjigi (Codex I. Canonici).

katoliška pa monarhično¹². Izražena je ta poteza ustave srbske pravoslavne cerkve v njenem čl. 8, ki se glasi: »Celokupna organizacija srbske pravoslavne cerkve temelji na popolni enakosti in ravnopravnosti.« S tem seveda ni izključena težnja za centralizacijo, ki je v novi ustavi precej močno poudarjena, saj je n. pr. pristojnost zapadnega rezidencionalnega škofa veliko širša kot pa pristojnost eparhijskega arhijereja, kakor bomo videli pozneje. Z načelom zbornosti je izraženo le to, da so glavni organi urejeni kolegialno. Druga temeljna razlika, ki globoko posega v celokupno organizacijo, je v tem, da je katoliška cerkev urejena hierarhično¹³, med tem ko je »ureditev srbske pravoslavne cerkve, kot določa čl. 7 njene ustave, cerkveno-jerarhijska (hierarhična) in cerkveno-avtonomna«. Slednja se tiče zadev, ki spadajo v zunanjo cerkveno upravo¹⁴. Ustava srbske

¹² Sicer se tudi v organizaciji katoliške cerkve večkrat pojavi zborni princip, n. pr. v ureditvi kardinalskih kongregacij, v ustanovi koncilov, pri avtonomnih korporacijah, v sodstvu, vendar prevladuje v upravi in v zakonodaji monarhično načelo, medtem ko prevladuje v organizaciji ostalih krščanskih cerkva v naši državi zborni princip.

¹³ Veljavno katoliško cerkveno pravo v novi kodifikaciji imenuje Stutz po pravici »fast ausmahmlos Geistlichkeitsrecht« (Geist des Codex Iuris Canonici 1918, 83), kar je pač umevno, ker je privatnopravnih določb v njem zelo malo. Vendar je znani stavek, ki ga beremo na prav isti strani, in ki je postal že krilatice, namreč: »Die Laien nur mehr als Schutzgenossen und allein die Kleriker als Vollgenossen erscheinen«, močno pretiran in malo srečen kot trdi po pravici Prümmer. Laični element ima kljub temu, da ni direktno pozvan k vodstvu Cerkve, velik vpliv v njej, ki prihaja v moderni dobi vedno bolj do izraza v Petrovi misli o občnem svečeništvu in v zamisli Katoliške akcije.

¹⁴ Po mnenju srbskega kanonista Milaša je pravoslavna cerkev glede vprašanja o udeležbi laikata pri vodstvu in upravi cerkve ohranila pravo sredo med pretiranim katoliškim klerikalizmom z ene strani in prav tako pretiranim protestantskim laicizmom na drugi strani. Pravoslavno učenje o razmerju med laiki in hierarhijo razlaga avtor v knjigi Pravoslavno crkveno pravo (izd. Kazimirović-Kisić, Beograd 1924) na straneh 230—240. Kar zadeva učiteljsko funkcijo (Milaš pozna trodelno cerkveno oblast: učiteljsko, posvečevalno in vodstveno), se to učenje ujema s katoliškim. Glede posvečevalne oblasti pa je avtor nekoliko nejasen, piše namreč: »Vlast sveštenodjeystvovanja pripada samo i isključivo jerarhiji. Ali u crkvi svi su vjerni članovi njeni sveti i živi udi tijela Hristovog, te kao takvi svi vjerni svetovnjaci zajedno sa jerarhijom sastavljaju jedno sveštenstvo; oni molitvama svojim pri bogoslužjenju ulaze u tajanstvenu stranu svešteničke službe, uzglasom svojim zajedno sa sveštenikom prizivlju na liturgiji, da sidje Duh sveti na prinesene darove, uzglasom svojim zajedno sa episkopom mole se, da na dotičnog, koji se rukopolaže, sidje blagodat nebeska, jednom riječju, vjerni svetovnjaci sudjeluju u svakom općem sveštenoslužbenom činu u crkvi, te tijem učestvuju aktivno i u ovoj grani crkvene vlasti, za koju su posebno pozvani članovi jerarhije« (str. 233). Bolj jasan je v tem oziru Mitrović: »Glavna razlika (namreč med klerom in laiki) ogleda se u tome, što se jerarhija po božanskom pravu javlja u sveštenoradnjama kao aktivna, a svjetovnjaci — kao pasivna strana« (Crkveno pravo², Beograd 1921, 82). Glede učiteljske in posvečevalne oblasti ni torej prave razlike med pravoslavnim in katoliškim naziranjem; pač pa glede vodstvene oblasti. »Najviše pak — piše zopet Milaš — učešće vjernih svjetovnjaka crkva je svagda priznavala u poslovima, koji se tiču treće grane crkvene vlasti, koja je povjerena jerarhiji, naime vlasti upravljanja spoljašnjim životom crkve. Ovo se učešće pokazivalo osobito u upravljanju crkvenom imovinom«

pravoslavne cerkve je torej dvodelna; izražena pa je omenjena dvo-delnost v celotni zgradbi cerkve; javlja se namreč v vseh treh edinicah, ki sestavljajo organizacijo te cerkve tako pri cerkveni občini kot pri eparhiji in patrijarhiji. Podrobneje bo o vsem tem govor pozneje.

V omenjenih dveh točkah se ne razlikuje le ustava katoliške cerkve od ustav pravoslavnih cerkva, temveč se tudi te med seboj prav po njiju razlikujejo; zlasti razmerje med hierarhično in cerkveno-autonomno ureditvijo je značilno za ustavo posamezne cerkve. Zato se mi zdi potrebno, da pred opisom nove ustave, orišem še ustave tistih pravoslavnih cerkva, ki so se združile v srbsko pravoslavno cerkev. Iz pregleda teh ustav¹⁵ bomo tudi mogli razbrati, odkod je zajela nova ustava srbske pravoslavne cerkve svoje sestavne dele.

22. S kraljevim ukazom z dne 17. junija 1920 je bilo po predhodnih cerkvenih sporazumih izvedeno zedinjenje pravoslavnih cerkva v naši državi. Zedinilo se je šest cerkva, od teh so bile tri povsem avtokefalne, tri pa deloma samostojne (tako imenovane avtonomne), vendar še v cerkveno-upravnem in sodnem pogledu zavisne od drugih cerkva. Avtokefalnost cerkve obstoji po Milašu v smislu cerkvenih kanonov v naslednjem: a) u nezavisnosti jerarhije jedne crkve od druge; b) u jerarhijskim pravima i povlasticima jednih crkava pred drugima; c) u pravima mjesnoga zakonodavstva i nezavisnoga suda i č) u osobitosti mjesnih običaja i obreda crkvenih¹⁶. Omenjene

(str. 233—234). Mitrović pa se tako izraža: »Uopšte, razlika između sveštenih lica i svetovnjaka bezuslovna je samo u oblasti javnog bogoslužnja. U poslovima crkvene uprave učešće svetovnjaca može biti: a) u pravu biranja kandidata za sve crkveno-jerarhijske položaje; b) u upravi crkvenom imovinom (str. 82—83).

¹⁵ Povzel sem ga po Milašu, Mitroviću, Suvorovu, Učebnik cerkovnağa prava, Moskva 1902 in Hudalu, Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche, Graz 1922.

¹⁶ O. c. 321. Pojem avtokefalne cerkve, čeprav je za pravoslavne cerkve in pravoslavno kanonistiko osnovnega pomena, ni pojasnjen in tako nesporen, kot bi kdo iz Milaševega teksta sklepal. Troicki navaja za to v razpravi Suština i faktori avtokefalije (Arhiv za pravne i društvene nauke, I Beograd 1933, 186—200) kričeče primere. Troicki sam definira avtokefalno cerkev takole: »Avtokefalna je crkva takva, koja ne dobija svoju vlast od druge crkve, nego od samog Osnovaoca crkve Isusa Hrista preko hirotonije svog poglavice i ostalih svojih episkopa od svojih episkopa« (o. c. str. 192). Troicki ne pozna missionem canonicam kot samostojen vir cerkvene oblasti (vodstvene) poleg zakramenta sv. reda, ki podeljuje posvečevalno oblast. Ujema se pri tem Troicki s Cankovom (Die Verfassung der bulgarischen orth. Kirche, Zürich 1918, str. 102). Ker je po mnenju teh avtorjev bistvo avtokefalne cerkve samo v tem, da si sama konsekrira škofe, zato je umevno, da je možna popolna in manj popolna avtokefalija, kakor je pač konkretna cerkev bolj ali manj samostojna v vodstvu cerkvenih poslov. Faktorji, ki povzročajo avtokefalnost konkretne cerkve, so, kot piše dalje Troicki, o. c. 197—200, trije nosilci cerkvene oblasti, namreč apostoli, episkopat vesoljne cerkve in episkopat posamezne avtokefalne cerkve. Tako morejo škofje dveh avtokefalnih cerkva svoji cerkvi strniti v eno, in obratno morejo škofje ene avtokefalne cerkve to razdeliti v dve.

Izčrpno literaturo o tem vprašanju, ki ga pa pravoslavni kanonisti še niso zadosti obdelali, med tem ko je za katoliške in protestantske kanoniste

avtokefalne cerkve so bile arhiepiskopije srbska, črnogorska in v Sremskih Karlovcih. Zavisne cerkve pa so bile: metropolije v Bosni in Hercegovini, metropolije v Stari Srbiji in Macedoniji ter episkopija dalmatinsko-istrska, ki so jo smatrali nekateri za avtokefalno, in boko-kotorska¹⁷. Naštete metropolije so bile zavisne od carigrajske cerkve, episkopiji pa od bukovinske metropolije.

Za organizacijo pravoslavne cerkve v kraljevini Srbiji¹⁸ je bil najpomembnejši zakon o cerkvenih oblasteh vzhodno-pravoslavne cerkve v kraljevini Srbiji z dne 27. aprila 1890. Zakon je našteval naslednje administrativne oblasti: arhijerejski zbor, metropolita, eparhijskega episkopa, okrožna protoprezbitera¹⁹, okrajne namestnike²⁰, parohijske duhovnike, cerkvene občine in samostanske predstojnike²¹. Laiki so bili udeleženi pri volitvi metropolita in so vodili upravo cerkvene imovine.

Za črnogorsko cerkev sta bila važna zakon o organizaciji sv. sinoda z dne 30. decembra 1903 in zakon o organizaciji konzistorija z dne 1. januarja 1904²². Vrhovni cerkveni organ je bil sv. sinod, čigar člani so bile le duhovne osebe²³. Vsaka eparhija je imela konzistorij, ki so ga sestavljali le duhovniki. Vpliv laikov je bil omejen le na upravo cerkvene imovine²⁴.

Za organizacijo karlovške metropolije²⁵, ki je podana zlasti v tako zvanem uredenju eparhija (potrjeno leta 1871), uredenju mitropolitsko-crkvenog i narodno-školskog savjeta (potrjeno l. 1871) in saborskem ustrojstvu (potrjeno l. 1875), je značilen izredno velik

manjšega pomena, navaja Troicki, o. c. 189. Med katoličani sta pisala o tem zlasti Jugie (Nationalisme et pyletisme dans l'Eglise greco-russe, Echos d'Orient 1925, 226—240) in Janin (Relations entre les Eglises orthodoxes, Echos d'Orient 1926, 185—200; 320—327).

V nasprotju z mnenjem, ki smatra za tvorca cerkvene avtokefalnosti samo cerkveno oblast, pa trdijo druge teorije, da morejo tudi drugi faktorji osamosvojiti konkretno cerkev in sicer ali država, na katere teritoriju se nahaja dotična cerkev, ali carigrajska cerkev (o tem bo še govor pozneje) ali druge pokrajinske cerkve razen cerkve matere. Nekateri avtorji tvorijo tudi različne kombinacije teh faktorjev. Primeri informativni članek Troicki, Državna vlast i crkvena avtokefalija (Arhiv za pravne i društvene nauke II, 1933, 472—486).

¹⁷ Milaš, o. c. 846—847.

¹⁸ Cfr. Zbornik pravila, uredaba i naredaba arhijerejskog sabora, Beograd, 1900, 245—309.

¹⁹ V Beogradu in Nišu. Po novi ustavi sta odpadla.

²⁰ Sedaj arhijerejski namestniki, naši dekani.

²¹ Kratak pregled o organizaciji srbske prav. cerkve (pred novo ustavo) podajata Hudal, o. c. 61—65; Milaš, o. c. 163—164. Obširneje razpravlja Palmov, Cerkovnoe ustrojstvo, sudoustrojstvo i sudoprizvodstvo u Srbiji po zakonu 1890 god., Petrograd 1893.

²² Cfr. § 35 a v Milaševem Pravoslavnem cerkvenem pravu (izd. Pessič, nemški prevod iz leta 1905); Hudal, o. c. 65—69.

²³ Namreč: 3 arhijereji, 2 arhimandrita, 3 protopresbiteriji in tajnik. Arhijereji in arhimandrita so imeli odločujoč glas. Sv. sinod ni bil permanenten. Nova ustava srb. pr. c. porablja izraz sinod v drugačnem pomenu.

²⁴ Hudal, o. c. 66—67.

²⁵ Milaš, o. c. 149—154; Hudal, o. c. 69—74.

vpliv laikov²⁶. Najznačilnejši organ te cerkve je bil srbski nacionalno-cerkveni kongres, v katerem so imeli laiki večino²⁷. Ta kongres je volil metropolita, upravljal cerkveno imovino in konfesionalno šolstvo. Tekoče posle je opravljala stalni kongresov odbor, v katerem je bilo polovica svetnih članov. Vrhovna instanca za disciplinarne in zakonske zadeve je bil stalni metropolitanski cerkveni svet, vanj je nacionalni cerkveni kongres imenoval tudi tri laike. V eparhijah (škofijah) je bil najvplivnejši organ eparhialna skupščina, v kateri sta bili dve tretjini laični; skupščina je volila upravni odbor, v katerem so laiki zopet imeli dvetretjinsko večino. Protoprezbitere (dekane) in župnike so volili; tudi med volilci protoprezbiterov so imeli laiki večino.

Organizacija dalmatinske cerkve je bila v velikem urejena s sinodsko ustavo z dne 21. avgusta 1884²⁸. Vrhovni organ je tvorila metropolitanska sinoda²⁹, ki so jo sestavljali pod predsedstvom metropolita iz Černovic³⁰ dalmatinski škofje. Vpliv laikov je bil omejen le na upravo cerkvene imovine, ki jo je upravljal cerkvenobčinski svet, čigar organ je bilo tutorstvo. Cerkvene nastavljenice je deloma imenoval monarh, deloma pa škof v sporazumu s konzistorijem.

Izrazito dvodelno organizacijo je imela pravoslavna cerkev v Bosni in Hercegovini³¹; normiral jo je vladni dogovor s carigradskim patrijarhom z dne 28. marca 1880 in statut z dne 13. avgusta 1905. Njena najvišja instanca je bila patrijarhijska sinoda v Carigradu. Vsaka izmed štirih metropolij je imela cerkven organ, nazvan eparhijsko sodišče, ki so ga sestavljale samo duhovne osebe, in po zgledu carigradske cerkve še mešano korporacijo — eparhijski upravni in šolski svet — z laično večino. Za vse metropolije pa je kot druga instanca poslovalo v Sarajevu cerkveno nadsodišče, ki so ga sestavljale le duhovne osebe, in vrhovni upravni in šolski svet, kjer so imeli laiki večino. Za ustavo bosansko-hercegovinske pravoslavne cerkve je bilo poleg opisane dvodelnosti, ki kaže močen vpliv laikov, še to značilno, da so organe volili.

Srbska pravoslavna cerkev v Stari Srbiji in v Macedoniji je imela metropolita v Skoplju in štiri episkope. S

²⁶ Za »duhovne crkvene poslove« je bila vrhovna instanca škofovska sinoda, katere člani so bile le duhovne osebe. V zunanjih cerkvenih zadevah je fungirala ta sinoda kot posvetovalen organ napram nacionalno-cerkvenemu kongresu.

²⁷ Sestavljali so ga vsi škofje in 75 izvoljenih članov, od katerih je bilo 50 svetnih oseb.

²⁸ Milaš, o. c. 161—163; Hudal, o. c. 74—76.

²⁹ Cfr. še konzistorijski ustav iz leta 1870 in parohijsko ustrojstvo iz leta 1853.

³⁰ Škofija v Černovicah je bila s cesarskima odločbama z dne 30. septembra 1783 in 26. aprila 1786 podrejena karlovški metropoliji; leta 1870 pa je bila povzdignjena v samostojno metropolijo in leta 1873 sta ji bili podrejeni (radi državne razdelitve v avstrijsko in ogrsko polovico) obe dalmatinski škofiji, ki sta spadali pod karlovško metropolijo (Hudal, o. c. 45, 48).

³¹ Milaš, o. c. 144; Hudal, o. c. 76—82).

propadom stare srbske patrijarhije (leta 1766) je prišla popolnoma pod jurisdikcijo carigradske cerkve in je ostala do l. 1920.

Od vseh očrtanih ustav sta bili najbolj hierarhični ustavi črnogorske in dalmatinske cerkve. V Srbiji je bil vpliv laikata že občutnejši, vendar je še odločal kler. V ustavi bosansko-hercegovinske cerkve je bil vpliv laikov, ki so imeli v upravnem in šolskem svetu močno večino, že odločilen. Povsem laična, da tako rečem, pa je bila, radi za njo tako značilne ustanove kongresa, karlovška metropolija.

Kar se tiče razmerja teh cerkva do države, bodi omenjeno, da je bila pravoslavna cerkev v Srbiji in Črni gori državna cerkev; v delih avstro-ogrske monarhije je vladal paritetni sistem. Imele pa so tu pravoslavne cerkve, zlasti karlovška metropolija, zelo široko avtonomijo.

Po zedinjenju je dobila srbska pravoslavna cerkev začasno ustavo dne 23. oktobra 1920, ki jo je še izpopolnil zakon z dne 24. decembra 1920. Pravice hierarhije so bile že v tej ustavi bolj poudarjene kot v nekaterih ustavah naštetih pokrajinskih cerkva. Podrobneje omenjenega interimističnega ustroja srbske pravoslavne cerkve ne bom opisoval. Preidemo k očrtu veljavne ustave, ki si jo oglejmo zaporedno po poglavjih in oddelkih, v katere je razdeljena.

23. Temeljne določbe. Srbska pravoslavna cerkev je avtokefalna z dostojanstvom patrijarhije. Z drugimi pravoslavnimi cerkvami vzdržuje dogmatsko in kanonsko edinstvo³² (čl. 1 in 2 ust. srb. pr. c.). Srbska pravoslavna cerkev je episkopalna³³; upravno tako v hierarhičnem kot cerkvenosamoupravnem oziru se deli na eparhije³⁴. V teritorialnem oziru obsega celo kraljevino, ki je razdeljena na 21 eparhij³⁵. Izvršilna naredba podaja v § 2 točne meje eparhij, ki se navadno ujemajo z mejami državnih srezov oziroma banovin. Slovensko ozemlje n. pr. spada v zagrebško eparhijo, ki obsega poleg tega še iz Savske banovine naslednje sreze: Belovar,

³² To tako zvano duhovno edinstvo obstoji v tem, da avtokefalne cerkve »priznavajući za glavu crkve Is. Hrista, i da je episkopstvo jedno, u kome svaki ima jednaki punio dio«, občujejo med seboj ne sicer v posameznih zadevah, »nego da zajednički i općim glasom izreku sud svoj v važnijim poslovima, koji se mogu sve crkve ticati« (Milaš, o. c. 225). Poleg ohranjanja duhovnega edinstva mora avtokefalna cerkev paziti, da ne žali pravic drugih cerkva, da ne uvaja novih nauk in novosti, ki nasprotujejo starim kanonom, in končno mora varovati tradicijo.

Mitrović primerja medsebojne odnose avtokefalnih cerkva meddržavnim odnosom. Obstoje pa v glavnem: 1. sve sveštenoradne, koje izvrši zakonita oblast jedne crkve priznaje im se vrednost u svima pravoslavnim crkvama; 2. viša vlast svake crkve smatra se u svojim predelima za apsolutnu i suverenu; 3. uzajamni odnos održava se: a) preko naročitih punomoćnika više crkvenoupravne vlasti; b) preko predstavnika državne vlasti u kojoj je dotična crkva; c) uzajamnom prepiskom izmedju predstavnika crkvenih kao zakonitih organa više crkvenoupravne vlasti pojedinih samoupravnih crkva (str. 104).

³³ Določba ima smisel le, če se hoče opredeliti značaj srbske pravoslavne cerkve nasproti protestantskim težnjam.

³⁴ Izraz eparhija za našo škofijo je na vzhodu star. V kan. 9. antijskega koncila iz l. 341 n. pr. pomeni eparhija isto kot metropolija.

³⁵ Čl. 12. ust. srb. pr. c. Par eparhij so opustili.

Čakovac, Čazma, Dugo Selo, Garešnica, Đurđevac, Grubišno Polje, Ivanec, Klanjec, Koprivnica, Križevci, Kutina, Ludbreg, Novi Marof, Pisarovina, Pregrada, Prelog, Samobor, Sv. Ivan Zelina, stubiški, jastrebarski, siseški, draganički, varaždinski, zagrebški, zlatarski, z mesti: Belovar, Zagreb, Koprivnica, Križevci, Sisek in Varaždin.

Zunaj kraljevine pripadajo k srbski pravoslavni cerkvi v duhovnem in hierarhičnem oziru še: pravoslavna češka eparhija s sedežem v Pragi, srbska pravoslavna cerkev v Zedinjenih državah Amerike in Kanade s sedežem v Cikagu, muhačevsko-prjaševska pravoslavna eparhija v Podkarpatski Rusiji v Češkoslovaški republiki s sedežem v Muhačevcu, srbska pravoslavna eparhija s sedežem v Zadru in srbski pravoslavni vikarijat s sedežem v Skadru³⁶.

Pravkar omenjeni čl. 13 ustave srb. prav. cerkve, ki našteva podložne eparhije zunaj kraljevine, je vzbudil v nesrbskem pravoslavnem svetu precej nasprotovanja. Službeni list aleksandrijske patrijarhije Pantainos z dne 17. marca 1932 je n. pr. prinesel oster nasproten članek, ki ga je priobčil v srbskem prevodu Troicki³⁷; tudi bolgarski list Pastirsko djelo je prinesel omenjeni članek v bolgarskem prevodu.

Vprašanje namreč, v čigavo jurisdikcijo spadajo pravoslavni verniki zunaj avtokefalne cerkve, je med pravoslavni teologi in predstavniki cerkva sporno. Tako sodijo predstavniki grških cerkva po svetovni vojni, zlasti odkar je postal atenski metropolit Meletij carigrabski patrijarh (8. februarja 1921), takole, kot piše Troicki v razpravi Crkvena jurisdikcija nad pravoslavnom diasporom, priobčeni v Glasniku, službenem listu srbske pravoslavne patrijarhije: Cela pravoslavna diaspora u čitavom svetu mora biti potčinjena vlasti samo jedne i to Carigradske crkve, pri čemu se pojem diaspore uzima u širokom smislu i u njega se uključuje ne samo pojedini i parohije, nego čitave eparhije, t. j. uopšte sve pravoslavno stanovništvo van granica te države, gde se nalazi centralna vlast dotične autokefalne crkve.³⁸ Zanimive podatke v tem oziru prinaša knjiga d'Herbigny-Deubner, *Evêques russes en exil* (Orientalia christiana vol. XXI) Roma 1931. Po načelu »tous les orthodoxes de ces territoires barbares (zapadne in centralne Evrope) dépendent du patriarche de Constantinople« je patrijarh Meletij podvrigel vse pravoslavne v teh pokrajinah »patrijarhovemu nunciju«, ki ga je imenoval 5. aprila 1922 pri anglikanski cerkvi v Londonu^{39a}. To grško naziranje se sklicuje na kan. 2 I. carigr. cerkvenega zbora, na kan. 8 I. efeškega koncila in na kan. 28. kalcedonskega cerkvenega zbora. Nasproti temu pa dokazuje Troicki v zgoraj navedeni razpravi, da grško naziranje ni pravilno: sklicevanje na navedene

³⁶ Čl. 13 ust. srb. pr. c. V cerkveno-samoupravnom oziru so torej te cerkve popolnoma osamosvojene.

³⁷ V razpravi »Crkvena jurisdikcija nad pravoslavnom diasporom«, priobčeni v Glasniku, službenem listu srbske pravoslavne patrijarhije, l. 1932; prevod je na str. 213 in 214.

³⁸ Glasnik 1932, 196.

^{39a} D'Herbigny-Deubner, o. c. 194.

kanone, da ničesar ne dokazuje; mnenje samo da je le izraz grške pretenzije, ki pa je v nasprotju s cerkveno zgodovino. Tretji protivni razlog pa izvaja avtor iz »crkvene ikonometrije«: carigradska patrijarhija je izgubila na teritoriju in na ugledu ter zato ne more uspešno vršiti nadzorstva v diaspori. Zanimiv je zaključek, do katerega pride Troicki. Sklepa namreč takole: »Pravilno rešenje pitanja o pravoslavnoj diaspori treba tražiti ne u potčinjenju te diaspore Carigradu, nego u drugom pravcu. Dok nema mogućnosti organizovati u misionerskim zemljama nove autokefalne crkve na teritorialnom načelu, koje je pitanje (ma da na nepravilan način) već pokrenuto u Americi, pravoslavne misije moraju, da po zavetu Osnovaoca crkve, uče narode, t. j. da imaju nacionalni karakter³⁹. A za pitanje o jurisdikciji nad slovenskom diasporom potreban je pomesni sabor slovenskih i rumunskih crkava, pod predsedništvom Srpskog patrijarha (usled političkog položaja u Rusiji), a nisu potrebne međupravoslavne komisije i prosinodi sa svojom veštački stvorenom grčkom hegemonijom.«⁴⁰ Kakor so l. 1908. rešili Grki to vprašanje (na nekaterih narodno mešanih otokih) v medsebojnem sporazumu ne oziraje se na Slovane, tako naj store tudi Slovani.

Na konkretno vprašanje, kako je dobila srbska pravoslavna cerkev jurisdikcijo nad cerkvenimi distrikti zunaj državnega teritorija, ki so naštetih v nav. čl. 13 ust. srb. pr. c., odgovarja Troicki v kratkem takole⁴¹.

Partikularna cerkev more dobiti na določenem teritoriju jurisdikcijo ali na originaren ali na derivaten način. Na prvi način jo dobi nad territorium nullius, ki torej še ni pripadal kaki drugi cerkvi in zato fit primi occupantis. Na drugi način pa dobi cerkev jurisdikcijo po dogovoru ali z zastaranjem. Avtor deli oziraje se na način, kako je srbska pravoslavna cerkev dobila jurisdikcijo nad omenjenimi izvendržavnimi distrikti, te na tri dele. »U jednom delu — u srpskoj eparhiji u Americi imamo sticanje originarno, u drugom — u eparhijama Budimskoj, Zadarskoj i Skadarskom vikarijatu — derivativno i naposletku u eparhijama Češkoj i Muhačevskoj imamo elemente jednog i drugog⁴² sticanja.«⁴³ Najbolj sporno in komplicirano je vprašanje o jurisdikciji nad češkim pravoslavjem⁴⁴.

V čl. 15 ust. srb. pr. cerkve je določeno, da odloča o ustanovitvi, ukinitvi in arondaciji eparhij srbske pravoslavne cerkve arhijerejski zbor v sporazumu s patrijarhijskim svetom; ker je slednji mešana korporacija z laično večino⁴⁵, je tako poudarjen vpliv laikata pri teritorialni razdelitvi cerkve.

³⁹ Podčrtal jaz.

⁴⁰ Glasnik 1932, 263—264.

⁴¹ Glasnik 1932, 264; 276—279; 294—297; 313—314.

⁴² Tudi po zastaranju (nekaj parohij je bilo že dolgo pripadalo metropoliji v Karlovcih) poleg misijonskega dela (osvojenje).

⁴³ Glasnik 1932, 278.

⁴⁴ Literatura za in proti navaja Troicki, o. c. 297. Cfr. tudi Mišaš, o. c. 866—874.

⁴⁵ Prim. čl. 77 ust. srb. pr. c.

Posamezna eparhija se deli na arhijerejska namestništva, ki odgovarjajo našim dekanatom. O ustanovitvi in spremembah na arhijerejskem namestništvu odloča eparhijski arhijerej (po našem škof) sporazumno z eparhijskim cerkvenim sodiščem (naša škof. kurija) in eparhijskim upravnim odborom ter po odobritvi arhijerejskega sinoda, podani v soglasnosti s patrijarhijskim upravnim odborom⁴⁶. Oba omenjena upravna odbora sta mešani korporaciji z laično večino. Arhijerejsko namestništvo sestoji iz več cerkvenih občin⁴⁷.

Cerkvena občina obsega eno ali več parohij. Parohija šteje najmanj 300 in največ 500 pravoslavnih domov, to je pravoslavnih družin ali polnoletnih oseb s samostojnim položajem in poklicem⁴⁸. Parohije v enem kraju tvorijo eno cerkveno občino; če pa je v kraju nad 50.000 pravoslavnih vernikov, se more izjemoma ustanoviti več cerkvenih občin. Parohije ustanavlja in izpreminja eparhijski arhijerej v sporazumu z eparhijskim cerkvenim sodiščem in eparhijskim upravnim odborom.

Parohija ima svojo parohijsko cerkev; more pa imeti več parohij eno parohijsko cerkev; v tem primeru obstoji le en parohijski urad. Izjemoma more služiti tudi samostanska cerkev za parohijsko. Veliko trdnjšo organizacijo zahteva za župnijo kan. 216, § 1. Vernik pripada tisti parohiji, v kateri je naseljen najmanj šest tednov⁴⁹.

Če vzporedimo z očitnimi ustanovama cerkvene občine in parohije ustrezne institute iz organizacije katoliške cerkve, se pokaže globoka razlika med obema cerkvama. Cerkvenih občin v nakazanem pomenu v katoliški cerkvi ni. Zato pa gre zapadni župniji veliko večja vloga kot vzhodni parohiji. Monarhični in hierarhični značaj katoliške cerkve se kaže tudi tu na zadnji edinici — župniji, ki je predstavnica vsega cerkvenega poslovanja na tem teritoriju, in ima v njej župnik vodstveno funkcijo. Srbska pravoslavna cerkev pa naprotno pokazuje dvodelnost svoje organizacije tudi v razlikovanju med cerkveno občino in parohijo, dalje so zunanji cerkveni posli izvzeti iz župnikove pristojnosti in izročeni drugim organom. Zato je umljivo, da je srbska parohija veliko bolj gibljiva kot naša župnija.

V čl. 27 do 30 razpravlja ustava srbske pravoslavne cerkve o samostanih. Samostan opisuje kot posvečen kraj s hramom in z drugimi zgradbami in bivališče oseb meniškega reda, ki so se, združene v bratsko zajednico, s svečanimi obljubami obvezale živeti po meniških pravilih v zdržnosti, uboštvu in pokorščini. Samostani služijo določenim duhovnim in dobrodelnim namenom⁵⁰. Poleg samostanov se omenjajo še samostanske pristave oziroma podružnice, ki jih imenujejo z grškim izrazom metoh (*μετόχιον*), plural metosi; v karloški metropoliji so imeli »filijalne manastire«, ki se bodo vnaprej po čl. 8 izr. naredbe k ustavi srb. pr. c. imenovali metosi. Samostane

⁴⁶ Cl. 18 ust. srb. pr. c.

⁴⁷ Cl. 17 ust. srb. pr. c.

⁴⁸ Pred nekaj leti so pri vprašanju o dokladah, ki jih prejema dušnopastirska duhovščina, hoteli tudi na katoliške župnije aplicirati načelo, da se merijo župnije po številu domov oziroma vernikov.

⁴⁹ Cl. 19—26 ust. srb. pr. c.

⁵⁰ Cl. 27 ust. srb. pr. c.

ustanavlja in jih združuje arhijerejski zbor. — Na zapadu je poudarjen bolj personalni značaj, zato govorimo primarno o redovniških združenjih, ne pa o samostanih.

24. Ustroj oblasti, organov in teles. Po zgoraj omenjenem čl. 7 ustave je ureditev srbske pravoslavne cerkve dvodelna: hierarhična in samoupravna. Srbska pravoslavna cerkev ima za to dvojne organe, v prvih je ostvarjena hierarhična stran cerkve, v drugih pa samoupravna stran. Kaže pa se ta že večkrat omenjena dvodelnost na vseh treh organskih stopnjah pravoslavne cerkve: v cerkveni občini oziroma parohiji, v eparhiji in avtokefalni cerkvi.

K hierarhični ureditvi srbske pravoslavne cerkve spadajo od zgoraj navzdol naslednji organi: patrijarh, sveti arhijerejski zbor, sveti arhijerejski sinod, veliko cerkveno sodišče, eparhijski arhijerej, eparhijsko cerkveno sodišče, arhijerejski namestnik, paroh in samostanski predstojnik s samostanskim bratstvom.

Organi samoupravne ureditve pa so: patrijarhijski svet in patrijarhijski upravni odbor, eparhijski svet, eparhijski upravni odbor, cerkveno-občinski zbor, cerkveno-občinski svet in cerkveno-občinski upravni odbor.

Organi samoupravne ureditve so mešane korporacije. Nikakor ni mogoče trditi, da bi bili bistveni za pravoslavno cerkev. Ko so jih po zgledu carigradske cerkve v drugi polovici 19. stoletja začele uvajati tudi pokrajinske pravoslavne cerkve, je zavzel do njih znani kanonist *Milaš*⁵¹, kakor bom še omenil, odklonilno stališče, češ da je z njimi prepuščen laikom prevelik vpliv na cerkveno upravo, tako da se več ne sklada z osnovnimi nauki pravoslavne cerkvene prava. S tem vprašanjem se tu ne moremo baviti, le to naj poudarim, da so telesa in organi samoupravne ureditve za ustavo srbske pravoslavne cerkve značilni.

25. Patrijarh. »Na čelu srbske pravoslavne cerkve — se glasi čl. 10 ustave — je srbski patrijarh kot njen vrhovni poglavar. Patrijarhov naslov je: Arhiepiskop pečki, mitropolit beogradsko-karlovški in patrijarh srbski.«⁵² V svoji eparhiji je patrijarh arhijerej; upravlja jo po vikarnih episkopih⁵³. Pravice in privilegije patrijarha kot vrhovnega cerkvenega poglavarja našteva čl. 49 ust. srb. pr. c.

⁵¹ O. c. 351.

⁵² Čl. 10 ust. srb. pr. c.

⁵³ Čl. 47 ust. srb. pr. c. Vikarni episkop odgovarja našemu škofu koadjutorju. V titul dobi vikarni episkop opuščeno pravoslavno škofijo. »Uслов za predjel, kojega naslov nosi jedan vikarni episkop mora podležati pravoslavnoj vlasti, kak u crkvenom, tako i u političkom odnošaju, ovaj uslov smatra se osnovnim i prvim, te prema tome, ovi vikarni ili kao što se još zovu naslovni episkopi, sasvim so drugo od zapadnih episkopa in partibus infidelium«, piše *Milaš*, o. c. 412, op. 8. Vikarni episkop zavisi pri poslovanju od eparhijskega arhijereja; v tem je podoben škofu koadjutorju, ki je *personae datus*; vendar vikarni episkopi niso v tem smislu škofovi pomočniki, da bi vršili le posle, ki bi jim jih arhijerej poveril, zakaj »imaju ona prava i dužnost, koja im posebno propisuje viša crkvena vlast prema značaju njihovom, kao pomočnika eparhijskih episkopa« (*Milaš*, o. c. 412). V ustavi srb. pr. c. (čl. 97) se vikarni episkop imenuje tudi vikarni arhijerej. Imeti mora iste pogoje kot eparhijski arhijerej in se tudi prav tako postavlja (čl. 97—99 ust. srb. pr. c.).

Patrijarh predstavlja cerkev tako nasproti drugim avtokefalnim cerkvam kot nasproti državi; vzdržuje edinstvo med hierarhijo; posvečuje arhijereje, vikarne episkope in sv. miro (srbska pravoslavna cerkev je postala avtokefalna že leta 1879, vendar si je pridržala cariograjska patrijarhija pravico posvečevati za njo sv. miro do upostavitve nove patrijarhije); dovoljuje dopust arhijerejem; podeljuje nekatera cerkvena odlikovanja; upravlja cerkve in misijonska področja zunaj države, kjer ni organizirane srbske pravoslavne eparhije; imenuje po ustavi cekvene uslužbenice. Patrijarh ima naslednje častne in liturgične pravice: naslov Svjetjejši in svetost; nosi belo panakamilavko z briljantnim križcem in panagijo vseh srbskih svetnikov; arhijereji ga morajo omenjati pri arhijerejskih liturgijah.

Patrijarh predseduje arhijerejskemu zboru⁵⁴ in arhijerejskemu sinodu⁵⁵, nadzoruje patrijarhijsko pisarno, ki opravlja posle obeh omenjenih korporacij⁵⁶; sklicuje patrijarhijski svet⁵⁷ in patrijarhijski upravni odbor ter jima predseduje⁵⁸.

Če bi moral arhijerejski zbor ali arhijerejski sinod radi nujnosti in neodložljivosti posla izdati kak cerkveno-zakonski predpis, kako uredbo ali načelno odločbo za cerkev v odsotnosti patrijarha, se mora to naknadno predložiti patrijarhu na vpogled in pristanek. Če patrijarh pristanka ne da, se zadeva vrne arhijerejskemu zboru, da o njej razpravlja in odloča pod patrijarhovim predsedstvom⁵⁹. Če je patrijarh uverjen o kaki odločbi patrijarhijskega upravnega odbora, da nasprotuje odločbam cerkvenih kanonov ali obstoječim predpisom ali je v nasprotju z načeli pravoslavne cerkve, je upravičen izvršitev odločbe ustaviti in odrediti novo razpravo. Če ne pride na tej do sporazuma, predloži patrijarh zadevo patrijarhijskemu svetu. Izjemoma v nujnih primerih more patrijarh predložiti zadevo arhijerejskemu zboru, ki izda končno odločbo, ko se prepriča, da je zadeva nujna⁶⁰. Če izreče patrijarhijski svet odločbo, ki po mnenju arhijerejskega sinoda nasprotuje cerkvenim kanonom ali ni v skladu z načeli pravoslavne cerkve, zadrži patrijarh izvršitev take odločbe in vrne zadevo patrijarhijskemu svetu v novo razpravo. Če patrijarhijski svet vztraja pri svoji odločbi, predloži patrijarh zadevo, ko jo je pregledal arhijerejski sinod, arhijerejskemu zboru, ki jo je upravičen razveljaviti, če se uveri, da nasprotuje pravilom in načelom srbske pravoslavne cerkve⁶¹.

Primeri, ki so v prejšnjem odstavku omenjeni, so z načelnega stališča zelo zanimivi, ker nam kažejo po eni strani vrhovno nadzorstveno funkcijo patrijarha, ki sam sicer ne more v zadevah, ki se tam navajajo, odločati, pač pa mora skrbeti, da ne bodo odločbe zlasti mešanih korporacij, ki imajo, kakor je bilo že povedano, laično

⁵⁴ Čl. 50 ust. srb. pr. c.

⁵⁵ Čl. 52 ust. srb. pr. c.

⁵⁶ Čl. 61 ust. srb. pr. c.

⁵⁷ Čl. 78, 80 ust. srb. pr. c.

⁵⁸ Čl. 91 ust. srb. pr. c.

⁵⁹ Čl. 56 ust. srb. pr. c.

⁶⁰ Čl. 90 ust. srb. pr. c.

⁶¹ Čl. 82 ust. srb. pr. c.

večino, nasprotovale splošnim predpisom in verskim načelom. Tudi v takih primerih, ki bi nasprotovali predpisom in učenju pravoslavne cerkve, ne more patrijarh zadeve sam definitivno rešiti, temveč zadrži le izvršitev odloka, zadevo samo pa vrne ali isti korporaciji ali njej nadrejeni, kakor pač določa ustava. Ako si nasprotujeta patrijarh in arhijerejski zbor, obvelja mnenje arhijerejskega zbora, oziroma točneje povedano njegove večine. Drugo, kar nam omenjeni primeri javljajo, je superiornost najvišjega hierarhičnega organa — arhijerejskega zbora — nad najvišjim organom cerkvene samouprave, namreč nad patrijarhijskim svetom. V skrajnem slučaju more namreč arhijerejski zbor odločbo patrijarhijskega sveta razveljaviti, ako se uveri, da to nasprotuje pravilom in načelom srbske pravoslavne cerkve.

Patrijarh dobiva končno po čl. 48 ust. srb. pr. cerkve od države na račun stroškov za reprezentacijo mesečnih 35.000 Din, avtomobil in prevozna sredstva, odgovarjajoča njegovemu dostojanstvu.

Patrijarh se izvoli; postopek za te volitve je urejen s posebnim zakonom z dne 6. aprila 1930. Člani volilnega kolegija so tudi nekateri laiki. Volilni kolegij sestavljajo namreč: vsi eparhijski arhijereje, protojereji iz mest Belgrada, Peč in Sr. Karlovcev, dvorni protojerej, načelnik pravoslavnega oddelka v ministrstvu pravde, referent za pravoslavno veroizpoved v vojnem ministrstvu, rektorji bogoslovij, predsedniki svečeniških in redovniških združenj, sedem najstarejših članov velikega upravnega sveta (po novi ustavi patrijarhijskega sveta), dalje predsednik ministrskega sveta, aktivni ministri, predsednik državnega sveta, kasacijskega sodišča, glavne kontrole, rektorji univerz, vsi pod pogojem, da so pravoslavne vere. Arhijerejski zbor izbere med eparhijskimi arhijereji šest kandidatov za patrijarha; od teh izbere volilni kolegij tri in od teh treh potrdi kralj enega za patrijarha.

Srbski patrijarh je, da kratko povzamem, vrhovni reprezentant in nadzornik cerkve. Izraz vrhovni poglavar, ki ga o njem rabi zgoraj nav. čl. 10 ustave, je treba torej umeti tako, kot ga tolmači opisani čl. 49 ustave.

26. Sveti arhijerejski zbor. Že zakon iz leta 1836, imenovan načertanije duhovnoj vlasti, ki je bil prvi ustavni zakon v na novo restavrirani srbski cerkvi, je poznal kot vrhovni organ srbske cerkve arhijerejski zbor (sabor), čigar člani so bili vsi arhijereji. Po novi ustavi sestavljajo arhijerejski zbor prav tako vsi eparhijski arhijereji pod patrijarhovim predsedstvom. Arhijerejski zbor je vrhovno hierarhično predstavništvo, zakonodajno oblastvo v zadevah vere, božje službe, discipline in notranje ureditve cerkve; vrh tega je še sodno oblastvo in kot tako sodi v prvi in zadnji instanci: o nesporazumih med arhijereji in arhijerejskim sinodom; med arhijereji in patrijarhom; o kanonsko kaznivih dejanjih patrijarha; v drugi in zadnji stopnji pa sodi o vseh zadevah, o katerih je sodil v prvi stopnji arhijerejski sinod⁶². Že iz povedanega sledi, da v srbski pravo-

⁶² Čl. 51 in 63, t. 31 ust. srb. pr. c.

slavni cerkvi sodstvo ni ločeno od uprave; in tako ni samo v zadnji stopnji, temveč tudi na najnižji, kakor bomo videli pozneje. V katoliški cerkvi je obratno sodstvo vobče ločeno od uprave; izjema je le pri sv. oficiju in deloma pri redovniški kongregaciji. Papež Pij X. je nameraval sicer sodstvo popolnoma ločiti od uprave, a se ločitev v tem obsegu ni vzdržala.

Arhijerejskemu zboru, kakor je bilo omenjeno, predseduje patrijarh; če je ta zadržan, najstarejši metropolit⁶³ oziroma episkop⁶⁴. V zboru odloča večina glasov; ob enaki razdelitvi glasov dirimira predsednik⁶⁵.

Čl. 63 ustave popisuje v 32 točkah zelo podrobno delokrog arhijerejskega zbora. Arhijerejski zbor tolmači cerkveni nauk, kanonske predpise, tako splošne kot posebne; urejuje notranjo in zunanjo misijo cerkve; predpisuje sporazumno z ministrom za prosveto in v mejah zakonov veroučne programe; urejuje obredna vprašanja; ustanavlja bogoslovne in meniške šole; predpisuje kvalifikacijo kandidatov za vse cerkvene službe; ustanavlja zavode za razne cerkvene potrebe; kanonizuje svetnike; predpisuje disciplinske uredbe za duhovnike in druge organe, dalje predpisuje kleriško obleko, cerkvenosodni postopek, bračna pravila, navodila izpovednikom, pravila za sinodalni fond, lastni poslovnik. Arhijerejski zbor »si prizadeva, da se uredi razmerje med cerkvijo in državo in medsebojni odnošaji ver in veroizpovedi v državi pravilno in brez škode za pravoslavno cerkev«. Dalje je pridržano arhijerejskemu zboru več upravnih poslov: odloča o ustanavljanju in spreminjanju samostanov, ustanavlja dobrodelne ustanove, nastavlja listo arhijerejskih kandidatov in izmed njih voli arhijereje in vikarne episkope, voli člane velikega cerkvenega sodišča, rektorje pravoslavnih bogoslovij in upravitelje meniških šol, glavnega tajnika arhijerejskega zbora in sinoda; nadzira delo arhijerejskega sinoda, izdaja odločbe o posebnih nakladah na dohodek cerkvenih občin, samostanov in eparhij; skrbi s patrijarhijskim svetom, da se uredi imovinske zadeve cerkve; odobruje pravila verskih združenj; rešuje spore o pristojnosti med hierarhičnimi in cerkveno-samoupravnimi organi; znižuje kazni, ki jih je duhovnikom naložilo veliko cerkveno sodišče; končno vrši tudi druge posle, ki mu pristojne po tej ustavi.

Iz povedanega se razvidi, da je delokrog arhijerejskega zbora zelo širok in za naše pojme zelo neenak. Saj vrši arhijerejski zbor po eni strani zakonodajo, tolmači cerkven nauk, kanonizira svetnike, po drugi strani pa ustanavlja posamezne zavode za razne cerkvene potrebe, znižuje kazni in podobno. Centralizacija je v nekaterih zadevah v srbski pravoslavni cerkvi precej močnejše poudarjena kot v katoliški cerkvi. Za posle, ki spadajo v delokrog arhijerejskega

⁶³ Mitropolit je v srbski prav. cerkvi samo časten naslov. Čl. 12, zad. odst. ust. srb. pr. c. določa, da imajo arhijereji črnohorsko-primorske, skopljanske, dabro-bosanske in zagrebške eparhije po svojem položaju naslov mitropolita.

⁶⁴ Čl. 55 ust. srb. pr. c.

⁶⁵ Čl. 54 ust. srb. pr. c.

zboru, so v katoliški cerkvi pristojni različni organi; za nekatere, n. pr. za zakonodajo, za kanonizacijo svetnikov je pristojen papež; za druge posamezne kardinalske kongregacije in rimska kurija vobče; v pristojnost teh centralnih organov bi spadala večina zgoraj navedenih poslov; za nekatere posle pa je pristojen krajevni škof, n. pr. za imenovanje rektorja v bogoslovju, za ustanavljanje dobrodelnih ustanov, za partikularno zakonodajo in za spreglede od partikularnih zakonov.

27. Sveti arhijerejski sinod. Izraz sinod se rabi v vzhodnih cerkvah v različnem pomenu. Pomeniti more periodičen ali trajen cerkven zbor. Po novi ustavi srbske pravoslavne cerkve⁶⁶ je arhijerejski sinod, čigar člani so patrijarh in štirje eparhijski arhijereji, ki jih izvoli arhijerejski zbor na dve leti⁶⁷, najvišje izvršno in nadzorstveno oblastvo, poleg tega pa v mejah svoje kompetence tudi sodno oblastvo⁶⁸.

Kot sodno oblastvo sodi arhijerejski sinod v prvi stopnji o zakonskih sporih kralja in članov kraljevskega doma; o medsebojnih nesoglasjih arhijerejev; o kanonsko kaznivih dejanjih arhijerejev; o disciplinskih službenih kaznivih dejanjih svojih organov in o njihovih razprtijah⁶⁹.

Kot nadzorstveno oblastvo nadzoruje arhijerejski sinod življenje in delo v bogoslovnih in meniških šolah, ustanovah in zavodih za pripravljanje kandidatov za vse cerkvene službe; nadzoruje veroučiteljsko in pridigarško delovanje duhovnikov; delo arhijerejev in duhovniških ter verskih združenj⁷⁰.

Kot izvršno oblastvo ima arhijerejski sinod obširno kompetenco, ki po snovi sliči pristojnosti arhijerejskega zbora. Posebej omenim, da na zunaj vzdržuje dogmatsko in kanonsko edinstvo z drugimi pravoslavnimi cerkvami, da skrbi za zблиžanje in zedinjenje krščanskih cerkva, da skrbi, da se vzdržujejo razmerje med cerkvijo in državo in medverski odnosi točno v smislu zakonov in brez škode za pravoslavno cerkev. V cerkvi sami varuje arhijerejski sinod čistost verskega in moralnega nauka, skrbi za širjenje pravoslavne vere ter upravlja posle notranje in zunanje misije.

28. Veliko cerkveno sodišče. Po zakonu iz leta 1890 se je v Srbiji to oblastvo imenovalo veliko duhovno sodišče; ta naziv je ostal do nove ustave⁷¹. Veliko cerkveno sodišče posluje kot vrhovno kazensko sodišče za kazniva dejanja obojnega klera in vernikov,

⁶⁶ Srb. prav. cerkev poprej ni poznala sinoda; tudi po zedinjenju in izvedeni centralizaciji iz leta 1920 ga še ni bilo. Črnogorska cerkev, dalmatinska cerkev in karlovska metropolija so imele sinod v pomenu periodičnega cerkvenega zbora.

⁶⁷ Čl. 52 ust. srb. pr. c.

⁶⁸ Čl. 53 ust. srb. pr. c.

⁶⁹ Čl. 64, t. 35.

⁷⁰ Čl. 64, t. 6, 7, 21, 31.

⁷¹ Druge cerkve so imele kot zadnjo instanco metropolitansko oziroma patrijarhalno sodišče; vršil pa je te posle večkrat najvišji upravni organ, n. pr. sv. sinod. Po veljavni ustavi srb. pr. c. vršita sodne posle v zadnji instanci arhijerejski zbor in veliko cerkveno sodišče.

dalje kot vrhovno zakonsko sodišče in končno je pristojno še za spore o notranji cerkveni upravi⁷², ki ne spadajo v pristojnost arhijerejskega zbora⁷³ ali sinoda⁷⁴.

Predsednik sodišča je arhijerej, ki ga izvoli arhijerejski zbor za dve leti. Člani so štirje in sicer dva arhijereja, ki ju določi iz svoje srede arhijerejski sinod, in dva svetna duhovnika, ki ju izbere arhijerejski zbor⁷⁵.

Veliko cerkveno sodišče proučuje, odobruje, izpreminja in razveljavlja v drugi in zadnji stopnji rešitve in rzsodbe eparhijskih sodišč in to ali po službeni dolžnosti ali pa na prijavljeno pritožbo. Po službeni dolžnosti se bavi z rzsodbami, ki razveljavljajo zakon, in z rzsodbami glede kaznivih dejanj duhovnikov, s katerimi se je izrekla izguba službe odnosno zvanja, dosmrtna prepoved duhovskih opravil, izguba duhovniškega čina in izguba duhovniškega čina z izključitvijo iz cerkvene zajednice, dalje z rzsodbami glede končne izključitve svetnih oseb iz cerkvene zajednice in končno s tistimi odločbami eparhijskih sodišč, ki mu jih predloži pristojni arhijerej. Ostale odločbe proučuje to sodišče le, če je prijavljena pritožba. Veliko cerkveno sodišče odloča tudi o izključitvi posameznega eparhijskega sodišča kakor tudi o kompetenčnih sporih med njimi; končno odloča tudi o izključitvi predsednika in članov velikega cerkvenega sodišča.^{76 77}

Organizacija sodišč je v katoliški cerkvi precej drugačna. Velikemu cerkvenemu sodišču bi odgovarjala Rimska rota pa tudi apostolska signatura in metropolitansko sodišče.

29. Patrijarhijski svet. Kakor je bilo že zgoraj omenjeno, ima srbska pravoslavna cerkev dve vrsti organov: hierarhične in samoupravne. Centralna samoupravna organa sta dva: patrijarhijski svet in patrijarhijski upravni odbor.

Patrijarhijski svet kakor tudi patrijarhijski upravni odbor spada med korporacije, ki jih srbski kanonist M i l a š naziva mešani zbori⁷⁸. Najprej je tako mešano korporacijo uvedla carigrajska cerkev (leta 1860), namreč tako zvani mešani svet (μικτὸν συμβούλιον), ki so ga sestavljali 4 arhijereji in 8 svetnih oseb. Mešani svet je skrbel za imovinske zadeve cerkve in vršil civilno sodstvo. Po tem carigrajskem zgledu so tudi tri druge pravoslavne cerkve, namreč karlovska metropolija, sibinska metropolija in bolgarski eksarhat, uvedle take mešane korporacije, ki so se bavile s cerkvenimi imovinskimi zadevami. M i l a š take mešane zборе odklanja⁷⁹.

⁷² Čl. 65 ust. srb. pr. c.

⁷³ Čl. 63, t. 31 ust. srb. pr. c.

⁷⁴ Čl. 64, t. 35 ust. srb. pr. c.

⁷⁵ Čl. 66 ust. srb. pr. c.

⁷⁶ Čl. 74, 75 ust. srb. pr. c.

⁷⁷ V § 9 nov. postopka za sodišča srb. pr. c. se navajata kot redni sodišči: eparhijsko cerkveno sodišče in veliko cerkveno sodišče. Na ta postopek sta vezani le omenjeni sodišči.

⁷⁸ O. c. 349—353.

⁷⁹ Češ da je z njimi prepuščen laikom prevelik vpliv na cerkveno upravo (o. c. 350).

Patrijarhijski svet po novi ustavi⁸⁰ srbske pravoslavne cerkve sestavljajo: patrijarh, štirje redni člani arhijerejskega sinoda, dekan pravoslavne bogoslovne fakultete, dva zastopnika samostanov, en rektor bogoslovja, po en svetni duhovnik iz vsake eparhije, podpredsedniki eparhijskih svetov in dvanajst svetnih oseb. Omenjena zastopnika samostanov in rektorja bogoslovja imenuje arhijerejski zbor na predlog arhijerejskega sinoda, isti imenuje tudi člane svetne duhovnike, a na predlog pristojnega arhijereja. Podpredsedniki eparhijskih svetov, ki tudi vstopijo v patrijarhijski svet, so laiki⁸¹; izvolijo jih eparhijski sveti izmed svojih članov; svetne člane eparhijskega sveta pa imenuje patrijarhijski upravni odbor na predlog pristojnega arhijereja. Zgoraj omenjenih dvanajst svetnih članov patrijarhijskega sveta imenuje kralj na predlog, ki ga poda minister pravde sporazumno s patrijarhom in s pristankom predsednika ministrskega sveta⁸². Patrijarhijski svet sestavlja torej 5 arhijerejev (patrijarh in štirje člani arhijerejskega sinoda), 25 duhovnih oseb (21 zastopnikov eparhij, 2 zastopnika samostanov, 1 rektor bogoslovja, 1 dekan teološke fakultete) in 33 laikov (21 podpredsednikov eparhijskih svetov in 12 od kralja imenovanih svetnih oseb). Patrijarhijskemu svetu predseduje patrijarh, ki ga tudi skliče. Patrijarhijski svet si izvoli podpredsednika izmed svetnih članov⁸³.

Po čl. 76 ust. srb. pr. c. je patrijarhijski svet vrhovno uredbodajno predstavništvo v zadevah zunanje cerkvene uprave. Njegova pristojnost je točno očrtana v čl. 85 ust. srb. pr. c. Patrijarhijski svet izdaja s predhodnim pristankom arhijerejskega zbora uredbe o aktivnih in penzijskih prejemkih arhijerejev, klera in samoupravnih uslužbencev, izdaja pragmatiko za uradnike zunanje cerkvene uprave, uredbe o oskrbovanju, upravi in kontroli cerkvenih fondov; sodeluje z arhijerejskim zborom pri izpremembi in izpopolnitvi ustave; izdaja pravilnike za svoje delovanje in odobruje poslovnike nižjih organov; odloča sporazumno z arhijerejskim zborom o zadolževanju in odsvojevanju cerkvene nepremične inmovine, ki je namenjena za splošne potrebe cerkve, in odobruje take odločbe glede eparhijskih, samostanskih in cerkvenoobčinskih imetij — v obeh primerih, če vsota presega 1.000.000 dinarjev.

Podobnega organa katoliška cerkev nima.

30. Patrijarhijski upravni odbor. Sestavljajo ga: patrijarh, dva člana arhijerejskega sinoda, en zastopnik samostanov, trije svetni duhovniki in sedem svetnih oseb⁸⁴. V tej mešani korporaciji so torej 3 člani hierarhije, 4 duhovne osebe in 7 laikov. Predseduje patrijarh, podpredsednik je laik⁸⁵.

⁸⁰ Uredba o centralizaciji oblasti iz leta 1920 je poznala veliki upravni svet.

⁸¹ Cfr. čl. 133, odst. 2 ust. srb. pr. c.

⁸² Čl. 77 ust. srb. pr. c.

⁸³ Čl. 79 in 80. Podobno uredbo, da je namreč podpredsednik iz laičnih vrst, najdemo kot reden pojav pri samoupravnih korporacijah in organih srb. prav. cerkve.

⁸⁴ Čl. 87 ust. srb. pr. c.

⁸⁵ Čl. 89 ust. srb. pr. c.

Patrijarhijski upravni odbor je vrhovno izvršilno (upravno in nadzorstveno) oblastvo nad cerkveno-samoupravnimi organi in izvršilni organ patrijarhijskega sveta⁸⁶. V zadnji funkciji objavlja in izvršuje uredbe in odločbe patrijarhijskega sveta, kolikor spadajo v njegov delokrog, sestavlja proračun splošnih dohodkov in izdatkov za splošne potrebe srb. prav. cerkve; sestavlja zaključne račune, ki jih predlaga v odobritev patrijarhijskemu svetu; pripravlja in izdelejuje poročila in predloge za patrijarhijski svet.

Kot upravni in nadzorstveni organ pa nadzoruje patrijarhijski upravni odbor samoupravne organe, odobruje proračune eparhij in cerkvenih občin, upravlja fonde, ki so namenjeni za cerkveno splošnost, odloča o zadolževanju in odsvajanju cerkvenih nepremičnih imetij v vrednosti do 1.000.000 dinarjev; odloča v zadnji instanci v zadevah, v katerih je na prvi ali drugi stopnji odločal eparhijski svet⁸⁷.

Iz opisane pristojnosti patrijarhijskega sveta in upravnega odbora je razvidno, da imajo samoupravni organi lastno hierarhično izvedeno ureditev; le v zadnji stopnji so podrejeni docela najvišjemu organu iz hierarhičnega reda, namreč arhijerejskemu zboru.

31. Eparhijski arhijerej⁸⁸. V teritorialnem pogledu je srbska pravoslavna cerkev razdeljena na eparhije. Eparhiji načeluje eparhijski arhijerej, ki ima, kot določa čl. 95 ust. srb. pr. c., po svojem nadpastirskem poklicu v soglasju s pravoslavnim naukom in cerkvenimi pravili polno jerarhijsko oblast v zadevah vere in npravnosti, dajanja svetotajstev in nadpastirskega prizadevanja v svoji eparhiji. Eparhijski arhijerej kot neposredni poglavar in predstavitelj svoje eparhije upravlja in v vsakem oziru vodi ob sodelovanju duhovništva in ljudstva celokupno, notranje in vnanjo versko in cerkveno življenje v eparhiji⁸⁹.

Njegov organ za sodstvo in notranje posle je eparhijsko cerkveno sodišče; kot predstavništvo v zadevah cerkvene samouprave fungira eparhijski svet, ki je mešana korporacija; kot izvršilno oblastvo v zadevah zunanje cerkvene uprave in kot izvršilni organ eparhijskega sveta pa posluje eparhijski upravni odbor⁹⁰. Izraz ob sodelovanju duhovništva in ljudstva v zgoraj navedenem čl. 96 ustave pojasnjujejo ustavni členi, ki določajo pristojnost pravkar naštetih organov.

V čl. 102 ust. srb. pr. c. se podrobno v 31 odstavkih opisuje pristojnost eparhijskega arhijereja. Poudarjajo se zlasti funkcije njegove učiteljske dolžnosti, naštevajo se njemu pridržani posli posvečevalne oblasti; omenjajo se njegove sodne pravice in nekateri administrativni posli v notranjih cerkvenih zadevah.

⁸⁶ Čl. 86 ust. srb. pr. c.

⁸⁷ Čl. 94 ust. srb. pr. c.

⁸⁸ Drugo ime, ki se v ustavi navaja, n. pr. v čl. 63, t. 19, je episkop; vendar se pretežnokrat v ustavi rabi izraz arhijerej, tako v zvezi eparhijski kot vikarni.

⁸⁹ Čl. 96 ust. srb. pr. c.

⁹⁰ Čl. 109, 131, 137 ust. srb. pr. c.

Te pravice in dolžnosti odgovarjajo pravicam in dolžnostim naših rezidencialnih škofov. Razlika med obojnimi poglavarji je v tem, da je pristojnost eparhijskega arhijereja precej bolj omejena kot kompetenca našega ordinarija. Razlogi za to so trojni: že večkrat srečno poudarjanje zbornega centralizma, razlikovanje med cerkvenimi notranjimi in zunanjimi zadevami in s tem skopčana vezanost nasproti kleru in laikatu. Podrobnejša primerjava obeh cerkvenih funkcionarjev bi preseгла obseg in namen tega poročila.

Listo arhijerejskih kandidatov vodi in ugotavlja arhijerejski zbor. Za arhijereja more biti izvoljen, kdor izpolnjuje zadevne kanonske pogoje in je vrh tega dovršil srbsko pravoslavno akademijo ali bogoslovno fakulteto ter je državljan kraljevine Jugoslavije in si je z vestnim službovanjem kakor tudi z vzornim življenjem in požrtvovalnim delom v korist cerkve in za narodno in državno edinstvo stekel splošno priznanje⁹¹.

Arhijereje, tako eparhijske kot vikarne, voli arhijerejski zbor. Izvolitev potrdi kralj z ukazom na predlog ministra pravde. Arhijereju izda nato patrijarh gramato, ki jo podpišejo tudi člani arhijerejskega sinoda.

Odstaviti more eparhijskega arhijereja le arhijerejski zbor v štirih primerih: a) po kanonski obsodbi; b) v primeru dokazane onemoglosti; c) če odpade kateri izmed zgoraj naštetih pogojev, ki jih mora imeti arhijerej in č) na podstavi utemeljene prošnje za upokojitev⁹².

Izpraznjeno eparhijo vodi administrator, ki ga imenuje arhijerejski sinod. Za sedisvakance velja načelo *nil innovetur*⁹³.

Omenjene določbe se v glavnem ujemajo z odgovarjajočimi v katoliškem pravu. Izjema je le pri imenovanju. V naši kraljevini imenuje škofo sv. stolica; nominacijske pravice ni, ostala je le še *praenotificatio officiosa*.

Eparhijskega arhijereja nadomestuje v mejah danega pooblastila⁹⁴ arhijerejski zamenik⁹⁵; ta funkcionar odgovarja deloma zapadnemu generalnemu vikarju.

32. Eparhijsko cerkveno sodišče. Iz imena bi sklepali, da je eparhijsko sodišče samo sodno oblastvo; dejansko pa je skoro isto kot naša škofijska kurija. Po različnih vzhodnih cerkvah se ta organ različno imenuje; večkrat se je zanj rabilo ime konzistorij. V stari Srbiji so ustanovili prvi konzistorij l. 1822; v zakonu z dne

⁹¹ Čl. 97 ust. srb. pr. c.

⁹² Čl. 105 ust. srb. pr. c.

⁹³ Čl. 106 ust. srb. pr. c.

⁹⁴ Čl. 103 ust. srb. pr. c.

⁹⁵ Arhijerejskega zamenika je treba razlikovati od arhijerejskega namestnika, ki ima podoben položaj kot naš dekan, med tem ko prvi odgovarja generalnemu vikarju. Slovensko besedilo v »Službenem listu« ne razlikuje med obema izrazoma, ko prevaja zamenik z namestnik (cfr. čl. 103 in 104, ter čl. 151 nsl. ust. srb. pr. c.). Na tem mestu se zamenik ne more prevesti z namestnik; sicer so pa za nemški Stellvertreter rabili srbskohrvatski izraz zamenik med Slovenci, kot navaja Pleteršnik, že Janežič, Cigale, Državni zakonik.

27. aprila 1890 se je ime spremenilo v duhovni sud⁹⁶; to je ostalo tudi po zedinjenju prav do nove ustave, ki je ime premenila v cerkveno sodišče⁹⁷.

Eparhijsko cerkveno sodišče⁹⁸ sestavljajo po novi ustavi predsednik (eparhijski arhijerej ali njegov zamenik), dva člana-duhovnika, tajnik in potrebno število pisarjev in zvaničnikov. Člana in tajnika voli arhijerejski sinod na predlog eparhijskega arhijereja; pisarje in zvaničnike imenuje in odpušča eparhijski arhijerej, ki o tem obvešča arhijerejski sinod⁹⁹.

Eparhijsko cerkveno sodišče je organ eparhijskega arhijereja za cerkveno sodstvo in posle notranje cerkvene uprave¹⁰⁰. Kot sodišče sodi o kaznivih dejanjih duhovnikov in vernikov, rešuje zakonske pravde in odloča o prepirih med duhovniki, dalje o sporih radi parohijskih dohodkov in radi premične in nepremične cerkvene imovine, ki je duhovnikom prepuščena v uživanje.

Kot upravni organ pa eparhijsko cerkveno sodišče nadzoruje parohijsko duhovništvo, parohijske pisarne in arhijerejska namestništva; priobčuje in izvršuje naredbe in odločbe višjih cerkvenih oblastev; podpira eparhijskega arhijereja v vseh poslih eparhijske uprave in izvršuje njegove odredbe, ki spadajo v njegovo osebno pristojnost; končno skrbi za inventar episkopije, če se eparhijski sedež izprazni¹⁰¹.

Omenil sem že, da pri nas odgovarja eparhijskemu cerkvenemu sodišču škofijska kurija, ki pa je seveda bolj členovita, ker je sodstvo na prvi instanci ločeno od uprave. Nekatero posle eparhijskega cerkvenega sodišča vrši stolni kapitelj.

33. Eparhijski svet¹⁰². Predstavništvo v zadevah eparhijske samouprave se imenuje po čl. 131 ust. srb. pr. c. eparhijski svet; je to mešana korporacija z laično večino, ako ima eparhija štiri ali več arhijerejskih namestništev. Vanj vstopijo eparhijski arhijerej, člana eparhijskega cerkvenega sodišča, polovica arhijerejskih namestnikov iz cele eparhije, po en stalni paroh iz ostalih arhijerejskih namestništev, en menih-duhovnik in končno iz vsakega namestništva po dva svetna člana cerkvenoobčinskega sveta. Janić-Janoševićev komentar k zadevnemu čl. 132 ust. srb. pr. c. pravi sicer: »Ko čini većinu (namreč v eparh. svetu) teško je reći, jer to zavisi od broja namestništva u pojedinim eparhijama;« vendar ni dvoma, da bo redno laična većina, ker bodo pač imele eparhije vsaj po pet ali šest arhijerejskih namestništev.

⁹⁶ Cfr. Mitrović, o. c. 92.

⁹⁷ Cfr. Milaš, o. c. 851.

⁹⁸ Ta kolegialni organ odgovarja zapadni škof. kuriji. Že v tretjem stoletju se omenja zbor klerikov, ki je v mestu podpiral škofa. Razvoj pa je šel na zapadu drugo pot kot na vzhodu. Razvoj kanoniških kapituljev in razmah papeške kurije v 11. stoletju sta diferenco še povečala.

⁹⁹ Čl. 110, 111 ust. srb. pr. c.

¹⁰⁰ Čl. 109 ust. srb. pr. c.

¹⁰¹ Čl. 129 ust. srb. pr. c.

¹⁰² Podoben eparhijski svet (*ἐπαρχιακὸν συμβόλιον*) je imela carigrajska cerkev. Kako je bilo v karlovški metropoliji, je bilo že zgoraj omenjeno. Srbska cerkev ni poznala takega sveta.

Duhovne člane eparhijskega sveta imenuje arhijerejski sinod na predlog pristojnega eparhijskega arhijereja; svetne člane pa patrijarhijski svet prav tako na predlog eparhijskega arhijereja¹⁰³. Mandat traja eno leto.

Eparhijski arhijerej sklicuje eparhijski svet vsako leto vsaj enkrat na redno zasedanje; na izredno pa po potrebi. Podpredsednik eparhijskega sveta je laik, ki si ga izvoli svet sam¹⁰⁴.

Funkcija eparhijskega sveta je mutatis mutandis ista, ki jo ima patrijarhijski svet; bavi se torej v pretežnem delu z imovinskimi zadevami eparhije¹⁰⁵.

Podobne ustanove ustava katoliške cerkve ne pozna.

34. Eparhijski upravni odbor. Omenjeni organ ima prav tako nalogo v eparhiji, kot patrijarhijski upravni odbor v patrijarhiji. Je torej izvršilno (upravno in nadzorstveno) oblastvo v zadevah zunanje cerkvene uprave v eparhiji in izvršilni organ eparhijskega sveta¹⁰⁶. Sestoji iz enajst članov, ki so arhijerej, štiri duhovne osebe: en arhijerejski namestnik, dva paroha, en menih in šest svetnih oseb. Predsednik je arhijerej, za podpredsednika se izvoli laik¹⁰⁷.

Čl. 146 ust. srb. pr. c. v 18 točkah opisuje delokrog eparhijskega upravnega odbora, ki med drugim nadzira samoupravne organe, odobruje proračune, dovoljuje gradnjo novih zgradb in večja popravila v cerkvenih občinah. Obširno je našeta njegova pristojnost glede odsvajanja in obremenitve cerkvene imovine v eparhiji. O svojem delovanju oddaja poročila potom eparhijskega sveta patrijarhijskemu upravnemu odboru.

V sporazumu z eparhijskim cerkvenim sodiščem postavlja eparhijski upravni odbor pravobranilca za pravne posle v eparhiji, ki je za vsako eparhijo obvezen¹⁰⁸. Ta določba je novum.

Eparhijski upravni odbor more eparhijski arhijerej sklicati na skupno sejo z eparhijskim cerkvenim sodiščem¹⁰⁹.

V organizaciji katoliške cerkve se da primerjati eparhijskemu upravnemu odboru škofijski gospodarski svet in deloma tudi stolni kapitel, na čigar mnenje ali pristanek je škof v imovinskih zadevah večkrat vezan.

35. Arhijerejski namestnik. Podobne nadzorovalne organe, kot so naši dekani oziroma arhidiakoni, poznajo tudi pravoslavne cerkve. Bili pa so v rabi različni nazivi za te funkcionarje. V srbski cerkvi so poznali okrožne protojereje (v Beogradu in Nišu) in srezke namestnike, v Crni gori in Karlovske metropoliji protopresbitere; v Rusiji so se imenovali blagočinni in v bolgarskem eksarhatu arhieriejski namjestnik¹¹⁰.

¹⁰³ Čl. 132 ust. srb. pr. c.

¹⁰⁴ Čl. 133—134 ust. srb. pr. c.

¹⁰⁵ Cfr. čl. 136 ust. srb. pr. c.

¹⁰⁶ Čl. 138 ust. srb. pr. c.

¹⁰⁷ Čl. 139—140 ust. srb. pr. c.

¹⁰⁸ Čl. 147 ust. srb. pr. c.

¹⁰⁹ Čl. 150 ust. srb. pr. c.

¹¹⁰ Cfr. Milaš, o. c. 425.

Po novi ustavi srbske pravoslavne cerkve mora biti eparhija razdeljena na arhijerejska namestništva, katerih vsako šteje praviloma 10 do 15 parohij; njegove meje naj se po možnosti ujemajo z mejami političnih srezov¹¹¹. Arhijerejske namestnike imenuje in razrešuje eparhijski arhijerej¹¹²; poročati pa mora o tem arhijerejskemu sinodu¹¹³. Arhijerejskemu namestniku more eparhijski arhijerej postaviti pomočnika¹¹⁴.

Arhijerejski namestnik ima napram duhovništvu v svojem namestništvu isti položaj kot pri nas dekan. Podobno kot dekan na pastoralne konference, sklicuje tudi arhijerejski namestnik duhovnike na »bratske razgovore, na katerih se razpravlja in razgovarja o potrebah in koristih cerkve, pastirskih dolžnostih, kakor tudi o tem, kako bi se med verniki okrepila pravoslavna vera, religiozno-nravnstveni čut, medsebojna ljubezen, rodoljubje, duševna prosveta in krščanske kreposti«. Poleg tega pa ima arhijerejski namestnik še naloge, ki jih naš dekan nima. Tako arhijerejski namestnik skrbi za čistost in okrepitev pravoslavne vere, pobija vse pokrete in dela, naperjena proti pravoslavju in interesom cerkve; skrbi za varstvo in nego dobrih običajev in za pobijanje in izkoreninjevanje škodljivih navad in slabih nagnjenj med ljudstvom; deluje, da se organizirajo dobrodelne in duhovno-prosvetne ustanove; spravlja sprte zakonske po predpisih in odloča o razveljavljenju ženitovanjskih izpraševanj; izreka podrejenim duhovnikom opomin ali ukor radi prekršitve službene dolžnosti¹¹⁵.

36. P a r o h. Kaj je parohija in v kakšnem razmerju je do cerkvene občine, je bilo že zgoraj omenjeno. Na čelu parohije stoji paroh, ki po svoji dušnopastirski funkciji odgovarja našemu župniku. Parohove dušnopastirske dolžnosti našteva čl. 168 ust. srb. pr. c. V zadevah dušnopastirskega delovanja v ožjem pomenu besede (liturgija, pouk), je paroh samostojen, odgovoren le više stoječim hierarhičnim organom. Za ustanavljanje dobrodelnih ustanov in za organizacijo karitativnega dela vobče pa skrbi paroh sporazumno s cerkvenoobčinskim svetom. Cerkveno-imovinske zadeve ne spadajo v parohovo področje.

Paroh je začasen ali stalen. Prvega more eparhijski arhijerej premestiti tudi po službeni dolžnosti; drugega le na njegovo prošnjo ali z njegovim pristankom ali po razsodbi cerkvenega sodišča¹¹⁶.

V bistvu so zadevne določbe v katoliškem pravu enake.

Zasedanje parohij se vrši po natečaju. Za parohijo se more potegovati kandidat, ki je prebil vsaj tri leta v duhovniški ali diakonski službi in je opravil praktični izpit ali je bil tega oproščen¹¹⁷.

V e r s k o d o b r o d e l n o s k r b n i š t v o. V vsaki cerkveni občini se mora ustanoviti versko dobrodelno skrbništvo, ki je zelo

¹¹¹ § 34 izvrš. naredbe k ust. srb. pr. c.

¹¹² Čl. 152 ust. srb. pr. c.

¹¹³ § 34 izvrš. naredbe k ust. srb. pr. c.

¹¹⁴ Čl. 153 ust. srb. pr. c.

¹¹⁵ Čl. 154 ust. srb. pr. c.

¹¹⁶ Čl. 164 ust. srb. pr. c.

¹¹⁷ Čl. 157 ust. srb. pr. c.

zanimiva ustanova. Zato naj navedem zadevni čl. 171 ust. srb. pr. c., ki se glasi: »Za širjenje verske in cerkvene zavednosti ter krščanskega usmiljenja kakor tudi za druge posle notranje cerkvene misije obstoji v vsaki cerkveni občini pod predsedstvom paroha in pod zaščito arhijereja versko-dobrodelno skrbništvo, ki ga postavlja eparhijski arhijerej, in to brez ozira na spol, in v katerem so po svojem položaju vsi duhovniki v tej cerkveni občini. Versko-dobrodelno skrbništvo ima svoj fond, ki se ustanavlja v prvi vrsti iz dohodkov svetega hrama in povečuje tako s temi dohodki kakor tudi s prispevki, darovi in zapuščinami ter z letno podporo iz cerkveno-občinske blagajne. Podrobnejše določbe o delokrogu versko-dobrodelnega skrbništva izda sveti arhijerejski sinod v posebnem pravilniku.«¹¹⁸

37. Cerkevno-občinski zbor. Kakor smo našli cerkveno-samoupravne korporacije in organe pri patrijarhiji kot celoti in pri eparhiji, tako jih dobimo tudi pri najnižji organizatorični edinici, ki jo predstavlja cerkvena občina. V cerkveni občini so tri take ustanove; najširša med njimi je cerkveno-občinski zbor, ki ga sestavljajo pod predsedstvom predsednika cerkveno-občinskega sveta vsi polnoletni moški člani, ki plačujejo davek. V pristojnost tega zbora spada izdajati odločbe o cerkveno-občinski dokladi do 10% na državni davek¹¹⁹.

38. Cerkevno-občinski svet. Šteje 24 do 60 članov ter 12 do 30 namestnikov. Število se ravna po številu vernikov: do 2000 vernikov je 24 članov in 12 namestnikov, do 4000 vernikov je 30 članov in 15 namestnikov, in tako dalje¹²⁰. Svet volijo člani cerkveno-občinskega zbora, ki so izpolnili 24 let in niso izgubili volilne pravice. Čl. 174 ust. srb. pr. c. našteva v osmih točkah primere, ko volilec izgubi to pravico; med te spada n. pr., kdor se ne odlikuje s pobožnim in svetim življenjem; kdor ne izvršuje točno in vestno svojih cerkveno-verskih dolžnosti in ne spolnjuje svojih obveznosti napram svoji družini in cerkveni občini. Za člana sveta more biti izvoljen volilec, ki je star 30 let in je državljan kralj. Jugoslavije in stanuje najmanj eno leto v cerkveni občini¹²¹. Mandat traja šest let¹²². Cerkevno-občinski svet si izvoli predsednika, podpredsednika in tajnika. Paroh je častni predsednik¹²³.

Cerkveno-občinski svet skrbi za imovinske zadeve cerkvene občine. Sklepa o letnem proračunu, izdaja določbe o odsvajanju in zadolževanju cerkveno-občinske imovine, predlaga cerkvene doklade na državni davek, ustanavlja mesta za svoje uslužbence in jim določa

¹¹⁸ Opisana ustanova je nekak star organiziran diakonat. V zapadni cerkvi vsaj v naših krajih po krivdi jožefinske države take ustanove ni (cfr. BV 1933, 70 in 71). Nadomestno vrše te posle privatna in napol javna karitativna društva. Nekaj podobnosti je v delovanju Kat. akcije.

¹¹⁹ Čl. 172 ust. srb. pr. c.

¹²⁰ Čl. 176 ust. srb. pr. c. in § 48 izv. nar. k ust. srb. pr. c.

¹²¹ Čl. 177 ust. srb. pr. c.

¹²² Čl. 178 ust. srb. pr. c.

¹²³ Čl. 182 ust. srb. pr. c.

prejemke. Cerkveno-občinski svet stoji pod nadzorstvom eparhijskega upravnega odbora¹²⁴.

39. Cerkveno-občinski upravni odbor. Šteje 6 do 12 članov, kakor pač določi po številu članov v cerkveno-občinskem svetu in po drugih razmerah eparhijski upravni odbor. V cerkveno-občinski upravni odbor vstopijo predsednik in podpredsednik cerkvenoobčinskega sveta ter paroh; ostale člane voli cerkvenoobčinski svet iz svoje srede na 6 let¹²⁵.

Cerkveno-občinski upravni odbor varuje po svoji funkciji ugled in interese cerkve ter cerkvene občine, podpira cerkveno oblast pri religiozno-nravnem in kulturno-prosvetnem dviganju in vzgajanju ljudstva, pri varstvu in negi koristnih in lepih običajev kakor tudi pri izkoreninjevanju slabih in škodljivih navad; dalje je organ cerkveno-občinskega sveta in upravlja cerkveno imovino¹²⁶.

Paroh ima pravico pritožiti se proti odlokom cerkveno-občinskega sveta in cerkveno-občinskega upravnega odbora, ki bi bili proti cerkvenim predpisom ali v škodo cerkvenih verskih in nra- stvenih interesov, kakor tudi proti odločbam, ki ne bi uvaževale njegovih obrazloženih predlogov glede pokritja potreb svetih hramov, pokopališč in drugih posvečenih krajev¹²⁷.

V organizaciji katoliške cerkve ni opisane cerkvene občine in v njej temelječih organov kot v srbski pravoslavni cerkvi. K upravi cerkvene imovine pa tudi katoliška cerkev pripušča laike in sicer je ponekod cerkveno predstojništvo, v katerem so župnik in nekateri laiki, imenovano, tako so n. pr. pri nas cerkveni ključarji, drugod pa je izvoljeno, n. pr. v Nemčiji.

40. Predstojnik in samostansko bratstvo. Samostojne organizacije redovništva, kot je razvita v katoliški cerkvi, z eksempcijo kot značilnim pojavom, v srbski pravoslavni cerkvi ni. V učinkih je pač nekoliko podobno zapadni eksempciji vzhodno patrijarhovo stavropegijsko pravo, kar pomeni patrijarhovo pravico, da si ob zidanju cerkve ali samostana v tuji eparhiji more to cerkev ali samostan podvreči na ta način, da pošlje vanj svoj patrijarhijski križ. Eparhijski arhijerej je vrhovni predstojnik in nadzornik vseh moških in ženskih samostanov v eparhiji¹²⁸. Ustava podaja o redovništvu oziroma točneje povedano o samostanih le nekaj splošnih določb, tako že v uvodu omenjene predpise o ustanavljanju samostanov kakor tudi predpise o samostanskem predstojništvu. Samostanski predstojnik je zastopnik samostana in v njem neposredno upravno in nadzorstveno oblastvo. Če so v samostanu več kot štirje člani, si predstojnika izvolijo; volitvi predseduje poslanec eparhijskega arhijereja; v ostalih primerih predstojnika eparhijski arhijerej sam imenuje. Uredbo glede notranjega in zunanjega samostanskega življenja predpiše arhijerejski zbor¹²⁹.

¹²⁴ Čl. 185—186 ust. srb. pr. c.

¹²⁵ Čl. 187—188 ust. srb. pr. c.

¹²⁶ Čl. 194 ust. srb. pr. c.

¹²⁷ Čl. 196 ust. srb. pr. c.

¹²⁸ Čl. 201 ust. srb. pr. c.

¹²⁹ Čl. 207 ust. srb. pr. c.

41. Cerkvena kazniva dejanja in kazni. V tem odstavku¹³⁰ začrta ustava pravico cerkve izrekat i kazen in omeni vrhovna načela, ki se morajo pri tem upoštevati. Cerkvena oblastva sodijo naslednja kazniva dejanja duhovnikov obeh vrst: prestopke proti veri in naukom cerkve in proti cerkvenemu redu, obnašanje, ki ne pristoja duhovniškemu činu in položaju; zanemarjanje duhovniških dolžnosti in zakonitih odredb; žalitve duhovnikov; izsiljevanje nepredpisane nagrade za duhovniške posle; »prereševanje in kritikanje cerkvenih in državnih zakonov kakor tudi naredb cerkvenih in državnih oblastev in njihovih ukrepov z besedami«. Pri vernikih pa sodijo cerkvena oblastva o prestopkih proti veri in naukom cerkve ter proti krščanski nravnosti¹³¹.

Cerkvene kazni so druge za duhovnike in druge za laike. Za duhovnike obeh vrst našteva čl. 210 ust. srb. pr. c. naslednjih 10 kazni: opomin, ukor, denarna kazen do 50% mesečnih prejemkov največ za eno leto, epitimija¹³² najdalj do 30 dni, premostitev na drugo službeno mesto, začasna prepoved duhovniških opravil, odvzem duhovniškega čina in odvzem duhovniškega čina z izključitvijo iz cerkvene zajednice. Za vernike so tri kazni: začasni odvzem poedinih pravic in počastitev v cerkvi, izključitev iz cerkvene zajednice za določeno dobo¹³³ in končna izključitev iz cerkvene zajednice¹³⁴.

Nekatere kazni nalaga eparhijski arhijerej, namreč opomin, epitimijo do 15 dni, prepoved duhovskih opravil do 30 dni, začasni odvzem počastitev; za ostale kazni je pristojno eparhijsko cerkveno sodišče¹³⁵.

Kazniva dejanja po državnih kazenskih zakonih sodijo državna oblastva; če uvedejo postopanje proti duhovniku, morajo o tem obvestiti pristojnega arhijereja, enako tudi o končni odločbi. Cerkvena oblastva dejanje prouče in odločijo, ali je obsojeni duhovnik z njim zagrešil kako duhovniško kaznivo dejanje, ter izrečejo proti njemu tudi kazen, ki je predpisana s to ustavo¹³⁶. Če gre za pohujšanje, more eparhijski arhijerej že pred razsodbo duhovniku prepovedati duhovniška opravila¹³⁷.

Splošna načela kazenskega prava srbske pravoslavne cerkve, ki so podana v zgoraj na kratko očrtanem predmetnem delu ustave se v glavnem ujemajo z vrhovnimi principi kazenskega prava kato-

¹³⁰ Čl. 208—220 ust. srb. pr. c.

¹³¹ Čl. 208 ust. srb. pr. c.

¹³² Epitimijo opisuje Mitrović (o. c. 120) kot »ograničenje slobode vršenja sveštenoradnji u svome mestu«. Po zak. z dne 27. apr. 1890 v Srbiji »osudjeni sveštenici izdržavaju epitimiju (najmanj 7 in največ 30 dni) u manastirima, koje Sabor odredi. Za vreme izdržavanja epitimije sveštenik uživa ceo bir i polovinu parohijskih prihoda, a druga polovina prihoda pripada njegovom zameniku.«

¹³³ To je stara excommunicatio minor. Obstoji v tem, da obsojeni ne sme prejemati sv. Evharistije.

¹³⁴ T. j. anatem.

¹³⁵ Čl. 211 ust. srb. pr. c.

¹³⁶ Čl. 213—214 ust. srb. pr. c.

¹³⁷ Čl. 213—215 ust. srb. pr. c.

liške cerkve, katere kazenski zakonik, ki ga vsebuje peta knjiga *codicis iuris canonici* je nedvomno bolj precizen in določen. Podrobno se v primerjavo obeh zakonikov ne moremo spuščati.

42. Cerkevna prosveta¹³⁸. »Srbska pravoslavna cerkev skrbi za prosep in razvoj cerkvene prosvete in cerkvene umetnosti ter ustanavlja in gradi v ta namen potrebne šole in zavode,« se glasi uvodni čl. 221 tega dela ustave. Za izobrazbo duhovništva skrbe višje in nižje bogoslovne in meniške šole. Vsaka izmed teh šol mora imeti internat. (Prim. internatska pravila za Srpske pravoslavne bogoslovije B. br. 9768 z dne 1. junija 1928, Sl. Nov. z dne 8. avgusta leta 1928, št. 181). Arhijerejski zbor predpiše za te šole uredbe, učne načrte in programe, voli rektorje bogoslovij in upravitelje meniških šol. Učiteljsko osebje pa izbere arhijerejski sinod na predlog pristojnega eparhijskega arhijereja. Končno določa čl. 229 ust. srb. pr. c.: »Za ustanavljanje in ureditev drugih cerkveno-prosvetnih šol in zavodov je pristojen: za splošne ustanove sveti arhijerejski zbor sporazumno s patrijarhijskim svetom, za eparhijske, cerkveno-občinske in samostanske pa eparhijski arhijerej sporazumno z eparhijskim odnosno cerkveno-občinskim svetom odnosno s samostansko upravo in bratstvom — vse to z odobritvijo patrijarhijskega upravnega odbora, če obremenjuje vzdrževanje teh šol in zavodov proračun izdatkov in dohodkov za splošne cerkvene potrebe«.

Odstavku o cerkveni prosveti v ustavi srbske pravoslavne cerkve odgovarja titul de seminariis v zakoniku kat. cerkve, to so kan. 1352 do 1371, čeprav so tu podane določbe veliko obširnejše. Dalje pa ima *codex iuris canonici* poseben titul de scholis s kan. 1372 do 1383, ki mu zamanj iščemo paralele v ustavi srbske pravoslavne cerkve, le zadnji zgoraj navedeni čl. 229 bi se morda dal tolmačiti v tem smislu, a je premalo jasen.

43. Cerkevna imovina¹³⁹. S tem delom podaja ustava cerkveno-inovinsko pravo, ki ga bodo izpopolnile še razne uredbe in pravilniki, ki se tu predvidevajo. Ponove se določbe, ki jih vsebuje že zakon o srbski pravoslavni cerkvi (prim. odstavek 17 te razprave), in se v skladu z njimi dodajo še nove.

Vsako leto se morajo sestaviti proračuni in sicer posebej za izdatke in dohodke srbske pravoslavne cerkve, posebej za potrebe eparhij in posebej za potrebe cerkvenih občin in samostanov¹⁴⁰.

Viri dohodkov so različni. Naštevajo se in se morajo tudi upoštevati v tej zaporednosti: a) donosi cerkvenih posestev (ponekod zlasti v karlovški metropoliji so cerkvena posestva obširna); b) cerkvene takse; c) državno povračilo; č) državna podpora; d) cerkvena naklada na cerkvene dohodke (interni cerkveni davek); e) cerkvena doklada na neposredne državne davke in f) podpore samoupravnih

¹³⁸ Čl. 221—229 ust. srb. pr. c.

¹³⁹ Čl. 230—264 ust. srb. pr. c.

¹⁴⁰ Čl. 231 ust. srb. pr. c. Proračun sestavi: za cerkveno občino cerkveno-občinski svet (čl. 185 ust. srb. pr. c.), za samostan predstojnik s samostanskim bratstvom (čl. 206 ust. srb. pr. c.), za eparhijo eparhijski svet (čl. 136 ust. srb. pr. c.), za splošno cerkev pa patrijarhijski svet (čl. 94 ust. srb. pr. c.).

teles in drugih ustanov kakor tudi prostovoljni prispevki, darovi in zapuščine.

Cerkvena posestva, katerih donosi so prvi vir dohodkov, opisuje čl. 243 ust. srb. pr. c. kot premično in nepremično premoženje, ki je last cerkve kot splošna imovina srbske pravoslavne cerkve ali ki je last poedinih eparhij, samostanov, cerkvenih občin, hramov, zadužbin, samostojnih ustanov ali takih fondov. Fondi, ki se tu omenjajo, so po čl. 252 ust. srb. pr. c. tisti, ki so od srbske pravoslavne cerkve ali njenih sestavnih delov, zavodov ali ustanov osnovani ali ki bodo osnovani v določen namen za splošne potrebe srbske pravoslavne cerkve ali za posebne potrebe njenih sestavnih delov, zavodov ali ustanov. Za cerkvene zadužbine se pa smatrajo po čl. 253 ust. srb. pr. c. tiste, ki so jih ustanovili ali jih bodo ustanovili poedini dobrotniki v določen namen za verske, cerkvenoprosvetne, dobrodne ali druge potrebe srbske pravoslavne cerkve ali poedinih njenih sestavnih delov, zavodov in ustanov. Cerkvene zadužbine pa so dalje tudi one, ki niso namenjene za cerkvene potrebe in namene, vendar so poverjene v upravo in oskrbovanje cerkvenim oblastvom, zavodom in ustanovam.

Fonde ustanavlja in zadužbine sprejema patrijarhijski upravni odbor¹⁴¹. O vsakem fondu in zadužbini morajo obstojati pravila, ki jih odobri patrijarhijski upravni odbor; če pravil ni, jih isti organ predpiše. Namen fondov in zadužbin se more spremeniti le tedaj, če postane neizvedljiv, ali če je prenehala potreba, za katero je bil ustanovljen. V tem primeru vloži patrijarhijski upravni odbor obrazložen predlog, odloča pa patrijarhijski svet sporazumno z arhijerejskim zborom. Odločbo glede izpremembe namena zadužbine odobruje kralj na predlog pristojnega ministra¹⁴².

Cerkvene potrebe se dele v splošne potrebe srbske pravoslavne cerkve in v posebne potrebe eparhije oziroma cerkvenih občin oziroma samostanov. Posebna uredba, ki jo izda patrijarhijski svet sporazumno z arhijerejskim zborom, predpiše, katere potrebe je smatrati za splošne in katere za posebne¹⁴³.

Za misijonske potrebe se ustanovi poseben sinodalni fond¹⁴⁴, ki ga upravlja arhijerejski sinod. V proračun splošnih izdatkov srbske pravoslavne cerkve se postavlja tudi kredit za sinodalni fond, ki ne more biti manjši kot 1% skupnih dohodkov.

Splošne potrebe cerkve se krijejo: a) z dohodki splošnih cerkvenih posestev; b) deloma z dohodki od cerkvenih taks; c) iz državnega povračila; č) iz državne podpore; d) iz dohodkov za splošne potrebe namenjenih fondov, zadužbin, prispevkov, darov, e) z dohodki od posebnih naklad na dohodke cerkvenih občin, samostanov, eparhij; f) deloma iz cerkvene doklade na neposredne davke¹⁴⁵.

¹⁴¹ Čl. 254 ust. srb. pr. c.

¹⁴² Čl. 254 ust. srb. pr. c.

¹⁴³ V imovinskem pravu srb. prav. cerkve je realizirana institutna teorija, kakor tudi v veljavnem zakoniku kat. cerkve.

¹⁴⁴ Tak fond imajo tudi v nekaterih katoliških pokrajinah, n. pr. v Nemčiji (cfr. BV 1933, 81).

¹⁴⁵ Čl. 238 ust. srb. pr. c.

Posebne potrebe eparhije se krijejo: a) z dohodki eparhijskih posestev; b) z dohodki v to določenih fondov, zadužbin, darov; c) z dohodki od posebnih naklad na dohodke cerkvenih občin in samostanov in č) deloma iz cerkvene doklade na neposredne davke¹⁴⁶.

Posebne potrebe cerkvenih občin se krijejo: a) z dohodki njihovih hramov in posestev; b) iz dohodkov v to določenih fondov, zadužbin, darov; c) delom iz cerkvene doklade na neposredne davke¹⁴⁷.

Posebne potrebe samostanov se krijejo z dohodki njihovih hramov, posestev, delavnic, rokodelstev, fondov, zadužbin in darov¹⁴⁸.

Glede zgoraj navedenih virov, iz katerih prejema pravoslavna cerkev svoje dohodke, prinaša ustava še naslednja določila:

Za posle cerkvenih oblastev, teles in organov se plačujejo le tiste takse, ki jih predpiše arhijerejski zbor s posebnim pravilnikom, odobrenim od ministra pravde sporazumno z ministrom za finance¹⁴⁹.

Posebna naklada, ki se zgoraj omenja, je notranji cerkveni davek. Nalaga se na dohodke cerkvenih občin, samostanov in eparhij. V kolikor se ta naklada porablja za splošne potrebe cerkve, izdaja o njej odločbe patrijarhijski svet sporazumno z arhijerejskim zborom; če se uporablja za posebne potrebe eparhije, je pristojen eparhijski svet, a njegove odločbe odobruje patrijarhijski upravni odbor sporazumno z arhijerejskim sinodom¹⁵⁰.

Odločbe o cerkvenih dokladah na državne neposredne davke izdaja patrijarhijski svet za splošne cerkvene potrebe, eparhijski svet za eparhijske potrebe in cerkvenoobčinski svet za cerkvenoobčinske potrebe. Odločbe postanejo izvršne, ko jih odobri minister za finance sporazumno z ministrom pravde. Če izda cerkvenoobčinski zbor z večino glasov, ki tvorijo 75% davčne moči v cerkveni občini, odločbo glede doklade do vštevši 10%, je izjemoma njegova odločba izvršna, ko jo odobri patrijarhijski upravni odbor¹⁵¹. Cerkvene doklade pobirajo organi davčne uprave obenem z državnimi dajatvami ter jih izplačujejo v tromesečnih obrokih in sicer cerkvenoobčinske doklade cerkvenoobčinskemu upravnemu odboru, eparhijske doklade eparhijskemu upravnemu odboru, in doklade, ki jih je naložil patrijarhijski upravni odbor, pisarni pri patrijarhijskem upravnemu odboru¹⁵².

Glede namenov, v katere se sme uporabljati cerkvena imovina, določa končno čl. 263 ust. srb. pr. c.: S cerkvenimi sredstvi se morejo ustanoviti cerkvenofinančni zavodi, zavarovalni zavodi, tiskarne

¹⁴⁶ Čl. 239 ust. srb. pr. c.

¹⁴⁷ Čl. 240 ust. srb. pr. c.

¹⁴⁸ Čl. 241 ust. srb. pr. c. Dohodki od delavnic in rokodelstev so novum v pravoslavnem redovništvu.

¹⁴⁹ Čl. 258 ust. srb. pr. c. Pravilnik je arhijerejski zbor izdal 25. marca 1933; ministra sta ga odobrila 27. marca 1933, obj. v Sl. Nov. z dne 15. apr. 1933, št. 85/XXVI/261; Služb. list z dne 23. sept. 1933, kos. 77, str. 925—933. Cfr. tudi Sušec, Naše finančno pravo 1934, 305—309, kjer pa ni razvidno, da tam navedene takse ne veljajo za katoličane, ki se obračajo na oblastva katoliške cerkve.

¹⁵⁰ Čl. 259 ust. srb. pr. c.

¹⁵¹ Čl. 260 ust. srb. pr. c.

¹⁵² Čl. 261 ust. srb. pr. c.

in knjigarne kakor tudi zavodi in delavnice za izdelovanje sveč, cerkvenih potrebščin in drugih stvari, potrebnih za službo božjo.

Čl. 234 ust. srb. pr. c. našteva organe, ki so naredbodajavci glede cerkvenih proračunov (predsednik patr. upr. odbora, predsednik eparh. uprav. odbora, predsednik cerkveno-obč. uprav. odbora, samostanski predstojnik, oziroma teh namestniki), čl. 233 ust. srb. pr. c. pa omenja polagalce računov. Oboji so materialno odgovorni za delo, ki bi nasprotovalo predpisom; v primeru zlorabe odgovarjajo solidarno in to v moralnem, materialnem in kazenskem pogledu¹⁵³.

Opisana načela cerkvenega imovinskega prava srbske pravoslavne cerkve in rešitev cerkveno-imovinskega vprašanja za pravoslavne v naši državi so praktičnega pomena tudi za katoliško cerkev pri nas. Kodeks kot občni zakonik vse zapadne cerkve naravno ni podrobno rešil gmotnih vprašanj, ki močno zavise od partikularnih in zgodovinskih okoliščin posamezne cerkvene pokrajine. Cerkveno imovinsko vprašanje za katoliško cerkev v naši državi še ni zadovoljivo rešeno. Že drugod sem omenil¹⁵⁴, da bo treba pri reševanju tega nad vse nujnega vprašanja paziti na dvoje: prvič na vrhovna načela imovinskega prava katoliške cerkve in drugič na to, da je naša država preveč raznolika, da bi mogla enotna ureditev vsaj nekoliko zadovoljiti. Priporočljiva je torej le pokrajinska ureditev tega vprašanja. Opisano pravoslavno imovinsko pravo nam ne nudi le primera, kako se da to vprašanje urediti, temveč nam razodeva tudi načela, katera bo treba mutatis mutandis oziraje se na moderne prilike in zlasti na moderno državo pri tem upoštevati. Sicer pa so v tem pravcu rešene cerkveno-imovinske zadeve tudi po drugih modernih paritetnih državah, kjer je bila v preteklosti država prevzela razne imovinskopravne obveznosti bodisi radi različnih sekularizacij bodisi iz drugih razlogov.

A. Odar.

(Konec izide v 3. zvezku.)

FAKULTETE IZPOVEDNIKOV V IZREDNEM SV. LETU 1934—1935.

Izredno sveto leto, ki so ga ob devetnajststoletnici našega odrešenja 1933—1934 praznovali v Rimu, je papež Pij XI po konstituciji *Quod superiore anno* dne 2. aprila 1934 raztegnil na ves katoliški svet. Sveto leto se je začelo na belo nedeljo 1934 in se bo končalo na belo nedeljo 1935. Obenem je sveta penitenciarija 3. aprila 1934 izdala posebna navodila za izpovednike v tem sv. letu: *Monita de usu facultatum confessariis tributarum per annum sanctum ad universum catholicum orbem propagatum deque ratione indulgentiae iubilaei lucrandae*.¹

Iz papeževega pisma in iz navodil sv. penitenciarije moremo posneti, kakšne pravice imajo izpovedniki v tem sv. letu in kako naj te pravice uporabljajo.²

¹⁵³ Čl. 236 ust. srb. pr. c. in čl. 62 izv. naredbe k ustavi.

¹⁵⁴ Cfr. Vprašanje o cerkvenih davkih (BV 1933, 61—89).

¹ AAS 1934, 138 ss., 149 ss.

² Fakultete so do malega iste kakor v sv. letu 1933/34; gl. BV 13 (1933), 189 ss.

A. Papeževo pismo veli:

I. Izpovednikom ostanejo neokrnjene vse pravice, ki so jih dobili od sv. stolice bodisi za stalno, bodisi začasno; v mejah, v katerih so jim te pravice bile dane, morejo tudi v sv. letu dajati odvezo in izpreglede ter dovoljevati premembe.

II. Redovnice in druge ženske osebe, ki je zanje po zakoniku za izpovedavanje treba posebne ordinarijeve aprobacije, si smejo za izpoved sv. leta izbrati kateregakoli izpovednika, ki je od krajevnega ordinarija potrjen za vernike obojega spola; izpovednik ima pri izpovedi, ki jo redovnica opravi za sv. leto, vse tiste pravice, ki jih ima po apostolski konstituciji tudi za vse druge vernike v tem sv. letu.

III. V sv. letu morejo izpovedniki v zakramentu sv. pokore odvezati katerekoli spokornike vseh cenzur in grehov, ki so po zakoniku udržani papežu ali ordinariju, pa tudi cenzur ab homine, vendar se odveza cenzure ab homine ne razteza na forum externum.

Izveti pa so ti-le primeri:

1. Izpovedniki ne morejo odvezovati spokornikov, ki jih veže cenzura udržana papežu osebno ali sv. stolici *specialissimo modo*. Če je sila, morejo dati odvezo po kán. 2254. Takisto ne morejo, razen po kán. 900, koga odvezati greha, ki o njem govori odlok sv. penitenciarije z dne 16. nov. 1928 (AAS 1928, 398)

Cenzuri, izobčenju, ki je sv. stolici prav posebe, *specialissimo modo*, udržano, zapade: 1. Qui species sacratas abjecerit vel ad malum finem abduxerit aut retinuerit. 2. Qui violentas manus in personam Romani Pontificis injecerit. 3. Absolvens vel fingens absolvere complicem in peccato turpi. 4. Confessarius, qui sigillum sacramentale directe violare praesumpserit. — Gl. o teh stvarih F. U., Past. bogosl.², str. 225.

Spokornika, ki bi ga bilo zadelo izobčenje radi katerega teh štirih grehov, bi mogel izpovednik tudi v sv. letu odvezati samo v sili, in casu urgentiori, po kán. 2254. Kedaj je taka sila in kako je tedaj ravnati, o tem gl. F. U., Past. bogosl.², str. 219 ss.

Po dekretu sv. penitenciarije z dne 16. nov. 1928 je sv. stolici udržan greh, ki bi ga naredil izpovednik, če bi dal zakramentalno odvezo penitentu, za katerega vé, da dejansko pripada k organizaciji »L'Action Française« in opozorjen organizacije noče zapustiti. — Gl. F. U., Past. bogosl.², str. 211 s.

2. Edinole po kán. 2254 more izpovednik odvezati prelate svetnega klera z redno jurisdikcijo za zunanji forum in višje poglavarje eksemptnih redov, ki bi si bili nakopali izobčenje udržano sv. stolici *speciali modo*.

O izobčenju, ki je udržano sv. stolici *speciali modo* gl. F. U., Past. bogosl.², str. 229 ss. — Med izobčenjem, ki je udržano *specialissimo modo*, in izobčenjem, ki je udržano *speciali modo*, je za izpovednika v sv. letu ta razlika: izobčenja *specialissimo modo* udržanega ne more po fakultetah sv. leta odvezati nobenega spokornika; izobčenja udržanega *speciali modo* pa ne more odvezati samo prelatov z redno jurisdikcijo in višjih poglavarjev eksemptnih redov; za te more torej tudi v sv. letu uporabljati samo kán. 2254.

3. Krivovercev in razkolnikov, ki so javno oznanjali verske zmote, naj ne odvezujejo, če se niso prej vsaj vpričo izpovednika odpovedali krivi veri ali razkolu in popravili pohujšanje, kakor treba, ali obljubili, da ga bodo popravili.

4. Takisto naj ne odvezujejo onih, ki so vpisani v prepovedane družbe, masonske ali druge družbe iste vrste, če tudi je stvar tajna: če se vsaj vpricho izpovednika ne odpovedó družbi ter ne popravijo pohujšanja in ne prenehajo dejansko sodelovati ali prepovedano društvo podpirati; če poznajo duhovnike ali redovnike, ki bi bili vpisani v družbo, jih morajo po kán. 2336 § 2 naznaniti; če imajo društvene knjige, spise, znamenja, jih morajo izročiti izpovedniku, ta pa naj jih čimprej pošlje sv. oficiju; alj pa naj spokorniki sami uničijo te stvari, če so za to upravičeni in tehtni razlogi; proti krivdi se jim naloži težka pokora in pogostna zakramentalna izpoved.

5. Onih, ki so si cerkveno imetje ali cerkvene pravice prisvojili brez dovoljenja, naj ne odvezujejo, dokler niso vrnili, kar je cerkvenega, ali prosili za poravnavo pri ordinariju ali sv. stolici, ali vsaj resno obljubili, da bodo to čim prej storili. To pa ne velja za one kraje, kjer je sv. stolica to stvar že drugače uredila.

6. Izpovedniki morejo v sv. letu vse privatne obljube, tudi take, ki so pridržane sv. stolici ali ki so s prisego potrjene, iz upravičenega razloga premeniti v druga dobra dela. Iz tehtnega razloga morejo v druga dobra dela premeniti tudi obljubo popolne in vedne čistosti, ki jo je kdo prvotno naredil javno v redu s prostimi ali slovesnimi obljubami, a je pozneje bil razrešen drugih obljub, ne pa obljube čistosti. Nikakor pa ne morejo izpovedniki razrešiti obljube čistosti tistim, ki jih po mašniškem posvečenju veže zapoved celibata, če tudi so prevedeni v laiški stan. — Ko bi bila prememba obljube komu drugemu na škodo, naj obljube ne preminjajo, če tisti, komur bi prememba bila na škodo, radovoljno in izrečno v to ne privoli. — Obljube, s katero se kdo zaveže, da ne bo več grešil, in drugih penalnih obljub naj ne preminjajo, razen v tako dobro delo, ki bo nič manj nego obljuba spokornika varovala greha.

7. Izpregledati morejo, toda samo pri izpovedi, iregularnosti *ex delicto*, če je pregreha docela tajna; tudi iregularnost *ex homicidio voluntario* aut abortu (can. 985, 4°), toda samo za to, da more spokornik brez nevarnosti za osramočenje ali pohujšanje vršiti opravila že prejetih sv. redov.

Gl. o tej stvari F. U., Past. bogosl.², 222 s. Pri svetoletni izpovedi more izpovednik tudi za iregularnost *ex homicidio* aut abortu sam vse urediti in za penitentia ni obveznosti ad S. Poenitentiam recurrenti.

8. Da se neveljavno sklenjen zakon poveljavi, morejo, pa samo za forum vesti, pri izpovedi izpregledati tajen zadržek krvne sorodnosti v tretjem ali drugem kolenu (po štetvi pri katoličanih vzhodnega obreda v šestem ali četrtem kolenu) stranske vrste, tudi če se zadržek na drugi strani dotika prvega kolena (pri katoličanih vzhodnega obreda četrtega ali tretjega kolena), kadar izvira zadržek iz nezakonskega rodu; nimajo pa izpovedniki te pravice, ko bi kdo s tem zadržkom zakon šele hotel skleniti.

Izpovednik, ki je pri izpovedi dal izpregled pro foro interno, o zadevi nikamor ne sporoči in izpregleda ne označi v poročni knjigi. Ko bi tajen zadržek, ki je izpovednik zanj dal izpregled in foro sacramentali, postal javen, bi bilo treba posebe prositi izpregleda pro foro externo. Gl. F. U., Past. bogosl.², str. 367.

9. Naj je zakon že sklenjen ali se bo šele sklenil, izpovedniki morejo izpregledati tajen zadržek zločina (*occultum criminis impedimentum*), če le nobeden ni stregel po življenju zakonskega druga (*neutro machinante*). Če je zakon že sklenjen, se mora privoljenje v zakon privatno ponoviti po kán. 1135. Pokora, ki se spokorniku naloži, bodi težka in dolga.

Kako se privoljenje v zakon privatno ponovi, o tem gl. F. U., Past. bogosl.², str. 391.

10. Posameznim, ki iz upravičenega vzroka ne morejo obiskati štirih cerkva, kakor treba, morejo izpovedniki dovoliti, da namesto kake cerkve obiščejo, če je mogoče, drugo cerkev; morejo jim pa tudi število obiskov skrčiti. Posameznim, ki radi bolezní ali drugega zakonitega razloga ne morejo obiskati določenih cerkva, naj te obiske premené v druga dobra dela. Vendar pa naj izpovedniki vedo, da bi obremenili svojo vest, ko bi nepremišljeno in brez pravega vzroka koга oprostili dolžnosti teh obiskov. Obisk cerkva se dá ločiti od molitve v papežev namen; zato pa izpovednik tistemu, ki mu je po pravici izpregledal obisk cerkve, ne more dovoliti, da bi opustil tudi molitev v papežev namen; le bolnikom more dovoliti, da molijo manj.

11. Izpovedi, ki je ukazana za sv. leto, naj izpovednik nikočar ne oprostí, tudi takega ne, ki se ne izpove stvari, ki bi bila »*materia necessaria*«. Neveljavna izpoved in zapovedana letna izpoved ne zadostuje za sv. leto.

12. Sv. obhajilo se ne more premeniti v drugo dobro delo, razen pri bolnikih, ki sv. obhajila nikakor ne morejo prejeti. Sv. popotnica velja za obhajilo sv. leta, ne pa velikonočno obhajilo.

13. Dovoljene fakultete morejo izpovedniki uporabljati za vse vernike zapadne in vzhodne Cerkve, ki pridejo k izpovedi z resnim in trdnim namenom, da se udeležé milosti sv. leta.

Morejo pa spokornika odvezati pridržanih grehov in cenzur in mu izpregledati iregularnosti samo enkrat, in sicer tedaj, ko se spokornik prvič udeleži odpustka sv. leta, in le tedaj, če ga ni že drug izpovednik v tem sv. letu odvezal grehov ter cenzur in razrešil iregularnosti.

Druge fakultete morejo izpovedniki za istega penitenta uporabljati večkrat. Večkrat mu morejo tudi število obiskov v cerkvah zmanjšati ali te obiske premeniti v drugo dobro delo.

Če je kdo z namenom, da se udeleži sv. leta, začel ukazana dobra dela, pa radi bolezní ne more opraviiti vseh obiskov v cerkvah, tak je deležen odpustka sv. leta, če se je izpovedal in prejel sv. obhajilo.

B. *Monita s. poenitentiarie* določajo:

I. Izpovedniki naj dobro vedó, da morejo izredne fakultete uporabljati samo za one spokornike, ki pridejo k izpovedi z namenom in resno voljo, da dobé odpustek sv. leta. Vendar odveza cenzur, izpregled iregularnosti in zadržkov, prememba obljub ostane v moči, če se spokornik, ki se je izpovedal za sv. leto, pozneje premisli in

drugih dobrih del za odpustek ne opravi. Izvzet je primer, če je bil spokornik odvezan cenzure, pa »ad reincidentiam«, če ne bo izpolnil, kar mu je bilo naloženo.

Če za kako fakulteto ni posebe rečeno, da jo morejo rabiti samo pri zakramentalni izpovedi (in foro sacramentali), jo smejo rabiti tudi v notranjem nezakramentalnem foru (in foro interno etiam extra-sacramentali).

Samo v zakramentu sv. pokore morejo n. pr. odvezati spokornika cenzur, izpregledati mu iregularnosti, tajen zakonski zadržek krvne sorodnosti, tajen zadržek zločina (gl. papeževo pismo, št. III: 1—5, 7—9). Obljube, obiske v cerkvah morejo preminjati v druga dobra dela in foro interno etiam extra-sacramentali (gl. III: 6, 10, 12).

Župniki morejo obiske v cerkvah izpregledati, število obiskov zmanjšati, obiske premeniti v drugo dobro delo, ne samo svojim spokornikom, ampak tudi drugim posameznim vernikom in družinam svoje župnije.

II. Spokornika morejo pridržanih grehov in cenzur odvezati in iregularnosti mu izpregledati samo enkrat, in sicer tedaj, ko se spokornik prvič udeleži odpustka sv. leta, in le tedaj, če ga ni že drug izpovednik v tem sv. letu odvezal grehov ter cenzur in zagrešil iregularnosti.

Zato pa morajo izpovedniki vsakega spokornika, ki je zapleten v pridržane grehe in cenzure³ ter iregularnosti, vprašati:

1. če je v tem sv. letu že prejel jubilejni odpustek ali ne;

2. če je jubilejni odpustek v tem sv. letu že prejel, ali je bil odvezan pridržanih grehov in cenzur; in takisto naj vprašajo, če pride penitent, ki ga veže iregularnost.

Če je namreč spokornik v tem sv. letu že prejel odpustek, ali če je bil že odvezan grehov in cenzur ali razrešen iregularnosti, ne more zopet dobiti odveze in izpregleda.

III. Izpovedniki naj proučé in si zapomnijo vrsto grehov, cenzur, kazni, zadržkov, za katere po fakultetah sv. leta niso pooblaščen, da bi mogli dati odvezo ali izpregled. Če pride spokornik s takimi rečmi, mu ne morejo drugače pomagati kakor po kán. 2254, 2290, 1045 § 3.

Kán. 2254 govori o odvezi cenzur »in casibus urgentioribus«; kán. 2290 o odvezi vindikativnih kazni »in casibus occultis urgentioribus«; kán. 1045 § 3 pa o izpregledu zakonskih zadržkov »cum iam omnia parata sunt ad nuptias« (gl. F. U., Past. bogosl.², 219 s., 222, 366).

IV. Vsakemu spokorniku naj naložé primerno zveličavno pokoro, tudi takemu, za katerega po pravici sodijo, da bo v polni meri deležen jubilejnega odpustka.

V. Če si je kdo nakopal tajno cenzuro radi škode, ki jo je kakorkoli prizadel drugemu, naj ga ne odvežejo, dokler oškodovanemu ne da zadoščenja in ne popravi pohujšanja in škode; če zadoščenja ne more dati pred odvezo, pa mora vsaj resno obljubiti, da bo to storil, brž ko bo mogel.

VI. Kdor je po imenu bil kaznovan s cenzuro ali bil za takega proglašen, ne more dobiti milosti sv. leta, dokler na zunaj ne da zadoščenja, kakor treba. Če pa pri izpovedi odneha od svoje trdo-

vratnosti in se resnično kesa, se mu more dati odveza, da bo deležen dobrote sv. leta; poskrbeti pa treba, da za to ne bo pohujšanja, in penitent se mora obvezati, da bo tudi na zunaj čim prej storil, kar nalaža zakonik.

VII. Če je kdo zagrešil »falsam denuntiationem« po kán. 894, se mu odveza ne more dati, dokler krive obtožbe formalno ne prekliče in škode, ki je odtod sledila, po moči ne popravi; naložiti se mu mora huda in dolga pokora.

O tej stvari gl. F. U., Past. bogosl.², str. 210, 235 ss.

VIII. Spokorniku, ki bi bil izobčen po kán. 894, tudi če je stvar tajna, mora izpovednik sub poena reincidentiae prepovedati, da bi še hodil v zadevni samostan ali v tisto samostansko cerkev. V moči pa ostanejo kazni, ki jih določa ta kánon, n. 2°.

Kán. 894 govori o kršenju samostanske klavzure. Gl. F. U., Past. bogosl.², str. 244.

IX. Redovnikov, ki so odpadli od reda (religiosi apostatae a religione), naj ne odvežejo izobčenja, ki jih je zadelo po kán. 2385, dokler ostanejo zunaj reda. Če imajo trden sklep, da se bodo vrnili v red v primernem, določenem jim času, jih morejo odvezati za notranji forum; a če se ne vrnejo v določenem času, jih zopet zadene izobčenje. Odvezati morejo tudi ubežnike, religiosum fugitivum, če se res kesa; vrniti pa se mora čimprej v samostan »sub reincidentiae poena«; in če je mašnik, ga veže suspenzija po kán. 2386, dokler ga redovni poglavar ne razreši te kazni.

X. Če treba preminjati obljube, smejo izpovedniki po svoji previdnosti premeniti obljubo tudi v manj zaslužno dobro delo.

XI. Onih, ki so čitali prepovedane knjige, zlasti take, ki so po kán. 2318 § 1 prepovedane pod izobčenjem, naj ne odvezujejo, če knjig, ki jih imajo, prej ne izročé ordinariju ali izpovedniku ali komu drugemu, ki ima pravico te knjige hraniti; če tega ne morejo storiti pred odvezo, pa morajo vsaj resno obljubiti, da bodo, brž ko bo mogoče, knjige uničili ali izročili, komur treba.

XII. Kadar izpovedniki preminjajo penitentom obiske v cerkvah ali jim dajo izpregled za te obiske, naj pazijo na te-le reči:

1. Če je kdo dobil izpregled za obisk te ali one cerkve, pa mu ni bilo naloženo, da mora v zameno obiskati kako drugo cerkev, ta mora druge cerkve obiskati tolikokrat, da bo vseh obiskov dvanajst. Zakaj če se komu izpregledajo obiski v kaki cerkvi, se mu s tem ne zmanjša število obiskov.

2. Če kdo prosi ne samo, da se mu izpregledajo obiski v kaki cerkvi, ampak se mu tudi zmanjša število obiskov, njemu mora izpovednik ukazati, da bo določene molitve odmolil tolikokrat, za kolikor obiskov se oprusti.

3. Če ima kdo namen obiskati cerkev in pride do cerkvenih vrat, pa so vrata zaprta ali je iz drugega vzroka dohod v cerkev oviran, lahko opravi ukazane molitve pred cerkvenimi vrati. Obiskati pa mora cerkev pobožno, to se pravi, z namenom, da hoče Boga častiti; ta namen naj se nekako kaže že v zunanjem spoštljivem vedenju.

4. Ustne molitve, ki so ukazane, se morejo moliti izmenoma z drugimi. Če je kdo nem, je dosti, če z drugimi, ki obenem na istem kraju molijo, dviga k Bogu misli in čuvstva; in če moli sam, je dosti, da moli v duhu in to na zunaj kaže v svojem vedenju, ali če molitve bere, da jih bere z očmi in z duhom spremlja (kán. 936).

XIII. Če izpovednik komu obiske v cerkvah iz pametnega razloga docela ali deloma premeni v drugo dobro delo, to dobro delo ne sme biti tako, ki ga je vernik že itak dolžan opraviti.

XIV. Verniki lahko opravijo svetoletno izpoved in prejmejo sv. opravilo, preden obišejo cerkve, ali v času, ko obiskujejo cerkve, ali tudi pozneje. Potrebno je samo to, da bodo zadnje dobro delo, in to je lahko tudi sv. obhajilo, izvršili v stanu milosti (kán. 925 § 1). Ko bi torej kdo potem, ko se je izpovedal, zadnjega dobrega dela pa še ne opravil, iznova smrtno grešil, bi moral zopet iti k izpovedi, ko bi še ne bil prejel sv. obhajila; če pa je to sv. obhajilo že prejel, je dosti, če obudi popolno kesanje in se tako spravi z Bogom.
Fr. Ušeničnik.

O KATOLIŠKI AKCIJI¹.

Katoliška akcija je sveta vojska Kristusova. A delo svete vojske ne bo čisto uspelo, če je ne bodo vadili in vodili izkušeni možje. Voditi jo morajo pred vsem duhovniki; od njih je zavisna usoda zbranih množic.

Gotovo je, da se bodo mnogi odzvali klicu dušnih pastirjev in se zbirali v apostolsko vojsko; vendar je zlasti od početka treba paziti bolj na to, kakšni so oni, ki se zbirajo, nego koliko jih je (specialmente nel primo tempo si curi più la qualità che la quantità dei militi). Da bodo delavni in plemeniti pomočniki cerkveni hierarhiji, je potrebna skrbna in celotna vzgoja, ne samo religiozna in moralna, ampak tudi apostolska.

Zato pa morajo dobro umeti — mnogi verniki tega še ne vedo — da je apostolstvo izmed dolžnosti, ki so nujno združene s krščanskim življenjem. Med raznimi oblikami apostolstva je Katoliška akcija tista, ki najbolj ustreza potrebam sedanje dobe, tako razdejjane in zastrupljene po splošni laizaciji.

Že pri sv. krstu in sv. birmi smo sprejeli poleg drugih dolžnosti tudi dolžnost apostolstva, ki nam vелеva, da duhovno pomagamo svojemu bližnjemu. Po sv. birmi smo postali vojaki Kristusovi. Vojak se trudi in bojuje ne toliko zase, ampak bolj za druge. Pa tudi že sv. krst nam nalaga dolžnost apostolstva. Po sv. krstu smo postali udje sv. Cerkve, udje mističnega telesa Kristusovega. Med udi vsakega organizma, torej tudi med udi mističnega telesa Kristusovega, pa mora biti solidarnost interesov in skupnost življenja (gl. Rom. 12, 5). Drug drugega moramo torej podpirati; vsak prejema, vsak mora tudi dajati. Vsak kristjan je prejel nadnaravno življenje, ki se pretaka po žilah mističnega telesa Kristusovega: zato pa mora to življenje dajati tudi

¹ Misli posnete po pismu papeža Pija XI. do kardinala patriarha v Lizaboni: Osserv. Rom. 12.—13. febr. 1934, N. 35.

onim, ki ga še nimajo ali v katerih je to življenje še slabotno ali samo navidezno.

Odtod pa je tudi jasno, da cilj Katoliški akciji ni materialen, ampak spiritualen. Zato je že v bistvu Katoliške akcije, kakor tudi v bistvu Cerkve, da je nad političnimi strankami in izven njih. Nje naloga ni, da bi čuvala posebne koristi te ali one skupine; nje skrb je blaginja duš: kraljestvo Jezusa Kristusa hoče širiti, kolikor je mogoče, v posameznikih v družinah, v družbi; vse vernike, ki jih je volja, da bi pomagali pri svetem apostolskem delu, hoče zediniti v popolni, urejeni slogi pod svojim praporom miru.

Vendar to ne brani katoličanom, da ne bi bili pri političnih organizacijah, če le njih program in njih delavnost daje potrebno poročstvo, da hočejo čuvati božje pravice in pravice vesti. Da, še to treba reči, da je celó dolžnost socialne ljubezni, da se udeležujejo političnega življenja; zakaj vsak državljan mora, po svoji možnosti, delati za blaginjo svojega naroda.

Katoliška akcija torej sama ne posega v politiko, mora pa svoje člane pripravljati, da bodo vodili dobro politiko, nadahnjeno v vsem s krščanskimi načeli; saj samo ta morejo prinesiti narodom mir in blaginjo. Nikoli pa naj se ne bi dogajalo — kar je samo po sebi nestvor, pa se vendar dogaja in ne tako redko — da bi ljudje, ki se priznavajo za katoličane, imeli drugačno vest v svojem zasebnem življenju in drugačno v javnem življenju.

Je še mnogo drugo delo, ki se mu mora posvetiti Katoliška akcija; dà, nobeno delo, ki je možno in koristno krščanskemu življenju, se ne sme izključiti iz programa Katoliške akcije. A poleg vsega so nekatere naloge posebno nujne, one namreč, ki odgovarjajo bolj širokim in bolj občutnim potrebam. Med temi je danes pomoč delavskim slojem, ne samo duhovna pomoč — ki mora biti vedno prva — ampak tudi materialna pomoč. Pomagati jim moremo materialno po onih ustanovah, ki jim je poseben namen, da ostvarjajo načela socialne pravičnosti in evanĝelijske ljubezni.

Katoliške akcije bodi torej skrb, da bo snovala take ustanove tam, kjer jih še ni; in kjer so že, naj sodeluje pri njih, pa tako, da jim pušča svojsko svobodo in avtonomijo v čisto tehničnih in ekonomskih stvareh. Nje poglobitna naloga bo, da vdahne tem ustanovam katoliške načela in nauk sv. stolice, kakršnega nam oznanja papeževa enciklika »Quadragesimo anno«.

Glava sv. Cerkve je božji delavec iz Nazareta. Zato je Cerkev vedno imela materinsko skrb za delavce. Danes ima prav posebno skrb za najnižje med njimi. Vsi naj uživajo dobrine, kakor je prav in pravično. A Cerkvi ni samo za materialne dobrine, ampak hoče tudi odtegniti delavce nevarnemu in nad vse pogubljivemu vplivu komunizma, ki se z diabolsko zlobo prizadeva, da bi po vsem svetu ugasil luč sv. vere, delavce pa tira v nevarnost, da bodo prej ali slej zopet sužnji kakor nekdanj.

Zato pa Cerkev vabi vse svoje sinove, mašnike in laike, zlasti one, ki delajo pri Katoliški akciji, naj jo podpirajo v tej najbolj nujni zadevi in v tej grozeči nevarnosti rešijo duhovne in materialne

dobrote, ki jih je Kristusovo odrešenje prineslo vsemu človeštvu, zlasti pa nižjim slojem.

Da se množice ljudstva dajo tako zlahka zvoditi spretnim in zlobnim prevratnikom, tega je pogosto kriva nevednost v verskih rečeh. Zato pa je med prvimi nalogami Katoliške akcije, da se nje člani zbirajo okrog svojih dušnih pastirjev in jim pomagajo poučevati v temeljnih resnicah otroke, mladino in odrastle. K a t h e t i s k e m u a p o s t o l s t v u je odprto najširše polje za udejstvovanje.

Druga stvar, ki se mora zanjo Katoliška akcija zavzeti s posebno skrbjo, pa so dobre knjige in listi, zlasti dnevni listi. Za dobre se štejejo oni listi, ki ne samo ne nasprotujejo naukom sv. vere in načelom krščanske morale, ampak so tudi glasniki teh naukov in teh načel. Vsakdanja izkušnja priča, koliko vzgojno moč imajo dobri listi; priča pa nam to tudi neizmerno zlo, ki ga slabi listi sejejo zlasti med mladino. Zato pa je nujno potrebno, da se slabim listom ustavljamo z dobrimi.

Katoliška akcija naj skuša doseči, da se bodo v krščanske družine odprla vrata listu, ki je veren glasnik naukov sv. Cerkve. Dobro urejevan list in tak, ki naj bi izrinil močne nasprotne liste, pa zahteva v sedanjem času velikih sredstev. Zato moramo za dober list delati z združenimi močmi, viribus unitis. Združijo naj se plemenite sile vseh vernikov za prospeh obče koristi; če je treba, naj obči koristi žrtvujejo partikularne in krajevne interese; žrtvujejo naj vse, kar zahteva tako važna stvar, kakor je dober dnevnik.

Enoten načrt in združenje sil je nujen pogoj za uspeh vsega dela Katoliške akcije. F. U.

ODLOKI SV. STOLICE.

1. O uporabi prevodov sv. pisma v cerkvi (De usu versionum Sacrae Scripturae in ecclesiis). — Biblijski komisiji je bilo doposlano vprašanje: Ali se more dovoliti, da se ljudstvu v cerkvah beró liturgične perikope listov in evangelijev v prevodu, ki je narejen ne po stari latinški vulgati, ampak po izvirniku, bodisi grškem, bodisi hebrejskem? (Utrum permitti possit in ecclesiis populo praelegi pericopas liturgicas Epistolarum et Evangeliorum secundum versionem non ex veteri vulgata latina editione, sed ex textibus primigeniis sive graecis sive hebraicis?)

Biblijska komisija je k vprašanju odgovorila: Negative. Ne smejo se torej v cerkvah ljudstvu brati listi in evangeliji v prevodu po grškem ali hebrejskem izvirniku, ampak bere naj se javno prevod sv. pisma, ki je narejen po besedilu, kakršnega je Cerkev potrdila za sv. liturgijo (versio Sacrae Scripturae Christifidelibus publice praelegatur, quae sit confecta ex textu ab Ecclesia pro sacra liturgia approbrato).

Dne 30. aprila 1934 je papež Pij XI odgovor biblijske komisije potrdil in ukazal, da se odgovor objavi. (Pontif. commiss. de re biblica, decr. 30. apr. 1934: Oss. Rom., 2. maggio 1934, Nr. 101.)

Odlok ima tudi za nas praktičen pomen. List in evangelij javno beremo v slovenskem jeziku pred pridigo vse nedelje in praznike; letos smo z

dovoljenjem sv. stolice začeli tudi med slovesno mašo peti v slovenskem jeziku perikope listov in evangelijev. Odlok biblijske komisije veli, da mora biti prevod teh perikop narejen po tekstu, ki ga je Cerkev potrdila za liturgijo. To je tekst, kakršnega imamo v rimskem misalu. Po rimskem misalu morajo torej biti prevedeni listi in evangeliji, ki jih javno ljudstvu beremo ali pojemo. L. 1925 in 1929 smo dobili nov slovenski prevod svetega pisma novega zakona. Oni, ki so prevod priredili, pravijo v uvodu (I. del, str. VI): »To sveto pismo smo prevedli naravnost iz grškega izvira.« Po odloku biblijske komisije ne bomo smeli listov in evangelijev javno v cerkvi brati ali med sv. mašo peti po tej izdaji.

2. Navodilo o binaciji liturgije za svečenike bizantinskega obreda (Instructio pro sacerdotibus byzantini ritus super liturgica binatione). — Služiti liturgijo dvakrat na dan ni dopustno, razen če sv. stolica, ali sama ali po ordinariju, iz važnih razlogov pismeno to dovoli.

Svečenik, ki z zakonitim dovoljenjem isti dan dvakrat opravi sv. daritev, naj se drži teh-le navodil:

1. Ko je treba zaužiti, kar je ostalo svetih podob kruha in vina po obhajilu vernikov pri prvi liturgiji, naj svečenik to vzame naravnost s svetega diska ali pa marljivo zbere in obenem z drugimi drobtinami dene v kelih.

2. Potem naj skrbno in spoštljivo užije presv. Kri, pazi pa naj, da ne bo kaj ostalo ob robu ali na notranji strani keliha. Da se bodo kapljice, ki so se morda znotraj prijele keliha, laglje zbrale na dnu, naj postavi kelih na protezo in potem naj pogleda, če je kaj ostalo, kar treba zaužiti.

3. Če bo vršil svečenik drugo liturgijo z istim kelihom in v isti cerkvi, naj za purifikacijo pri prvi liturgiji ne vlije vina in vode v kelih in keliha naj ne obriše; ampak ga pokrije s purifikatorijem in velumom in ga tako pusti na protezi do druge liturgije. Ko je druga liturgija končana, kelih obriše, kakor je običajno. Potem umije z vodo prste in ustne; vodo izlije v čedno posodico, kovinasto ali stekleno, prav v ta namen odločeno, in jo shrani. Ablucije ne izpije, da ne prelomi zakramentalne teščnosti.

4. Če bo druga liturgija v drugi cerkvi ali če se bo rabil drug kelih, svečenik pri prvi liturgiji, kakor običajno, očisti ter obriše kelih, ustne in prste; ablucijo pa izlije v posebno posodo in jo nese s seboj, da jo bo zaužil z ablucijo druge liturgije.

Če ablucije ne more lahko s seboj nositi, jo izlije v sakrarij; ali pa vzame pavole, da pavola popije ablucijo, in pavolo, ko se je posušila, sežge.

5. Ablucijo prve liturgije more tudi drugi dan použiti v prvi cerkvi, če je bila druga liturgija v drugi cerkvi.

6. Ko je kelih, ki ga je rabil pri prvi liturgiji, očistil z vinom in vodo ter s purifikatorijem obrisal, ga lahko nese s seboj v drugo cerkev, če ta nima keliha.

7. Diakon sme le enkrat na dan prejeti sv. obhajilo. Če je navzoč, naj pri liturgiji, pri kateri je prejel obhajilo, zaužije tudi svete podobe kruha in vina, ki so ostale; očisti naj svete posode, ustne in prste in ablucijo zaužije, kakor velevajo rubrike; svečenik pa si očisti samo prste in ustne.

8. Svečenik naj se ne predrzne sprejeti dar za drugo liturgijo, da ne bo vzbujal suma umazanega dobička; liturgijo naj opravi za ljudstvo, ali v škofov ali v svoj namen. Sme pa kako povračilo sprejeti ex titulo extrinseco (n. pr. za pot, trud). (S. C. Orient, instr. 1. febr. 1933: AAS 1934, 181.)

3. **Prepoveduje se pobožnost, ki jo imenujejo štirinštiridesetih maš** (Praxis quam dicunt »quadragintaquatuor missarum« reprobatur). — Na Poljskem, v premiselski škofiji, so začeli neki redovniki (patres minores, quos Bernardinos vocant) uvajati novo pobožnost, ki jo nazivljejo pobožnost štirinštiridesetih maš. Pobožnost razširjajo po listkih, ki so bili natisnjeni brez pristojne cerkvene oblasti. Na listkih se bere: če se za dušo, dokler je še v telesu, opravi kakorkoli in kadarkoli 44 maš, bo, p o b o ž j e m r a z o d e t j u, tretji dan po smrti rešena iz vic.

Kongregacija sv. oficija je to novo pobožnost zavrgla in obenem prepovedala, da bi še kdo sprejemal ali zbiral mašne štipendije v ta namen. Mašnike, ki bi se drznili delati proti prepovedi, zadene ipso facto suspensio a divinis, laike pa privatio Sacramentorum. (C. S. Off., decr. 17. mart. 1934: AAS 1934, 233). F. U.

SLOVSTVO.

a) Pregledi.

Orientalia Christiana. 1933. Vol. XXIX.—XXXII. Num. 83-89.

Papeški Vzhodni institut (Pontificium Institutum studiorum orientalium) izdaja od l. 1923 dalje zbirko »Orientalia Christiana« kot svoje glasilo. Vsako leto izidejo štirje zvezki (volumina) v več snopičih, skupno okoli tisoč strani. Naročnina 100 lir na leto (Roma 128, Piazza S. Maria Maggiore 7). Lansko leto (1933) so izšli zvezki 29—32, snopiči (Nr.) 83—89.

V teh zvezkih so izšle naslednje znanstvene razprave.

Mons. Giuseppe Beltrami, **La Chiesa Caldea nel secolo dell'Unione.** 283 str. (Vol. XXIX. Num. 83.)

Podaja kronološki pregled zgodovine nestorianskih Kaldejcev v Mezopotamiji in Malabarcev (Indija) v 16. stoletju, ko so se zedinili s katoliško cerkvijo. Polovica knjige obsega zgodovino, v drugi polovici pa so navedeni važnejši dokumenti.

Georg Hofmann S. I., **Griechische Patriarchen und römische Päpste.** III 1. Theophanes III. Patriarch von Jerusalem und Papst Urban VIII. 60 str. (Vol. XXX, 1. Num. 84).

Die beiden gewöhnlichen äthiopischen Gregorius-Anaphoren. Nach 5 bzw. 3 Handschriften herausgegeben von O. Löfgren; übersetzt und mit Anmerkungen versehen von S. Euringer. 142 str. (Vol. XXX, 2. Num. 85.)

I. Hauscherr S. I., **De doctrina spirituali christianorum orientalium**. Quaestiones et scripta. 74 str. (Vol. XXX, 3. Num. 86.)

V tem snopiču je zbranih pet kratkih razprav. 1. Tri poglavja Evagrija Pontoškega o molitvi; sirski tekst in latinski prevod. 2. Razprava: Utrum S. Ephraem Mariam Marthae plus aequo anteposuerit. Za tem slede tri kratke francoske razprave: 3. Izvor orientalske teorije o osmih poglavitnih grehih. 4. Vpliv knjige sv. Hierothea. 5. Stoičen spis pod imenom sv. Antona Puščavnika.

I. Ortiz de Urbina S. I., **Die Gottheit Christi bei Afrahat**. 140 str. (Vol. XXXI, 1. Num. 87.)

Po kratkem uvodu o življenju in spisih sirskega pisatelja Afrata iz prve polovice IV. stoletja sledi podrobno dogemsko-historično razpravljanje o Kristusovem božanstvu po spisih tega pisatelja.

Za tem snopičem sledi razprava P. Spáčila, o kateri obširneje poročam na koncu tega pregleda.

De Oriente. Documenta, studia et libri. 294 str. (Vol. XXX. Num. 89.)

Vsako leto izide navadno en snopič literarnih pregledov, ocen in krajših razprav. Lansko leto je to gradivo izšlo v posebno obširnem zvezku. Najprej je pet krajših razprav: 1. O carigrajskih patriarhih (P. G. Hofmann S. I.). Kratke opazke, dokumenti in odlomki o raznih patriarhih od 15. do 17. stoletja (Jožef II, Metrofanos II. in III., Athanasios Patellaros, Kyrillos Kontaris, Kyrillos Lukaris). — 2. Georges Coressios, bizantinski teolog (1554—1641). — 3. De Ritu in Iure Canonico (E. Hermann S. I.). Važna in razmeroma obširna razprava (96—158 str.). — 4. Zur Philosophie Wl. Solowjews (E. Ivánka). Filozofija Vladimira Solovjeva je po bistvu sorodna s patristično in Platonovo filozofijo. — 5. La Leggenda di S. Tomaso Apostolo (F. X. Rocca S. I.). Italijanski prevod malabarske legende o sv. Tomažu apostolu.

V drugi polovici knjige je obširno poročilo o staroruskj in slovanski zgodovini (J. H. Ledit S. I., str. 180—227), poročilo E. Hermann S. I. o novi literaturi o vzhodnem cerkvenem pravu, posebno o kodifikaciji vzhodnega cerkvenega prava (str. 228—248); na koncu pa so krajše recenzije (str. 249—294).

Spáčil Theophilus S. I., **Doctrina theologiae Orientis separati de revelatione, fide, dogmate**. Pars prima: Doctrina theologiae Orientis separati exponitur. 8°, 250 str. (Orientalia Christiana 1933, vol. XXXI, 2. — Num. 88.)

Priznani dogmatik Spáčil se je lotil nelahke naloge. Vzhodna in posebe ruska teologija je namreč vprav v teh vprašanih najbolj nedosledna, nedoločena in skoraj površna. V teh vprašanih se posebno očitno kaže, da novejša vzhodna teologija nima podlage v trdnem in doslednem sistemu krščanske filozofije. Glavni ruski in vzhodni dogmatiki razpravljajo o teh vprašanih površno. Drugi pisatelji, ki so manj dogmatično usmerjeni, pa vprav zaradi nedogmatične usmerjenosti o teh osnovnih dogmatičnih vprašanih ne morejo

zadosti sistematično razpravljati in ne morejo uspešno zavračati modernih zmot na tem polju.

V prvem poglavju prikazuje učenj pisatelj mnenja nove vzhodne teologije o religiji (str. 13—57). Tu srečujemo vse polno zmotnih ali nejasnih mnenj o spoznanju božjem in o dokazih za bivanje božje. Novejši vzhodni teologi po večini mislijo, da Boga in njegovo bivanje spoznavamo z nekim notranjim čutom ali po posebnem delovanju božjem na človeškega duha. Ker nimajo točnega pojma tega vprašanja, zato tudi nimajo jasne nauka o religiji, o njenem vzniku in bistvu.

Podobno nedoločen je nauk vzhodne teologije o razodetju (str. 57—98). Posledica nejasnega in netočnega pojmovanja naravnega in nadnaravnega, naravnega in nadnaravnega razodetja je nejasnost in netočnost v nauku o razodetju, o možnosti in nujnosti razodetja in o znakih razodetja. O virih razodetja, o sv. pismu in tradiciji (str. 98—152) uče nekoliko točneje in bolj skladno s katoliškim naukom. A tudi v tem poglavju je mnogo nejasnosti, netočnosti in razlik.

V logični zvezi s pojmom religije in razodetja je pojem vere (fides divina, str. 153—191). Da je vera nadnaravna krepost, potrebna za zveličanje, to je soglasen nauk vzhodne teologije. Mnogo nejasnosti in nedoslednosti pa je v vprašanih o pojmu, bistvu in o svojstvih vere, podobno kakor smo jih srečali v vprašanju o religiji.

Važno je poglavje o dogmi in o razvoju dogem (str. 192—235). To vprašanje je v tesni zvezi z razkolom in z vzroki razkola. Ločena vzhodna cerkev namreč pred vsem poudarja, da je katoliška cerkev izpremenila dogmo o Sv. Duhu in da je tudi sicer uvedla mnoge novotarije, nasprotno pa da je vzhodna cerkev neizpremenjeno ohranila verski nauk. Vzhodna teologija ima mnogo težav, ker ločena vzhodna cerkev po 9. stoletju ni imela nobenega vesoljnega cerkvenega zbora in se v tej dobi na vzhodu ni več uveljavljalo živo nezmotno cerkveno učiteljstvo.

Na koncu (str. 235—250) je kratko primerjanje pravoslavne nauka o teh vprašanih s katoliškim.

Ker je na rusko teologijo v teh vprašanih znatno vplivala teologija Homjakova in njegove šole, bi smel pisatelj nekoliko obširneje predstaviti nauk te (slavjanofilske) teologije. A Homjakova omenja samo na podlagi razprav drugih ruskih teologov. Tudi na Vladimira Solovjeva bi se smel obširneje ozirati; Solovjev je mnogo razpravljal o razvoju dogem. Izmed zapadnih teologov je o ruskem nauku o tradiciji in razvoju dogem obširno pisal A. Palmieri ter zbral mnogo ruske teologije; Spáčil ga ne omenja. Na naslovni strani je omenjeno, da je pričujoča knjiga šele prvi del razpravljanja. Zato bo mogoče končno sodbo izreči šele, ko izide še drugi del.

P. Spáčilova knjiga se odlikuje po jasnosti, točnosti, preciznosti in preglednosti razpravljanja; to so odlike, ki so posebno svojske njegovim spisom. Povsod se razodeva dobro poznavanje zapadne in vzhodne teologije. Za knjigo mu je bogoslovna znanost tem bolj dolžna hvaležnost, ker je vprav o teh vprašanih katoliška teologija še premalo razpravljala.

F. Grivec.

b) Poročila in ocene.

Bea Augustinus S. J., *Institutiones biblicae*. Vol. I, 1: De Pentateucho. Ed. II., Romae, E Pontificio instituto biblico, 1933., Lire 15.

Papeški biblični institut izdaja že deseto leto učbenike za biblični študij stare zaveze. L. 1925 je izšel zvezek De S. Scriptura in universum, kjer je nauk o kanonu in tekstu stare in nove zaveze, o zgodovini eksegeze in o hermenevtiki na 455 straneh (4. izd. 1933). L. 1929 je izšel zvezek De libris didacticis V. T. na 160 straneh. Zvezek o pentatevhu je izšel prvič l. 1928 na 188 straneh, v drugi izdaji pa na 245 straneh.

Ker so ti učbeniki publikacija bibličnega instituta, je važno vedeti, kakšno stališče zavzemajo v spornih bibličnih vprašanjih.

Učbenik o pentatevhu ima dva dela. V prvem razpravlja po kratki razdelitvi vsebine pentatevha o avtorstvu pentatevha, v drugem pa so eksegetične opombe o nekaterih važnih in težjih mestih v pentatevhu. Na 15 straneh se ugotavlja Mozesovo avtorstvo, kakor je v katoliških učbenikih običajno. V 2. izdaji je to novo, da se poudarja, da je Mozes avtor pentatevha »secundum substantiam suam« (str. 17, 21, 132). Kaj so ti »bistveni« deli, pa se potem določneje ne pove. Na 91 straneh se zavrača Wellhausenova teorija o postanku pentatevha brez Mozesovega sodelovanja. Ta del je zelo skrbno in izčrpno obdelan z navedbo obširne literature. Wellhausenizem se na celi črti in spretno odklanja. Na 22 straneh se h koncu še enkrat razpravlja, kako je Mozes avtor pentatevha. Ta del bi bolj ustrezal, ako bi bil obširnejši, ker ima ta sekcija napis *Expositio positiva de origine et compositione Pentateuchi*.

V drugem delu se drži Bea pri heksameronu novejši ali »naravne« teorije, da se poroča o postanku sveta v šestih dobah, kakor so si v avtorjevem času predstavljali, ne da bi se navajali znanstveni naravni zakoni: samo v toliko se strinja to poročilo z realnim redom, da prehaja od nepopolnejših reči do popolnejših.

Za Gn 2, 6 ima nov, menda boljši in pravilnejši prevod. LXX in vulgata tega mesta nista točno podali, zato je bilo to mesto nerazumljivo. V prvi izdaji si je Bea pomogel s tem, da je prevedel hebr. 'ed = megla za vulgatin fons. V novi izdaji pa je 'ed = voda kanala, in ves ta odstavek v temle prevodu:

4b Takrat, ko je Gospod Bog naredil zemljo in nebo —

5 Ni pa še bilo poljskega grma na zemlji, in poljsko zelišče še ni poganjalo: zakaj Gospod Bog ni bil dežil na zemljo in ni bilo človeka, da bi oddeloval polje

6 ali vodo kanala zajemal iz zemlje in namakal vso površino polja —

7 tedaj je naredil Gospod Bog človeka...

Pri bibličnem potopu odklanja geografsko vesoljnost, zagovarja pa antropološko vesoljnost, dasi antropološke omejenosti absolutno ne izključuje. Glede biblične kronologije v Gn pravi, da rodovniki ne izražajo tega, kar imenujemo mi kronologijo, zato se iz njih ne more določiti starost človeštva. Mnenje, da je bila Sodoma in Gomora pri izlivu Jordana v Mrtvo morje, mu še ni povsem gotovo. Glede izhoda Izraelcev iz Egipta se previdno nagiblje za l. 1448 pred Kr., za XIX. dinastijo (Tutmosis III. in Amenofis II.), dasi starejše hipoteze z XIX. dinastijo (Ramses II. in Merneftah) popolnoma še ne more zavreči. Protoevangelij 3, 15 b prevaja razen prvega ipse pravilno: Ipse (sc. semen, hū') conteret te (relate ad) caput, et tu (conteres =) vulnerabis eum (relate ad) calcaneum. Nepravilen pa je prevod Gn 3, 14: Et dixit ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus (sis) tu plus quam omnia animalia et omnes bestiae terrae. Tak napačen komparativ ima že Luther v svojem prevodu »pred vso živadjo«. Gn 49, 10 razlaga šilô dobro s »čigar je« (namreč žezlo).

Ta učbenik je zanesljiv kašipot v težkih vprašanjih o pentatevhu.

M. Slavič.

A. Rembold S. J., *Der Davidpsalter des Römischen Breviers* (Lateinisch u. deutsch). Auf Grund der ältesten Befunde des biblischen Textes und im Einklang mit den Besserungsvorschlägen katholischer Exegeten wiederhergestellt und in sinngemäßer Gliederung gedruckt. 8°, 208 S. Paderborn, Schöningh, 1933. RM 3; vez. RM 4.80.

Kakor znano, imamo v vulgati in v breviju t. zv. psalterium gallicanum, psalme starolatinskega prevoda iz grške septuaginte. Septuaginta je zlasti psalme suženjski prevedla, suženjski tudi hebrejske perfekte in imperfekte; to suženjstvo je prešlo v istotako suženjski starolatinski prevod. Sv. Hieronim je sicer ta latinski prevod popravil po heksapli. Vendar je pozneje prevedel še nanovo psalterij iz hebrejskega izvornika, psalterium iuxta Hebraeos, ki ga pa Cerkev ni sprejela v liturgično rabo, ker so ljudje že bili navajeni na staro besedilo. Radi nepopolnega, da ne rečemo pomanjkljivega prevoda, nam delajo psalmi toliko težav.

Poleg komentarjev so izšli v zadnjem času temeljiti prevodi; tako je prevedel v nemščino F. X. Wutz psalme na podlagi septuaginte, jezuit Zorell pa je prevedel v latinščino hebrejski izvornik. Rembold gre v navedenem delu srednjo kritično pot. Podaje nov latinski in nemški prevod teksta, ki si ga sam konstruira na podlagi hebrejskega in vulgatinega besedila s pomočjo tekstne kritike. Ne drži se torej samo hebrejskega teksta, ker tudi ta ni nepokvarjeno ohranjen, ampak se naslanja na vulgatin tekst, ki ima preko grške septuaginte nekaj boljših, starejših tekstov kakor hebr. izvornik. V latinskem prevodu tiska besede po hebrejskem izvorniku kurzivno. Napačne čase in druge manjše reči pa popravlja kar sproti. V nemškem prevodu je skoraj isto, tuintam pa kaka utemeljena inačica. Iz obeh prevodov skupaj se spozna zmisel in lepota tudi sicer težko umljivih psalmov. Za zgled nekaj verzov Ps 1:

Beatus vir, qui non ambulat ad consilium impiorum, et in via peccatorum non consistit et in consensu derisorum non sedet. Sed in lege Domini complacentia ejus, et mandata ejus meditatur die ac nocte.

Pri latinskem prevodu je gledal avtor zlasti na točnost, pri nemškem pa povrh še na lepoto in ritem poezije. Vsebinsko označuje z napis za latinski in nemški prevod, tako da se oba spopolnujeta. Tako n. pr. ima Ps. 121, ki se v vulgati začinja: »Laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi,« napis: »Canticum peregrinantium in Jerusalem« ter Heil dir, du heilige Gottesstadt!« Prevaja pa ta verz tako: »Laetatus sum, cum dixerint mihi,« kar je najbližje hebrejskemu besedilu, in »Freude bringen, die mir sagen«, kar je malo bolj prosto. Ta psalm vobče ni težko razumeti, vendar ima vulgatin tekst nekaj nerazumljivih »suženjskih« izrazov. Remboldov latinski in nemški prevod pa sta jasna ko beli dan.

Avtor nima za svoje prevode nikakih opomb. Prevodi so seveda razumljivi. Vendar bi čitatelj rad imel kratko utemeljitev za takšno in ne drugačno besedilo. Avtor sicer pravi, da se te utemeljitve najdejo pri katoliških avtorjih. Vendar bi bilo prijetno, če tega ne bi bilo treba drugod iskati. Za praktično razumevanje psalmov pa je to prav dobro in tehtno delo.

M. Slavič.

S. Laurentii a Brundusio Ord. Min. Cap. *Opera omnia*. Vol. II: Lutheranismi hypotyposis. Pars III: Hypotyposis Polycarpi Laiserii. 4°, XIV in 436 str., Patavii 1933.

Kapucini beneške province so z izdajo tega tretjega dela 2. zv. zbranih spisov sv. Lavrencija Brindiškega v celoti izročili javnosti tisto obširno delo, v katerem je sv. Lavrencij zavrnil pridigi lutrskega predikanta P. Laiserja, ki ju je imel v Pragi poleti 1607 in istega leta v jeseni v Leipzigu izdal kot odgovor na pridigarjski nastop sv. Lavrencija proti njima. Glej predzgodovino in oceno prvih dveh delov tega Lavrencijevega spisa v BV XIII (1933) 205—208.

Lavrencijevo delo dokazuje čisto jasno, da bi bila usoda protestantizma dokaj drugačna, če bi bili katoliški teologi in pridigarji na enak način in v čim večjem številu takoj od početka nastopili proti oznanjevalcem nove vere; seveda, če bi bili imeli Lavrencijevo temeljito izobrazbo, zgovornost in gorečnost. Lavrencijeva solidna in jasna, s patrističnimi in bibličnimi teksti podprta izvajanja se bodo vedno z zanimanjem in užitkom čitala. En del Lavrencijevega orisa lutrstva je že izšel pred kratkim v italijanskem prevodu. Izdajatelji so vso snov zelo pregledno uredili ter tekst opremili z obrobniimi izvlečki in kritičnimj pripombami. Kakor je Lavrencij v prvih dveh delih zavrnil Luthra, Laiserjev vzor, tako zavrača v tem delu Laiserja. Najprej nam splošno predstavi Laiserjevo osebo in njegovo knjižico, nato razpravlja o znakih heretikov in dokaže, da je Laiser pravi heretik. Nato zavrne Laiserjevo pridigo o dobrih delih in pridigo o opravičenju grešnika po sami veri brez dobrih del. Na koncu tega tretjega dela so izdajatelji priredili točen in izčrpen register za vse tri dele 2. zvezka Lavrencijevih spisov.

Na str. 345 v vrsti 28 je treba popraviti eine keinige v keine einige, kakor je razvidno iz priloženega faksimila.

Da izdajanje spisov sv. Lavrencija tako lepo napreduje, je treba izdajateljem samo čestitati. J. Turk.

Karl Bihlmeyer, *Kirchengeschichte auf Grund des Lehrbuches von F. X. von Funk*. 8. u. 9. Auflage. Dritter Teil. Die Neuzeit und die neueste Zeit. 8°, VI in 479 str., Paderborn 1932—1934. Verlag Ferdinand Schöningh.

Sedma izdaja Funkovega učbenika cerkvene zgodovine, ki jo je l. 1921 priredil Bihlmeyer, je vso snov obravnavala v dveh zvezkih na 1080 straneh in do l. 1918. Nova, 9. izdaja obsega tri zvezke, ki tvorijo vsak zase in vsi skupaj zaključeno celoto: I. zvezek (1931, X in 306 str.) obravnava krščanski stari vek, II. zvezek (1932, XVI in 384 str.) srednji, III. zvezek, ki je izšel v treh snopičih 1932—1934, pa novi vek. Nova izdaja je povečana za 89 strani.

Tretji zvezek obravnava cerkveno zgodovino po vsebinskem kazalu (str. VII) in po naslovu v začetku (str. 1) do l. 1931, v resnici pa do l. 1933 in smatra čas od l. 1914 do l. 1933 celo za novo periodo cerkvene zgodovine. Ker je vsebinsko kazalo izšlo v tretjem snopiču, bi bilo treba tudi v tem kazalu postaviti časovno opredelitev 1517 do

1933 (namesto 1931) in v opombi opozoriti, naj se 1931 na str. 1 popravi v 1933. Bihlmeyerjeva predelava Funkove cerkvene zgodovine se stopnjuje od zvezka do zvezka. Tretji zvezek predstavlja popolnoma novo in njegovo lastno delo. Od Funkovega teksta ni ostalo skoraj nič več. Kdor ve, kako se delo priznanega in v šole uvedenega avtorja praktično težko nadomesti z novim delom novega, še ne uvedenega avtorja, bo Bihlmeyerju in založništvu hvaležen, da sta izdala cerkveno zgodovino v novi, sodobnemu napredku odgovarjajoči obliki v zvezi s Funkovim imenom in tu in tam v zvezi s Funkovim tekstom. To je tudi najboljši razlog, zakaj iz pietete do Funka novega teksta nihče ne bo mogel odklanjati; dokazuje pa tudi, kako so iz te pietete prej mnogi prezrli nedostatke, ki so bili lastni Funkovemu učbeniku, ko si niso upali ali pa tudi niso znali izreči sodbe, da bi se moralo to in ono drugače in bolje obdelati.

Kakor kaže majhno število dodanih strani, ni šlo pri tej predelavi za plus v obsegu, temveč za zgodovinsko znanstveno poglobitev, čim naravnejšo stvarnost v analizi in sintezi in čim bolj izrazito preciznost. Kar se tiče obsega, je Bihlmeyer sam naziranja, da pri pouku ne gre za polihistorijo, temveč za poznanje bistvenega cerkvenozgodovinskega razvoja, ki naj ga obsežnejši oris samo olajša in obenem izključi mehanično uporabo učbenika tako pri učencu kakor pri učitelju.

Bihlmeyerjev učbenik se pred vsemi drugimi odlikuje po izbrani, najboljši in najnovejši bibliografiji in po upoštevanju najnovejših znanstvenih rezultatov in cerkvenozgodovinskih dogodkov.

K bibliografiji o Galileiju na str. 126 bi bilo treba dodati še delo Carlo Bricarelli, S. I., Galileo Galilei, Roma 1931. — Na str. 441 je treba črtati trditev, da so bili l. 1933 izgnani iz Jugoslavije jezuiti in njim sorodni redovi. Ali je krivda za to, da se Jugoslavija (na str. 440, 449, 476) smatra za Veliko Srbijo, na strani avtorja ali na strani Jugoslovanov?

J. Turk.

Zbornik znanstvenih razprav. Izdaja profesorski zbor juridične fakultete. X. letnik 1933/34. V Ljubljani 1934. 60 Din.

Deseti letnik Zbornika obsega osem zanimivih razprav, ki obravnavajo vprašanja iz različnih pravnih disciplin. Nekaj razprav je takih, ki bodo zanimale tudi nejuriste. Od razprav so tri pravno-filozofske (Furlan, Maklecov, Spektorski), dve se bavita z domačimi pravnimi vprašanji (Dolenc, Lapajne), ena je cerkvenopravna (Kušej), ena obdeluje vprašanje iz rimskega prava (Korošec) in ena končno obravnava iz mednarodnega prava problem odvrnitve vojne (Tomšič).

Razprava prof. Dolenca, Osebno- in rodbinskopravna vprašanja v pravosodstvu slovenskih ljudskih sodnikov (str. 1—28) nam odkriva po zapisnikih o pravnih in ljudskih zborih zanimive preostaline slovenskega narodnega prava, ki so se uveljavile v zasebnem pravu med slovenskim ljudstvom od konca 16. do začetka 18. stoletja na osnovi gorskih bukev (l. 1543). — Boris Furlan piše

v Teoriji pravnega sklepanja (str. 29—53) o silogizmu in prepoznavanju v pravnem sklepanju. Pri pravnem sklepanju ni primaren silogizem, ampak prepoznavanje. Ne gre torej primarno za deduciranje iz zgornje premise (ki je pravno pravilo), temveč gre za to, katero pravno pravilo (zgornja premisa) se da primeniti na konkretno dejstvo (spodnja premisa). Silogizem pa je kljub temu koristen in potreben tako za kontrolo pravilnosti prepoznavanja kot za sporočitev spoznanega drugim. — Korošec razpravlja v Novih odlomkih Gajevih institucij (str. 54—78) o pomembnosti onih fragmentov navedenega dela, ki so jih našli l. 1933 v Kairu. — Teologe bo najbolj zanimala razprava prof. Kušēja Bračna pravila srbske pravoslavne cerkve (str. 79—112). V prvem delu oriše avtor razmerje nove kodifikacije do zakonskega prava, ki velja za državno področje v različnih teritorijih naše države; v drugem delu pa analizira novo kodificirano zakonsko pravo. — Prof. Lapajne podaja v razpravi Spori za mejo (str. 113—131) novo ureditev te zadeve, ki dosedaj še ni zadovoljivo urejena. — Vobče bo zanimala razprava prof. Maklečova O pojmu in nalogah kriminalne politike (str. 132—152). Glavni problem kriminalne politike, v kateri vidijo nekateri le praktično stran, »le tvorno delovanje države v njeni borbi zoper zločinstvenost«, drugi pa sodijo, da to praktično delovanje predpostavlja metodično in sistematično zgrajen nauk, je problem etiologije, to je nauk o vzrokih zločinstvenosti. Avtor razlikuje trojno smer v kriminalni politiki, namreč naturalistično-biološko, sociološko in etično smer; prva poudarja prirojeno nagnjenje, druga družbino okolje in tretja svobodno voljo in odgovornost za krivdo. Zanimivo je, da raste število avtorjev, ki poudarjajo važnost etičnih načel. — Pravni filozof Spektorskiij piše o Nastanku konstruktivne metode v pravoznanstvu (str. 153—177). Bistvo konstrukcije v ožjem pomenu je nastanek tipoloških obrazcev oziroma paradigem v nasprotju z interpretacijo, subsumpcijo in kazuistiko. Početek te metode je iskati v racionalizmu in deloma tudi v fizicizmu 18. stoletja. Avtor popisuje nadaljnji razvoj te metode. — Iz meddržavnega prava je končno Tomšičeva razprava O najnovejših naporih, da se vojna odvrne (str. 178—218); avtor govori vobče o zamisli, odvrniti vojno, potem o pravni prepovedi in odreki vojne in končno o pogodbah o nenapadanju. Obravnava zlasti tiste pogodbe, ki jih je sklenila oziroma podpisala tudi naša država. Al. Odar.

Publikacije »Bogoslovne Akademije« v Ljubljani.

Vsem našim publikacijam smo cene znižali za 20 do 25%. Starejše letnike BV (od tretjega letnika dalje) oddajamo po 40 Din. Od nekaterih publikacij je v zalogi le malo izvodov.

I. Dela:

1. knjiga: A. Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**. Zvezek I: Spoznavno-kritični del. 8°. (XII in 504 str.) Lj. 1921. (Razprodano.)
2. knjiga: A. Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**. Zv. II: Metafizični del. 1. sešitek 8°. (IV in 384 str.) Lj. 1923. 50 Din. 2. sešitek 8°. (234 str.) Lj. 1924. 50 Din.
3. knjiga: F. Grivec, **Cerkveno prvenstvo in edinstvo po bizantinskem pojmovanju**. 8°. (112 str.) Lj. 1921. 20 Din.
4. knjiga: F. Kovačič, **Doctor Angelicus sv. Tomaž Akvinski**. 8°. (IV in 101 str.) Lj. 1923. 15 Din.
5. knjiga: F. Grivec, **Cerkev**. 8°. (IV in 320 str.) Lj. 1924. (Razprodano.)
6. knjiga: A. Ušeničnik, **Ontologija. Učbenik**. 8°. (60 str.) Lj. 1924. 25 Din.
7. knjiga: **Sveto pismo Novega zakona**. Prvi del: Evangeliji in Apostolska dela. Po naročilu dr. A. B. Jegliča, ljubljanskega škofa, priredili dr. Fr. Jerè, dr. Gr. Pečjak in dr. A. Snoj. Mala 8°. (XVI in 431 str.) Lj. 1925. V platno vezana knjiga 36 Din; boljše vezave po 50, 62 in 90 Din.
8. knjiga: **Acta I. Conventus pro studiis orientalibus anno 1925 in urbe Ljubljana celebrati**. 8°. (IV et 168 pag.) Lj. 1925. 25 Din; vez. 40 Din.
9. knjiga: **Sveto pismo Novega zakona**. Drugi del: Apostolski listi in Razodetje. 8°. (XVI in 349 str.) Lj. 1929. Cene kakor pri prvem delu.
10. knjiga: F. Grivec, **Vzhodne cerkve in vzhodni obredi**. 8°. (50 str.) Lj. 1930. 8 Din.
11. knjiga: J. Turk, **Breve Pavla V. Tomažu Hrenu z dne 27. nov. 1609**. 8°. (107 str.) Lj. 1930. 15 Din.
12. knjiga: A. Odar, **Sodbe Rimske rote v zakonskih pravnih**. 8°. (99 str.) Lj. 1934. 12 Din.

II. Razprave:

1. F. Grivec, **Pravovernost sv. Cirila in Metoda**. (Razprodano.)
2. A. Snoj, **Staroslovenski Matejev evangelij** (De versione palaeoslavica Evangelii S. Matthaei. — Praemisso Summario et addito Apparatu critico in lingua latina). Lj. 1922. 8°. (34 str.) 5 Din.
3. F. Grivec, **Boljševiška brezbožnost** (De atheismo bolševismi). Lj. 1925. 8°. (15 str.) (Razprodano.)
4. F. Grivec, **Ob 1100 letnici sv. Cirila**. Pojasnilo k apostolskemu pismu Pija XI. »Quod S. Cyrillum Thessalonicensem z dne 13. februarja 1927. 8°. (16 str.) Lj. 1927. 3 Din.
5. J. Turk, **Tomaž Hren**. 8°. (30 str.) Lj. 1928. 5 Din.
6. F. Grivec, **Mistično telo Kristusovo**. Metodična in praktična vprašanja. 8°. (17 str.) Lj. 1928. 4 Din.
7. F. Grivec, »Rerum Orientalium«. Okrožnica papeža Pija XI. o proučevanju vzhodnega krščanstva. 8°. (23 str.) Lj. 1929. 4 Din.
8. F. Grivec, Fjodor M. Dostojevskij in Vladimir Solovjev. 8°. 46 str. Lj. 1931. 10 Din.

Knjige se naročajo v Prodajalni Kat. tisk. dr. (prej H. Ničman), Ljubljana, Kopitarjeva ulica 2; knjige in razprave prof. dr. Grivca pa v pisarni Apostolstva sv. Cirila in Metoda, Ljubljana, Napoleonov trg 1.

»Bogoslovni Vestnik«, publikacija Bogoslovne Akademije v Ljubljani, izhaja štirikrat na leto v celotnem obsegu do 20 tiskovnih pol.

Urednik: prof. dr. Franc Ksaver Lukman, Ljubljana, Frančiškanska ulica 2/I. Njemu naj se pošiljajo vsi dopisi, ki so namenjeni uredništvu.

Uprava: Prodajalna Kat. tisk. društva (prej H. Ničman), Ljubljana, Kopitarjeva ul. 2. Njej naj se pošiljajo naročila, reklamacije in podobno.

Naročnina: 50 Din za Jugoslavijo, 60 Din za inozemstvo.

Čekovni račun pri ljubljanski podružnici Poštne hranilnice, lastnica Bogoslovna Akademija, Ljubljana, ima št. 11903.

Oblastem odgovorna sta prof. dr. F. K. Lukman za uredništvo in izdajateljico, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatisniti se smejo razprave in njih deli, ocene in drugi prispevki, ako se prej dobi dovoljenje uredništva in ako se v ponatisu navede vir.

»Bogoslovni Vestnik« quater per annum in lucem editur.

Pretium subnotationis extra regnum Jugoslaviae est Din 60.

Scripta quae sive ad directionem sive ad administrationem commentarii nostri spectant, inscribantur: »Bogoslovni Vestnik«, Ljubljana, Faculté de Théologie (Yougoslavie).